حکومەتی هەرێمی کوردستان- عێراق

وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی

زانکۆی سەلاحەددین/ هەولێر

هەندێ لادانی زمانی

لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد

لێکۆڵینەوەیەکی زمانەوانییە

نامەیەکە

دلێر صادق کانەبی

بەکالۆریۆس لە زمان و ئەدەبی کوردیی کۆلێجی ئادابی زانکۆی سەلاحەددین 2002–2003

وەك بەشێك لە پێویستیەکانی پلەی ماجستێر لە زمانی کوردیدا

پێشکەشی ئەنجوومەنی کۆلێژی زمانی زانکۆی سەلاحەددین/ هەولێری کردووە

سەرپەرشتیار:

د.ابراهیم عزیز ابراهیم

رێبەندان	محرم	شوبات
2707	1429	2008

ئەم نامەیە بە چاودێری من لە زانکۆی سەلاحەددین/هەولێر ئامادە کراوە و بەشێکە لە پێداویستیەکانی پلەی ماجستێر لە زمانی کوردیدا

ناو: د.ابراهیم عزیز ابراهیم

مێژوو: / /2008

بە پێی ئەم پێشنیازە ئەم نامەیە پێشکەش لێژنەی هەڵسەنگاندن دەکەم.

ناو:

سەرۆکی لێژنەی خوێندنی بالا

لە بەشی زمانی کوردی

مێژوو: / /2008

ئێمەی ئەندامانی لیژنەی وتوویژو و هەڵسەنگاندن ئەم نامەیەمان خوێندەوە و لەگەڵ قوتابیەکە گفتوگۆمان کرد و بڕیارماندا کە شایەنی ئەوەیە بە پلەی (   ) بڕوانامەی ماجستێری لە زمانی کوردی پێ بدرێت.

سەرۆکی لیژنە : پ.
مێژوو: / /2008

ئەندام :
مێژوو: / /2008

ئەندام:
مێژوو: / /2008

ئەندام و سەرپەرشتیار:
د.ابراهیم عزیز ابراهیم
مێژوو: / /2008

لە لایەن ئەنجوومەنی کۆلێژی زمان پەسەند کرا.

ناو: د. نوزاد حسن خۆشناو
ڕاگری کۆلێژی زمان
مێژوو: / /2008

پێشکەشە بە:

دایك و باوكی بەڕێز

و

خوشك و برا خۆشەویستەكانم

سوپاس بۆ:

د. ابراهیم عەزیز ابراهیم و پ.ی.د. رەفیق محەمەد شوانی و پ.ی. د. یوسف شەریف و م. جەبار جەمال و نوزاد حسن و مراد حەکیم.

پێرست

0- پێشەکی 1
0-1- ناونیشان 2
0-2- هۆی هەڵبژاردنی بابەتەکە 2
0-3- گیروگرفتەکانی باسەکە 2
0-4- سنوری لێکۆلینەوەکە 3
0-5- رێبازی لێکۆڵینەوە 3
0-5-1- ئەو شیعرانەی کە مەبەستمانە 3
0-5-2- شێوەی شیکردنەوەیان 3
0-6- ئامانجی باسەکە 3
0-7- گرنگی باسەکە 4
0-8- بەشەکانی نامەکە 4
1- هەندێ لایەنی تیۆری 6
1-1- پەیوەندیی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە 7
1-2- ئەرکەکانی زمان 8
1-3- ئەرکی ئەدەبی 10
1-4- پێشینەیەکی کورتی لادان 11
1 -4 -1- زەقکردنەوە 11
1 -4 -1 -1- رێسازیادکردن 12
1 -4 -1 -2- لادان 13
1 -5- جۆرەکانی زمانی ئەدەبی 14
1-6- جۆرەکانی زمانی ئەدەبیی کوردی 17
2 - جۆرەکانی لادان 22
2-1- لادانی لێکسیکی 23
2-1-1 دارێژراو 24
2-1-2- لێکدراو 24
2-2- لادانی واتایی 24
2-2-1- بەبەرجەستەکردن 26
2-2-1-1- بەزیندەوەرکردن 26
2-2-1-1-1- بەرووەککردن 26
2-2-1-1-2– بەگیاندارکردن 27
2-2-1-1-2-1- بەمرۆڤکردن 27

2-2-1-1-2-2- بەئاژەڵکردن 28
2-1-2-2- بەرەوانکردن 28
3-1-2-2- بەتەنکردن 28
2-2-2- بەئەبستڕاکتکردن 29
3-2-2- دژواتایی یا پاڕادۆکس 29
3-2- لادانی دەنگی 30
4-2- لادانی ڕێزمانی 30
1-4-2- لادانی ڕستەسازی 30
2-4-2- لادانی وشەسازی 31
4-2- لادانی کاتی 32
1-4-2- کۆنگەرایی لێکسیکی 32
2-4-2 کۆنگەرایی ڕستەسازی 32
5-2- لادانی شێوازی 33
6-2- لادانی زاری 33
6-2- لادانی نووسینی 34
8-2- لادانی ناوەکی 35
3- **شیکردنەوەی کەرەسەکان** 37
3- 1- لادانەکان لای فەرهاد پیرباڵ 38
1-1-3- لادانی واتایی 38
1-1-1-3- بەمرۆڤکردن 38
2-1-1-3- بەتەنکردن 39
3-1-1-3- بەئەبستڕاکتکردن 40
4-1-1-3- بەرەوانکردن 40
5-1-1-3- بەئاژەڵکردن 41
6-1-1-3- پاڕادۆکس 41
7-1-1-3– بەرووەککردن 42
2-1-3- لادانی لێکسیکی 43
1-2-1-3- لادانی لێکسیکی داڕێژراو 43
2-2-1-3- لادانی لێکسیکی لێکدراو 44
3-1-3- لادانی نووسینی 45
3- 2- لادانەکان لای ئەنوەر مەسیفی 47
1-2-3- لادانی واتایی 47
1-1-2-3- بەمرۆڤکردن 47

3-2-1-2- بەتەنکردن 48
3-2-1-3- بەئەبستڕاکتکردن 49
3-2-1-4- بەرەوانکردن 49
3-2-1-5- بەئاژەڵکردن 50
3-2-1-6- پاڕادۆکس 50
3-2-1-7- بەرووەککردن 51
3-2-2- لادانی لێکسیکی 52
3-2-2-1- لادانی لێکسیکی داڕێژراو 52
3-2-2-2- لادانی لێکسیکی لێکدراو 53
3-2-3- لادانی نووسینی 54
3 -3- لادانەکان لای نەوزاد ڕەفعەت 55
3-3-1- لادانی واتایی 55
3-3-1-1- بەمرۆڤکردن 55
3-3-1-2- بەتەنکردن 56
3-3-1-3- بەئەبستڕاکتکردن 57
3-3-1-4- بەرەوانکردن 57
3-3-1-5- بەئاژەڵکردن 57
3-3-1-6- پاڕادۆکس 58
3-3-1-7- بەرووەککردن 59
3-3-2- لادانی لێکسیکی 60
3-3-2-1- لادانی لێکسیکی داڕێژراو 60
3-3-2-2- لادانی لێکسیکی لێکدراو 61
3-3-3- لادانی نووسینی 62

4- ئەنجامەکان 65

4 -1- شیکردنەوەی ئەنجامەکان 66
4 -2- ئەنجامە تیۆرییەکان 69
4 -3- ئەنجامە کارەکییەکان 70
4-4- پێشنیاز 70

پاشکۆ 72

سەرچاوەکان 125

پێرستی وێنە و هێلکارییەکان

هێلکاریی ژمارە (1) پەیوەندیی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە

هێلکاریی ژمارە (2) سێگۆشەی جۆرەکانی ئەدەبیات

هێلکاریی ژمارە (3) جۆرەکانی لادانی واتایی لای سەفەوی

هێلکاریی ژمارە (4) جۆرەکانی لادانی واتایی لای فەرزان سجودی

هێلکاریی ژمارە(5) رێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی ئەگزل

هێلکاریی ژمارە (6) رێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی ئەگزل

هێلکاریی ژمارە (7) رێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی ئەگزل

هێلکاریی ژمارە (8) رێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆرباران

هێلکاریی ژمارە (9) رێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆرباران

هێلکاریی ژمارە (10) رێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆرباران

هێلکاریی ژمارە (11) رێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی بەفری گەرم

هێلکاریی ژمارە (12) رێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی بەفری گەرم

هێلکاریی ژمارە (13) رێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی بەفری گەرم

هێلکاریی ژمارە (14) رێژەی بەکارهێنانی لادانی واتایی لای فەرهاد پیرباڵ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد رەفعەت

هێلکاریی ژمارە (15) رێژەی بەکارهێنانی لادانی لێکسیکیلای فەرهاد پیربالٚ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد رەفعەت

هێلکاریی ژمارە (16)رێژەی بەکارهێنانی لادانی نووسینی لای فەرهاد پیربالٚ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد رەفعەت

پێرستی خشتەکان

خشتەی ژمارە(1) ژمارەی لادانەکان و ڕێژەی سەدییان

فەرهەنگۆك

کوردی	فارسی	ئینگلیزی
ئاشنایی سڕینەوە	آشنایی زدایی	Making strange
ئەرکەکانی زمان	نقشهای زبان	Functions of Language
ئەرکی ئەدەبی	نقش ادبی	Poetic function
ئەرکی دەربڕین	نقش بیانی	Expressive function
ئەرکی دەقی	نقش متنی	Textual function
ئەرکی گەڕانەوەیی	نقش ارجاعی	Referntial
ئەرکی عاتفی	نقش عاطفی	Emotive
ئەرکی مێتازمانی	نقش فرازبانی	Metalinguistic
ئەرکی نێوکەسی	نقش بینافردی	Interpersonal function
ئەرکی هاندەری	نقش ترغیبی	conative
ئەرکی هاودڵی	نقش همدلی	phatic
ئەرکی هزرەکی	نقش اندیشگانی	Ideational function
بەئاژەڵکردن	حیوان پنداری	
بەئەبستڕاکتکردن	تجریدگرایی	
بەبەرجەستەکردن	جسم پنداری	
بەتەنکردن		
بەرەوانکردن	سیّال پنداری	
بەرووەککردن	گیاه پنداری	
بەزیندەوەرکردن	جاندار پنداری	Abstractnees
بەمرۆڤکردن	انسان پنداری	Personification
پاڕادۆکس	پارادوکس	Paradox
پەیام	پیام	Message
تەریببوون	توازن	Parallelism
جۆر	پیش نمونه	Prototype
جۆرەکانی ئەدەبیات	انواع ادبیات	Literary jeners

Automatization	خودکاری	بەخۆکارکردن
Repetition	تکرار	دووبارەبوونەوە
Exra Regularity	قاعدەافزایی	ڕێسازیادکردن
foregrounding	برجستەسازی	زەقکردنەوە
Register	سبك	شێواز/جۆری بەکارهێنان
Canel	کانال	کەناڵ
Deviation	هنجارگریزی	لادان
Phonological Deviation	هنجارگریزی آوایی	لادانی فۆنەتیکی
Syntactical Deviation	هنجارگریزی نحوی	لادانی ڕستەسازی
Grammatical Deviation	هنجارگریزی دستوری	لادانی ڕێزمانی
Dialectical Deviation	هنجارگریزی گویشی	لادانی زاری
Deviation of Register Type	هنجارگریزی سبکی	لادانی شێوازی
Discoursal Deviation	هنجارگریزی گفتمانی	لادانی گوتاری
Deviation of Historical Period	هنجارگریزی زمانی	لادانی کاتی
Lexical Deviation	هنجارگریزی واژگانی	لادانی لێکسیکی
Graphological Deviation	هنجارگریزی نوشتاری	لادانی نووسینی
Semantic Deviation	هنجارگریزی معنایی	لادانی واتایی
Morphological Deviation	هنجارگریزی صرفی	لادانی وشەسازی
Sender	فرستنده	نێرەر
Symbol	نشانه	هێما
Receiver	گیرنده	وەرگر
Conative	انگیزشی	وروژاندن

پێشەکی

0- پێشەکی

0-1- ناونیشان

ناونیشانی باسەکە (هەندێ لادانی زمانی لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد- لێکۆڵینەوەیەکی زمانەوانییە) یە و هەوڵمان داوە لە لادانی واتایی، لادانی لێکسیکی، لادانی نووسینی، لادانی شێوازی و لادانی زاری بکۆڵینەوە کە ئەم شاعیرانە لە شیعرەکانی خۆیاندا پەیڕەوییان کردووە بەمەستی داهێنانی دەقی شیعری.

0-2- هۆی هەڵبژاردنی بابەتەکە

1- هۆی هەڵبژاردنی باسەکە دەگەڕێتەوە بۆ تازەیی بابەتەکە و گرنگی بابەتەکە، چونکە لادان وەك جۆرێکی زەقکردنەوەی ئەدەبی دەبێتە هۆی داهێنانی دەقی شیعری و جیاکردنەوەی لە دەقەکانی تری ئەدەبی.

2- هەڵبژاردنی ئەم سێ لادانە بۆ ئەوە دەگەڕێتە کە لادانی واتایی لە هەموو لادانەکانی تر زیاتر بەکاردێت، لادانی لێکسیکیش رۆڵێکی گەورەی هەیە لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی زمان و لادانی نووسینیش یەکێکە لە سیماکانی شیعری نوێ.

0-3- گیروگرفتەکانی باسەکە

لەکاتی نووسینی باسەکە گیروگرفتێکمان هاتۆتە پێش ئەویش کەمی سەرچاوەی کوردیە.

0-4- ڕێبازی لێکۆڵینەوە

ڕێبـازی لێکۆڵینـەوەی ئـەم باسـە بـەپێی ئـەو شـێوازەیە کـە لـیچ (1969) وەکـو ڕۆنانکاریی تایبەت بۆ لادانی خستۆتەڕوو.

0-4-1- کەرەسەی لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەیان

هەموو ئەو شیعرانەی کە مەبەستمان بووە چەند جارێك خوێندوومانەتەوە و نموونەی هەریەکە لە سێ لادانەکەمان دەستنیشان کردوون و بەش بەشمان کردوون، هەریەکـە لـەم بەشـانەش بـەگوێرەی توانـا زیـاتر لێیـان دەکۆڵینـەوە و بەسـەر چـەند بەشێکی تـردا دابەشمان کـردوون، دواتـر بـە سـوود وەرگـرتن لـە زمانـەوانیی ئامـاریی ڕێژەی سەدی هەر یەکەیانمان نیشان داوە. بەم شێوەیە ڕێـژەی بەکارهێنانی هـەر سێ لادان لای هـەر یەکـە لـە شـاعیرەکانمان دەستنیـشان کـردووە، کـە خـۆی لـە خۆیـدا بـۆ ناسینەوەی شێوازی هەرسێ شـاعیر گرنگـە. بـەو واتایـەی کـە دەستنیـشانی ئـەوەمان کردوون کـە کـام لـەم لادانانـە لای کـام شـاعیر زیـاتر بەکارهاتووە، بـەراوردی هـەر سێ لادانمان لای هەریەکە لە شاعیرەکان کردووە.

0-5- ئامانجی باسەکە

ئامانجی ئەم باسە ئەوەیە کە لە سێ لادانـی (واتـایی، لێکسیکی و نووسینی) لای هەرسێ شاعیر بکۆڵینەوە. دەستنیشانی ڕێژەی بەکارهێنانی هـەر پێنج لادان لای هەریەکـە لـەم سـێ شـاعیرە بـەجیا دەکـەین و دواتـر بـەراوردی ڕێـژەی بـەکارهێنانی لادانەکان لای هەریەکەیان و پاشان بەراوردی ڕێژەی بەکارهێنانیان لای هەرسێکیان بکەین.

0-6- گرنگیی باسەکە

لەم باسەدا هەوڵمان داوە لە ڕێگەی دەستنیشان کردنی پێنج لادان لە لای ئەم سێ شاعیرە، شێوازی شاعیر لە داهێنانی ئەدەبی لای هەر سێ شاعیر ڕوون کردۆتەوە و ئەوەشمان نیشان داوە کە ئەم لادانانە، زمانی لە ئەرکی گەڕانەوەیی (زمانی خۆکار) دوور خستۆتەوە و لە ئەرکی ئەدەبی (زمانی بەرجەستەکراو) نزیك دەکاتەوە.

0-7- بەشەکانی نامەکە

ئەم نامەیە لەم بەشانەی خوارەوە پێکهاتووە:

بەشی یەکەم- هەندێ لایەنی تیۆری

لەم بەشەدا سەرەتا باسمان لە پەیوەندی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە کردووە و ئینجا چوینەتە سەر ئەرکەکانی زمان و پاشان باسمان لە ئەرکی ئەدەبی کردووە و دواتر پێشینەیەکی کورتمان لەبارەی لادان خستۆتە ڕوو و دوای ئەوەش جۆرەکانی زمانی ئەدەبیمان ڕوون کردۆتەوە و دواترش باسمان لە جۆرەکانی زمانی ئەدەبیی کوردی لە ڕێگەی هێنانەوەی کۆمەڵێك تێکستی ئەدەبییەوە کردووە.

بەشی دووەم- جۆرەکانی لادان

لەم بەشەدا بە درێژی باس لە جۆرەکانی لادان کردووە و بە هێنانەوەی نموونەی پێویست ڕوونمان کردوونەتەوە.

بەشی سێیەم- شیکردنەوەی کەرەسەکان

لـــەم بەشـــەدا دوای دەرهێنـــانی هەریەکـــە لـــە لادانـــی واتـــایی، لادانـــی لێکـسیکی و لادانـی نووسـینی کـە لای سـێ شـاعیری نـاوبراو و چـەند نموونەیـەك لـەو کەرەسـانەی کـە بینـراون خـستۆتە روو و بەسـوود وەرگـرتن لـە ئامـار و هێلکـاری رێـژەی سـەدی هـەر یەکـەیانمان نیـشان داوە. ئینجـا لـە شـێوازی تایبـەتی هەریەکـەیان لـە بـواری لادان و رێـژەی سـوود وەرگرتنیـان لـە هـەر یەکـە لـە سـێ لادانەکـە کۆڵیوەتـەوە و بـەگوێرەی توانـا ئەنجامـەکان بەدەسـتەوە داوە. لـە کۆتـایی شـیکردنەوەی هـەموو لادانـەکان ئـەو دەقانـەی نێـو دیوانـەکان کـە لادانانـەکانی تیـادا ئـەنجام دراوە، لادانـەکانی هێڵیـان بـەژێردا کێـشراوە و بـەتۆخی و بـە شێوەی ئیتاڵیك نووسراونەتەوە.

ئەنجام

لـەم بەشـەدا ئـەو ئەنجامانـەی کـە بەدەسـت هـاتوون شـی دەکردۆتـەوە و رێـژەی بـەکارهێنانی ئـەو جۆرانـەی لادان، کـە دەتـوانین بـۆ ناسـینەوەی شـێوازی هەر یەکەیان سوودی لێ وەربگرین، باس کردووە.

بەشی یەکەم

هەندێ لایەنی تیۆری

1- هەندێ لایەنی تیۆری

1-1- پەیوەندیی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە

زمانـــەوانی وەك هـــەر زانـــستێکی دیکـــە، لەڕێگـــەی پەیوەنـــدی کـــردن و ســـوودوەرگرتن لـــە زانـــستەکانی تـــر و پێـــشکەوتنی تەکنـــەلۆژیاوە رۆژ بـــە رۆژ بـــەرفراوانتر دەبـــێ و لقـــی زیـــاتری لێ دەبێتـــەوە. ژان پیتـــار (j.petart) لـــە هێلکارییەکـــدا پەیوەنـدی زمانـــەوانی بـــە زانـــستەکانی تـــرەوە لـــە رێگـــەی بـــەکارهێنان و تێـــك چـــڕژان و وەرگرتنەوە روون دەکاتەوە(منصور ستودە،2004/1385: 2):

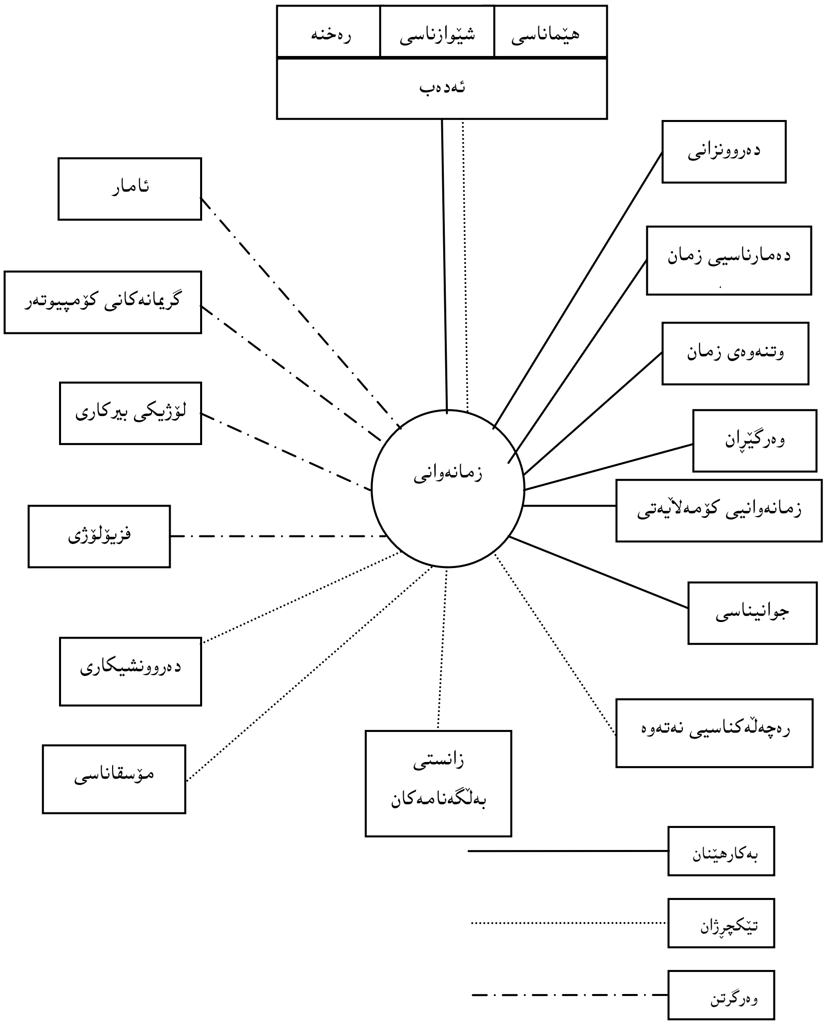

هێلکاریی ژمارە (1)
پەیوەندیی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە

ئیچـــسۆن یـــش کاتێـــك بـــاس لـــە بـــەرفراوانیی زمانـــەوانی و ســـەختی دەستنیـــشانکردنی ســـنوورەکەی دەکـــات، هێلکارییـــەك دەخاتـــەروو و لەرێگـــەی ئـــەو هێلکارییـــەوە هـــەوڵ دەدات پەیوەنـــدیی زمانـــەوانی بـــە زانـــستەکانی تـــر و لقەکانی زمانەوانی روون بکاتەوە.(جین ئیچسۆن،2001/1382: 9)

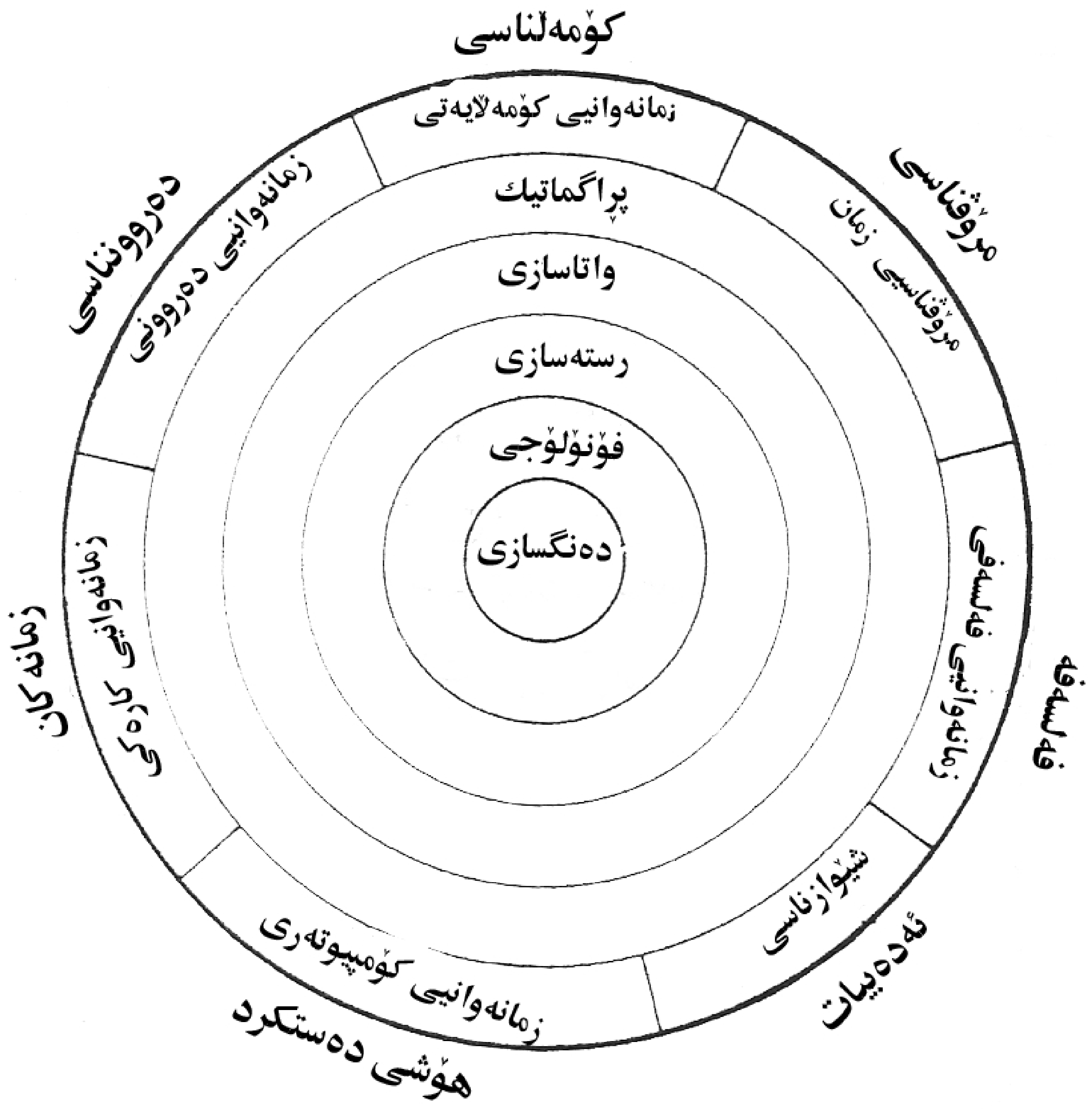

هێلکاریی ژمارە (2)

هێلکاریی ئیچسۆن بۆ لقەکانی زمانەوانی

ئەم دوو زمانەوانە لەرێگەی دوو هێلکاری جیاوازەوە پەیوەندی زمانەوانییان بە زۆر زانستەوە روون کردۆتەوە.ئێمەش لێرەدا باس لە هەندێك لەم پەیوەنییانە دەکەین:

1-1-1- زمانەوانیی دەروونی

ئەم لقەی زمانەوانی وەك لە ناوەکەی دەردەکەوێ بریتییە لە پەیوەندی زمانەوانی بە دەروونزانییەوە. دەتوانین بەگشتی بواری کارکردنی ئەم لقە زانستەش لەم خاڵانەدا کورت بکەینەوە:

1- بەرهەمهێنانی زمان(Production): چۆنیەتی گۆڕانی زانیاری بۆ شەپۆڵە (ئاکۆستیکیەکان) فیزیاییەکان، نیشانە و یا شێوەکانی نووسین.
2- درککردن(Coprehension): چۆنیەتی لێکدانەوەی سیگناڵەکانی بینین و یا ئاکۆستیکیەکان لەلایەن بەردەنگ (گوێگر) یا خوێنەرەوە.
3- فێربوون(Acquisition): چۆنیەتی فێربوونی کارامەییەکانی زمانی یەکەم و زمانی دووەم.
4- تێکچوونەکانی زمان(Lg Disorders): چ هۆکارێك دەبێتە هۆی رووردانی تیچکچوونە بەردەوامەکان یا کاتییەکانی قسەکردن و سیستەمەکانی گۆڕینی زمان.
5- زمان و بیر(Lg and thought): ئەرکی زمان لە بیری مرۆڤ و لێکۆڵینەوەی کاریگەریی زمانە جیاوازەکان لەسەر بیر.
6- زانین و دەمار(Neurocognition): چۆنیەتیی رۆنانی زمان و گۆڕینی لە مێشك و لێکۆڵینەوەی تێکچوونی مێشکیی زمان بە مەبەستی بەدەستهێنانی ئاگایی زیاتری جۆری کارکردنی زمان لە مێشکدا.

2-1-1- زمانەوانیی کۆمەڵایەتی

ئەم لقەی زمانەوانی لە پەیوەندی نێوان زمان و کۆمەڵ دەکۆڵێتەوە. بەواتایەکی تر باس لە ئەرکی کۆمەڵایەتی زمان دەکات.

لەم بوارانە دەکۆڵێتەوە:

1- زارە کۆمەڵایەتییەکان
2- زمانی پیشە(jargon)

3- زمانی عامیه(slang)

4- تابۆ(taboo)

5- بەرنامەرێژیی زمان و چەندین بابەتی تر.

3-1-1- پەیوەندی نێوان زمان و لۆژیك

لەم دواییانەدا بە کارهێنانی لۆچیکی نوێ لە زمانەوانیدا لە دوو رووەوە سەرنجی دراوەتێ(محمد رضا باطنی:1995/1376، 25)؛

1- بە بێ سوود وەرگرتن لە چەمکەکانی لۆژیکی نوێ زۆربەی کێشە ئاڵۆزەکانی واتاسازی ناتوانرێ چارەسەربکرێن.

2- لەم ساڵانەی دواییدا زمانەوانی بە شێوەیەکی بەرچاو لە هەموو بوارەکانی (فۆنۆلۆژی، وشەسازی، رستەسازی و هتد) سوودی لە لۆژیکی بیرکاری وەرگرتووە.

4-1-1- زمانەوانیی کۆمپیوتەری

ئەم لقە زانستە لە زۆر لایەن دەکۆڵێتەوە لەوانە(محمد رضا باطنی:1995/1376، 26)؛

1- ناسینەوەی قسە(Speech Recognition)

2- لێکدانی قسە یا قسەی دروستکراو(Speech Synthesis)

3- ئامادەکردنی فەرهەنگە میکانیکییەکانی دوو زمانە یا فرەزمان

4- ئامارگیریی زمانەوانی بۆ ئامادەکردنی فەرهەنگە فریکوێنسییەکان و پێویستییەکانی تری ئامار

5- کۆمپیوتەر وا لێ بکرێ کە درك بە رستەی زمانی سرووشتی بکات و پێشاندانی کاردانەوە کە درك پێ کردنی رستەکان بگەیەنێ

6- وەرگێڕانی ئامێری

5-1-1- زمانەوانیی دەماری/ دەمارناسیی زمان

بەکورتی دەتوانین بڵێین دەمارناسیی زمان لەم لایەنانە دەکۆڵێتەوە (محمد رضا باطنی:1995/1376، 35-36)؛

1- چۆن زانیارییەکان لەبارەی زمان لە مێشکدا دادەکرێن و دەبرێن و دەگۆڕێن.

2- بوون و نەبوونی هەندێ سەنتەری تایبەت بە زمان لەمێشکدا و هەندێ لایەنی تر.

سەرەڕای ئەم لایەنانە دەتوانین بڵێین زمانەوانی پەیوەندی بەزۆر لایەنی ترەوە هەیە کە ناکرێ لێرەدا باس لە هەموویان بکەین.

زۆربەی ئەوانەی باس لە پەیوەندی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە دەکەن جەخت لەسەر پەیوەندی زمانەوانی بە ئەدەبەوە دەکەنەوە.ئەدەب یەکێکە لەو بابەتانەی کە پەیوەندیەکی پتەوی بە زمانەوانییەوە هەیە.زۆربەی زمانەوانان تەنانەت لێکۆڵەرانی ئەدەبیش جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە دەبێت لە رووی زمانەوانییەوە لە ئەدەب بکۆڵرێتەوە.فۆڕمالیستە رووسەکان لە روانگەی زمانییەوە لە ئەدەبیان دەکۆڵیەوە و زمانی ئەدەبیان بە جۆرێك لە زمان دەزانی و جیایان دەکردەوە لە زمانی زانست،زمانی هەواڵ و زمانی رۆژانە.د.شەمیسا لەم بارەیەوە دەڵێ: ((بە بڕوای فۆڕمالیستەکان ئەدەبیات کێشەیەکی زمانیی سڕفە و هەر بۆیەش دەتوانرێ بگوترێ زمانی ئەدەبی یەکێکە لە جۆرەکانی زمان و دەبێ لە رووی زمانەوانیەوە لێی بڕوانرێ.))(سیروس شمیسا: 2004/1385، 162). هەروەها یاکۆبسن(R.Jakobson) پێی وایە ئەدەب بەشێکی زمانەوانییە و تەواوکەرییەتی.رۆبەرت سکولزیش وای بۆ دەچێ کە هەم زمانەوان ناتوانن بایەخ بە ئەدەب نەدەن و هەم لێکۆڵەرەوانی ئەدەبیش ناتوانن زمانەوانی پشت گوێ بخەن.(رابرت اسکولز: 2002/1383، 44) حەق شناس یش ئەو گوتەیەی کەدکەنی کە دەڵێت "زمانەوانی روداوێکە لە زماندا رودەدات"(محمد رضا شفیعی کدکنی: 1973/1354، 3) دەکاتە بەڵگە بۆ ئەوەی کە رێگە بە زمانەوان بدات کە لە ئەدەبیات بکۆڵێتەوە و لەم بارەیەوە دەڵێت: ((زمانەوانی بەم بۆنەیەوە مافی ئەوەی هەیە دەست بخاتە نێو کاری لێکۆڵینەوەی ئەدەبییەوە کە ئەدەبیات،بەگوتەی شەفیعی کەدکەنی،"روداوێکە لە زماندا روبدات" و ئەگەر ئەم روداوە لە زماندا رودەدات،زمانەوان ناچارە بزانێت ئەم روداوە زمانییە چیە.بێگومان ئەگەر بایەخ بەم روداوە زمانییە نەدات بەشێکی بابەتی کارەکەی لە بەرچاو نەگرتووە و نەیناساندووە.)) (علی محمد حق شناس:1992/1371، 103) بەرلەوەی کە بچینە

سەر زمانی ئەدەب پێویستە سەرەتا بزانین کە زمان چەند ئەرکی هەیە و دواتر شوێنی زمان ئەدەب لە نێو ئەم ئەرکانەدا دیاری بکەین.

2-1- ئەرکەکانی زمان

زمان وەکو دیاردەیەکی ئالۆز فرە ئەرکە و زمانەوانەکان کۆك نین لەسەر جۆر و ژمارەی ئەرکەکانی. مارتنی (A.Martinet)سێ ئەرکی زمانی دەستنیشان کردووە (پەیوەندی بەرقەرارکردن، قسەی دڵ و جوانی داهێنان).(آندره مارتینه،2001/1382: 10-11) بۆلەر (K.Bühler)یش سێ ئەرکی دەرکەوتن و دەربڕین و وروژاندن بۆ زمان دیاری دەکات(کورش صفوی،1993/1374: 30)؛ کەچی هالیدەی (M.A.K.Halliday) سێ ئەرکی هزرەکی و ئەرکی نێوکەسی و ئەرکی دەقی بۆ زمان دیاری دەکات، بەلاّم یاکۆبسن لەسەر بنەمای بەشەکانی پەیوەندی کردن شەش ئەرکی زمان دەستنیشان دەکات و پێی وایە کە بۆ بەرقەرارکردنی پەیوەندی، شەش بەش بەشداری دەکەن. نێرەر پەیامێك لەرێگەی کەناڵی پەیوەندی بۆ وەرگر دەنێرێت. ئەوپەیامەش کاتێك کاریگەری دەبێت کە واتایەکی هەبێت و دەبێت لەلایەن نێرەرەوە بکرێت بە کۆد و لەلایەن وەرگرەوە کۆدەکەی لێك بدرێتەوە. هەرچی ویلیام هویزە نۆ ئەرك بۆ زمان دیاری دەکات کە ئەمانەن:

1-2-1- ئەرکی وەسفی (Descriptive)

لەم ئەرکەی زماندا وەسفی شتێك دەکرێ یان دەتوانین بڵێین گواستنەوەی زانیاریی واقعییە لە بارەی شتێکەوە. ئەم ئەرکە لەلایەن جۆن لاینزیشەوە بە وەسفی و لەلایەن بۆلەرەوە دەربڕینی و یاکۆبسن ناوی ناوە گەڕانەوەیی (کورش صفوی،1993/1374: 32). بۆ نموونە:

- ئەم کتێبە باشە.

یا

- ئێستا کۆمپیوتەرێکی نوێ و باشت بۆ دێنم.

2-2-1- ئەرکی هەڵسەنگاندن(Evaluative)

کاتێك کە دەمانەوێ شتێك هەڵبسەنگێنین ئەوا سوود لە ئەرکی هەڵسەنگاندن وەردەگرین. وەکو/

- ئازاد باشترین یاریزانی یانەکەتانە.

- ئەم ئۆتۆمبێلە بێ کەلکە.

1-2-3- **ئەرکی عاتفی** (Emotive)

لەم ئەرکەدا زمان بە مەبەستی دەربڕینی هەست و سۆز بەکاردێت. ئەم ئەرکە لە لایەن یاکۆبسن یشەوە ئاماژەی پێکراوە و مارتنی ناوی ناوە قەسەی دڵ (آندرە مارتینە: 1382/2001: 10-11) **(کورش صفوی،**1374/1993: 31).

بۆنموونە/

- من ئەم گوڵەم زۆر لا جوانە.

- خودایە زۆر شوکر کە رزگارت کردم.

1-2-4- **ئەرکی هەست بزواندن**(Evocative)

لەم ئەرکەدا نێرەر هەستی وەرگر دەبزوێنێ. زیاتر شاعیر و ئەوانەی کە کاری ریکلام دەکەن و ...هتد سوود لەم ئەرکە وەردەگرن.بۆنموونە/

- ئای لە ئەحواڵی ئەم زەمانە لە کایەی منداڵ دەچێ

دنیایەکی چ پووچە لە زەرفی بەتاڵ دەچێ

- هەر کتێبێك دەکڕی بیکڕە بەڵام ئەم کتێبە مەکڕە(واتە تەنها ئەم کتێبە بکڕە.)

1-2-5- **ئەرکی هاندان**(Persuasive)

لەم ئەرکەدا نێرەر هانی وەرگر دەدات بۆ ئەوەی کارێك ئەنجام بدات. بەواتایەکی تر بڵێین داوایەکی لێ دەکات و یا ... . یاکۆبسن بە کەمێك جیاوازییەوە ئەم ئەرکەی ناوناوە ئەرکی هاندەری. (کورش صفوی،1374/1993: 31)

- بۆ ئەوەی زیاتر شارەزای ئازاد بیت، گەشتێکی لەگەڵدا بکە.

1-2-6- **ئەرکی پرسیار**(Interrogative)

زۆر جار بۆ بەدەستهێنانی زانیاری سوود لەم ئەرکەی زمان وەردەگرین و پرسیار لە بەرامبەرەکەمان دەکەین.

- چەند ساڵت خوێندووە؟

1-2-7- ئەركی فەرماندان(Directive)

ئێمە هەندێ جار فەرمان دەدەین بە یەكێك بە ئەنجام دان یا ئەنجام نەدانی كارێك.

- چایەكەت بخۆ و بڕۆ.

1-2-8- ئەركی كردەیی(Performative)

هەندێ رستە هەن كە خۆیان لە خۆیاندا كردەن.

- من وەكو دادوەر بڕیارمدا بە تاوانباركردنی ئازاد بە تاوانی كوشتن.

ئەم مندالە ناو دەنێم، شۆخە.

1-2-9- ئەركی هونەركاری(Recreation)

گەلێ جار زمان بۆ مەبەستی گاڵتە كردن و نوكتە و پێكەنین بەكاردێنین و یاری بە وشە دەكەین. هەروەها بەمەبەستی سەرگەرمی خومان و دەوروبەرمان شیعری گاڵتە ئامێز و چەندین بابەتی تر بەمەبەستی چێژ بەخشین سوود لەم ئەركە وەردەگرین.

1-3- ئەركی ئەدەبی

بەپێی پێناسەی یاكۆبسن بۆ ئەركی ئەدەبیی زمان كە لەسەر بنەمای ئاراستەی پەیامە بۆ بەشەكانی پەیوەندی كردن، لەم ئەركەی زماندا، ئاراستەی پەیام بەرەو ناوەڕۆكی پەیامەكەیە(كورش صفوی،1993/1374: 30). واتە خودی پەیامەكە. بەواتایەكی تر لێرەدا پەیام خۆی لەخۆیدا دەبێتە جێی باس. بەڵام ئەمە بەو واتایە نییە كە شاعیر یا نووسەر لەكاتی نووسینی دەقێكی ئەدەبیدا سوود لە ئەركەكانی تری زمان وەرناگرێت بەڵكو مەبەست ئەوەیە كە ئەركە ئەدەبییەكە زەقتر دەبێ لە ئەركەكانی تر ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە كە مەبەست لە گەیاندنی ناوەڕۆكی پەیامەكەیە و ئەمیش مەبەستێكی لەدوایە. بەدەربڕینێكی تر ئەوەی كە ئەم دەقە ئەدەبییە دەخولقێنی، ئەركە ئەدەبییەكەیەتی نەك ئەركەكانی تر.

فۆڕمالیستە رووسەكان پێیان وابوو هەموو ئەو شتانەی كە لەدەوروبەرمانن لەئەنجامی بەكارهێنان و دووبارەبوونەوەیان دەسوێن و بەمەش

ناکەونــە بــەر ســـەرنجی ئێمـــەوە. شکۆلۆفـــسکی پێـــی وایـــە خۆکـــارکردن شـــتەکان دەســـوێنێت، جـل و بــەرگ، مۆبیلیــات و. . . هتــد دەســوێنێت.(ریـــچارد هارلنـــد: 1385/2004: 241) زمـــانیش وەکـــو هـــەموو شـــتەکانی تـــری دەوروبـــەرمان لەئـــەنجامی زۆر بـــەکارهێنان کـــۆن دەبـــن و ئـــەم پرۆسەیەشـــیان ناونـــابوو خۆکـــاربوون. هـەر فۆرمالیـستە رووسـەکانیش بـوون کـە دوو پرۆسـەی خۆکـاری و زەقکردنـەوەیان لـە یــەکتر جیــاکردەوە. هاڤرانــك (B.Havranek) لــەو بڕوایــەدا بــوو کــە خۆکــاری زمــان لــە بنەڕەتــدا بــە واتــای بــەکارهێنانی توخمــەکانی زمــان دێــت، بــەئامانجی دەربڕینــی بابــەت و نــاوەڕۆك، بــەبێ ئــەوەی کــە شــێوەی دەربــڕین ســەرنج راکــێش بێــت.(مهیـــار علـــوی مقـــدم،1383/2002: 82) زمــانی رۆژانــە زمــانێکی خۆکــارە بــەو واتایــەی کــە لــەکاتی قــسەکردندا ســەرنجی مــرۆڤ راناکێــشێت بــەڵکو ئــەرکی تــەنها گەیانــدنی پەیامەکەیــە. شکۆلۆفــسکی لــەو بڕوایــەدا بــوو کــە واتــای هونــەر لــە توانــای"ئاشــنایی ســڕینەوە"ی شـــتەکان، لەنیـــشاندانیان بەشـــێوەیەکی نـــوێ و چـــاوەڕوان نـــەکراودا شـــاردراوەتەوە. لـــە ژیـانی رۆژانــەدا، ئێمــە شــتەکان و دەوروبــەریان نــابینین، چــونکە درك پــێ کردنــی ئێمــە بـــــەگوێرەی راهـــــاتن و بەشـــــێوەیەکی خۆکـــــار کاردەکـــــات.(میمنـــــــــت مـــــــــیر صـــادقی:1385/2004: 11-12) هــەر ئــەم خۆکارییەشــە وادەکــات کــە مــرۆڤ ســەرنج نەداتە شتەکانی دەوروبەری خۆی، لەوانەش زمانەکەی.

ئـــەرکی ئـــەدەبیات ســـڕینەوەی ئـــەم ئاشـــناییە و نەهێـــشتنی ئـــەم خۆکارییەیـــە لـــە زماندا، ئەمەش لەرێگەی زەقکردنەوەوە دەبێت کە پێچەوانەی خۆکارییە لە زماندا.

1-4- پێشینەیەکی کورتی لادان

لادان وەك پێشتر ئاماژەی پێكرا یەكێكە لە جۆرەكانی زەقكردنەوە. ئەم زاراوەیە لەبواری زمانەوانیی نوێ و رەخنەی زمانەوانییانە وەرگیراوە و لەرێگەی زمانی ئینگلیزیەوە چۆتە نێو باسەكانی رەخنەی ئەدەبییەوە.[1]

1-4-1- زەقكردنەوە

بونیادگەران زاراوەی زەقكردنەوەیان لەدەرونزانی وەرگرت و لەبری ئاشنایی سڕینەوە خستەیانەروو.(یوهانس ویلم برتنز: 1384/2003: 66) مێژووی زەقكردنەوە بۆ پێش جەنگی دووەمی جیهانی، قوتابخانەی پراگ و كاریگەریی بۆچوونی فۆرمالیستە رووسەكانەوە دەگەڕێتەوە. (میمنت میر صادقی: 1385/2004: 12)

شكۆلۆفسكی (Shkhlovesky)، موكارۆفسكی (J.Mukarovesky) و هاڤرانك دوو پرۆسەی خۆكاری و زەقكردنەوە یان لەیەكتر جیاكردەوە و پرۆسەی زەقكردنەوە، بەپرۆسەیەك دەژمێردرێ كە زمانی خۆكار دەگۆڕێت بۆ زمانی ئەدەبی.(كورش صفوی: 1382/2001: 33) بەو واتایەی كە دەبێتە هۆی داهێنانی دەقێكی ئەدەبی و بەمەش دەقەكە لە دەقێكی ئاسایی جیادەكرێتەوە.

شەفیعی كەدكەنی زمانەوان و ئەدیبی ئێرانی زەقكردنەوە دەكات بە دوو گرووپەوە، گرووپی موسیقی و گرووپی زمانی.(محمدرضا شفیعی كدكنی: 1385/2004: 7) لای ئەم گرووپی موسیقی كۆمەڵە هۆكارێكە كە دەبنە هۆی جیاكردنەوەی زمانی ئەدەبی و زمانی خۆكار، ئەمەش لە رێگای ئاواز و تەریببوونەوە و ئەمانەش دەبنە هۆی بەدەست هێنانی كێش، سەروا، رەدیف و هاوئاهەنگییە دەنگییەكان.(هەمان سەرچاوە: 9) زەقكردنەوە لە دوو شێوە خۆی دەنوێنێت، یەكەم بەشێوەی لادان لەو یاسایانەی كە زاڵن بەسەر زمان و ناودەنرێ لادان و دەبێتە هۆی داهێنانی شیعر و دووەم: زیادكردنی یاسایەك بۆ یاساكانی زمانی خۆكار كە ناونراوە رێسازیادكردن كە دەبێتە هۆی داهێنانی هەڵبەست.(G.N.Leech,1969:42-57)

1-1-4-1- رێسازیادكردن

---

[1]- مەبەست ئەو جۆرە رەخنەی ئەدەبییەیە كە پشت بە زمانەوانی دەبەستێت.

ڕێـــسازیادکردن بـــە بـــەکارهێنانی یاسـای زیـــادە بـــۆ یاســـاکانی زمـــانی خۆکـــار دەژمێردرێـــت و بـــەم پێیـــە لـــەرووی چـــیەتیەوە لـــە لادان جیادەبێتـــەوە.(کـــورش صـــفوی1993/1374: 50) نووســـەر لێـــرەدا جگـــە لـــەوەی کـــە پـــەیڕەوی یاســـاکانی زمـان (سیـستمی زمـان) دەکـات، چـەند یاسـایەکی تـریش دەخاتـە سـەر یاساکانی زمـان. بـە واتایـەکی تـر سیـستەمێکی تـر، سـەرباری سیـستەمی زمـان خـۆی، بـۆ زمانەکـە زیـاد دەکـات. بەرهـەمی ئـەم پرۆسـەیەش بریتییـە لـە تـەریببوون. دەشـێ بڵـێین بـۆ یەکـەم جـار یاکۆبـسن تـەریببوونی خـستۆتەروو. هـەروەها وای بـۆ دەچـێ کـە پرۆسـەی ڕێـــسازیادکردن تـــەنها بریتییـــە لـــە تـــەریببوون ئـــەم تەریببوونـــەش لەڕێگـــەی دووبارەبوونەوەوە بەرهەم دێت.(هەمان سەرچاوە،50)

1-4-1-2- لادان

لادان بریتییـــە لـــە لادان لـــە یاســـاکانی زمـــانی خۆکـــار. بـــەڵام ئەمـــە ئـــەوە ناگەیـەنێ کـە هـیچ سـنوورێك نـەبێت بـۆ ئـەم لادانـە، لـیچ لـەکاتی باسـکردنی لادان و ڕێـسازیادکردندا سـنوورێك بـۆ ئـەم دوانـە دادەنـێ. بـەبڕوای ئـەو لادان تـەنها کاتێـك دەتـوانێ تـا ئـەو سـنوورە بـچێتە پێـشەوە کـە پەیوەنـدی درووسـتکردن تێـك نەچـێ و بەرجەستەکردن شیاوی دەربڕین بێت. (G.N.Leech,1969:31-54)

هێڵێکـی زۆر باریـك هەڵـەی زمـانی لـە داهێنـان جیادەکاتـەوە. هـەردووکیان بـریتین لـە لادان لـە یاسـا و بەزانـدنیان، یـەکێکیان بـە دەسـت شـاعیرەکە خۆیـەتی و لـە ژێـــر دەســـەڵاتیدایە بـــۆ مەبەســـتێك هێنـــاونی (داهێنـــان) ، ئـــەوی تریـــان لـــە رووی نـــەزانین و گـــوێ نـــەدان و هەڵەشـــییەوە پەیـــدا دەبـــێ. داهێنـــان دیاردەیـــەکی (ئیجـــابی) پـــڕ مەبەســـتە بـــەڵام هەڵـــە دیاردەیـــەکی (ســـەلبی) کـــە لـــە ســـەر شـــاعیرەکە دەکـــەوێ و جیاکردنــــەوەیان پەیوەنــــدی بــــەجۆری بــــەکارهێنان و کــــەڵك لێوەرگرتنــــەوە (اســـتثمار)هەیـــە.(محەمـــەد مـــەعروف فـــەتاح) بـــەم پێیـــە هەریەکـــە لـــە تێـــك نەچـــوونی پەیوەنـــدی دروســـتکردن و داهێنـــان مـــەرجن بـــۆ ئـــەوەی لادانەکـــە بـــەلادانێکی سەرکەوتوو دابنێن.

دواتـــر لـــیچ لادان بەســـەر ئـــەم هەشـــت جـــۆرەی خـــوارەوەدا دابـــەش دەکات(G.N.Leech,1969:31-54):

1- لادانی لێکسیکی
2- لادانی فۆنۆلۆژی
3- لادانی کاتی
4- لادانی شێوازی
5- لادانی واتایی
6- لادانی رستەسازی
7- لادانی زاری
8- لادانی نووسینی

جگە لەم هەشت جۆرە هەندێ لادانی تریش لای نووسەرانی ترەوە دەستنیشان کراون لەوانە:لادانی گوتاری و لادانی ناوەوەیی(سیماداد: 2004/1385، 540-542)

5-1 جۆرەکانی زمانی ئەدەبی

کەدکەنی جیاوازی لەنێوان شیعر و هەڵبەستدا دەکات و جگە لە هەڵبەستیش ئاماژە بە جۆرێکی تری زمانی ئەدەبی دەکات و ناوی دەنێ (نظام) کە لە رێگەی جوانی ناسییەوە دێتە بەرهەم و بەجۆرێکی جیانەکراوەی شیعری دادەنێ. (محمدرضا شفیعی کدکنی: 2004/1385 237-239) لیچ یش جیاوازی لە نیوان هەریەکە لە شیعر و هەڵبەست دا دەکات. بەڵام هەردووکیان راستەوخۆ باس لە جیاوازی نێوان پەخشان و دوو جۆرەکەی تری ئەدەبی (شیعر و هەڵبەست)ناکەن؛ هەرچی کرۆمبی (D.A.Crombie)ی زمانەوانیشە باسی جیاوازی نێوان پەخشان و هەڵبەست دەکات و بۆ جیاکردنەوەی هەڵبەست و پەخشان سود لە ئامرازە فۆنەتیکەیەکان وەردەگرێت. وای بۆدەچێ کە لە هەڵبەستدا جۆرێك لە رێسابەندیی برگەکان هەیە، بەڵام لە پەخشاندا بەیەکەوەهاتنی برگەکان شوێنکەوتووی یاسای ناوبراو نین. بەڵام باس لە جیاوازی نێوان پەخشانی ئەدەبی و پەخشانی نائەدەبی ناکات.(کورش صفوی: 1993/1374، 53) هەرچی حەق شناسە جگە لە باسکردنی سێ جۆرە ئەدەبییەکە باس لە جیاوازی نێوان پەخشانی ئەدەبی و پەخشانی نائەدەبیش دەکات و لەڕیگەی هێنانەوەی چەند نموونەیەکەوە جیاوازیەکانیان روون دەکاتەوە.

حەق شناس جۆرەکانی ئەدەبیات بەسەر سێ جۆردا دابەش دەکات، واتە شیعر، هەڵبەست و پەخشان. پێی وایە کە شیعر بە ناوەوەی زمانەوە بەندە و هەڵبەست بە دەرەوەی زمانەوە و دەڵێت: ((. . . دەتوانین بڵێین کە هەڵبەست بەندە بە دەرەوەی زمان واتە (شێوە) و شیعر بەندە بە ناوەوەی زمان واتە (ناوەڕۆك). مەبەستم لە دەرەوەی زمان فۆڕمی زمانە و هەمو ڕۆنانە ناواتاییەکانییەتی؛ و ناوەوەی زمانیش هەر ئەوەیە کە بەگشتی لە ئاستی واتاسازیدا لێی دەکۆڵرێتەوە هەرچەندە کە لە ئاستەکانی تریش بەرچاو دەکەوێت. . . . زمانی شیعر بە پێچەوانەوە، هەمووی لە واتا دەکەوێتەوە.)) (علی محمد حق شناس: 1993/1374، 109) دوابەدوای هەر یەکە لە هونەرەکانی ڕەوانبێژی کە دەبنە هۆی داهێنانی هەڵبەست یا شیعر لێك جیا دەکاتەوە، ئەمیش بە پێی ئەوەی کە ئایا تەنها بەندە بە فۆڕم یا بە واتاشەوە بەندە. هەر یەکە لە کێش، سەروا، تەرجیع بەند ، ڕەگەزدۆزی و لەف و نەشر دەبنە هۆی داهێنانی هەڵبەست و هەریەکە لە (لێکچون، خواستن، درکە و هەموو جۆرەکانی خوازە) دەبنە هۆی داهێنانی شیعر. لەبارەی پەخشانی ئەدەبیشەوە دەڵێ: لە پەخشانی ئەدەبیدا، جۆرەکانی زمان تێکەڵ بەیەك دەکرێن. مەبەستیشی لە جۆرەکانی زمان زیاتر (Registet) ە کە دەشێت تا سنووری زاریش بچێتە پێشەوە و هەموو ئەو شێوە یا جۆرە جیاوازانە دەگرێتەوە کە لە زماندا بەرچاودەکەون وەکو جۆری وانەوتنەوە و جۆری قسەکردنی نێو خێزان، جۆری بەرگریکردن لە دادگادا و یا. . . . هەرچی پەخشانی نائەدەبییە (پەخشانی سەروادار) تیایدا نە دەبێت خەریکی ناوەوەی زمان و نە خەریکی دەرەوەی زمان دەبێت. (علی محمد حق شناس: 1993/1374، 111-110) بە واتایەکی تر نە سوود لە ڕێسازیادکردن و نە سوود لە لادان وەردەگرێت. هەروەها جۆرەکانی ئەدەبیات لە سێگۆشەیەکی لەم جۆرەدا دەخاتە روو:

شیعر

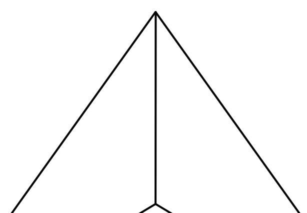

هێلکاریی ژمارە (3) سێگۆشەی جۆرەکانی ئەدەبیات

وەك لە وێنەکەدا دەردەکەوێ شیعر دەکەوێتە سەرێکی سێگۆشەکە و هەر یەکە لە هەڵبەست و پەخشانیش دەکەونە سەرەکانی تری سێگۆشەکە و پێی وایە دەتوانرێ هەردەقێکی ئەدەبی کە بمانەوێ لەم سێگۆشەیەدا شوێنی بکەینەوە.(هەمان سەرچاوە،113)

1-6- جۆرەکانی زمانی ئەدەبیی کوردی

ئەگەر هەر یەکە لە (شیعر، هەڵبەست و پەخشان) وەك سێ جۆر وەربگرین ئەوا لە زمانی کوردیدا کۆمەڵێك جۆری ئەدەبیمان هەن. لێرەدا چەند نموونەیەك لە دەقەکانی ئەدەبی کوردی دێنینەوە و لە رێگەی ئەم نموونانەوە هەوڵ دەدەین جۆرەکانی ئەدەبی کوردی دیاری بکەین. ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین:

1- پەخشانی نائەدەبی

((لە سەرەتای نووسینی هەموو فەرهەنگێکدا کێشەی هەڵبژاردنی وشە دێتە پێشەوە. بنچینەی هەڵبژاردنی وشە پەیوەندە بە جۆر و بابەت و مەبەستی فەرهەنگەوە. تاکو ئێستا کێشەی هەڵبژاردنی وشە بۆ فەرهەنگ لە هیچ ولاتێکی جیهاندا شێوازێکی زانستی تەواوی

وەرنەگرتووە و هەندێ رووی ئەم مەسەلەیە هەر بە ئالۆزی ماوەتەوە. . .)) (عەلائەددین سەجادی، 2000: 320)

دەبینین، نە خۆی بە ناوەڕۆك (واتا)وە خەریك كردووە و نە بە شێوەوە خەریك بووە، بەڵكو مەبەست تیایدا تەنها گەیاندنی واتا بووە. بۆیە دەتوانین بە دەقێكی نائەدەبی بزانین و نموونەی ئەم دەقە لە كتێبەكانی مێژوو، فەلسەفە، كیمیا، گەردووناسی و . . . دا گەڵێ زۆرە. كەچی لەم نموونەیەدا:

2- پەخشانی ئەدەبی

((بە ئەدەبەوە گوتم:

- هەرگیز ناتوانم داستانەكانت لە بیركەم. حوسێن تا ئەبەد لە ناخی مندا خوێنی لێ دەڕژێ، پێش تۆ من وام دەزانی بیابان تەنها حوشتر دەلاوێنێتەوە، تەنها بەدویەك لەوپەڕی غەمباریدا بەرانبەر ئاوابوونی خۆر شمشاڵ لێدەدات، لای تۆ بیابانم ناسی، حوشترێك، ئەوەی تۆ ناوت نا، حوشتری زەرد، هەزار ساڵە بەخۆی و تەرمێكەوە ون بووە، هەرگیز وێنەی ئەو پیاوەم لەبیرناچێتەوە كە چوو ئاو بێنێ، لە وەختی گەڕانەوەدا چل و دوو تیریان لێدا و ئەو سووربوو لەسەر ئەوەی كە نەكەوێ و ئاوەكە بگەیەنێتە حوسێن.

ئەو گوتی:

- بێوەفا بڵێ حەزرەتی حوسێن

. . .

ئەو لەوپەڕی حوزنیدا دەڵێت:

- ئەو كۆترانە رۆحی نازداری حەزرەتی عەلی چوكەڵەن، ئەو فریشتەیەی خودا، ئەو فریشتەیەی دنیا بەراستی چاوەڕێی بوو.

ئەو جارە كەمێك وشك و رەق گوتم:

- ئەی بەندەی حوسێن، من ئەمڕۆ ناتوانم نە چیرۆکەکەی تۆ و نە چیرۆکی فریشتەکانی خودا بگێڕمەوە، تەنها و تەنها کارێکتەرێکم دەوێت، بەدوای کەسێکدا دەگەڕێم، لە چیرۆکێکدا کارەکانم بۆ راپەڕێنی.)) (جەبار جەمال غەریب،2007: 16)

نووسەر سوودی زیاتر لە یەك شێواز وەرگرتووە و بەمەش دەقەکەی خۆی لەڕێگەی تێکەڵکردنی شێوازەکانەوە بەرجەستەکردووە.

بەڵام لەم نموونەیەدا:

3- **پەخشانە شیعر**

((دەبا ئەو زەمهەریرە ببڕێتەوە، دەبا ئەو بایە ریش سیخە سۆڵە بڕەوێتەوە، سەید وەك لەسەر باڵی گەردەلوول بێ دەهەژا و ئەو قسانەی بەنێو هەناسەکانی گەردەلوولدا لێی بەردەبۆوە، دەیگوت:ئێمە لەبەر نێو و یادی ژن شارمان چۆڵ کرد و لەبەر بۆنی ژن لە ئاو رەوینەوە و هەڵممان بەنەعلەت کرد، لەبەر نیگای ژن بریسکەی چاو و رەونەقی پێست و نەرمیی لەش و هەوەسمان کوشت و ئاوێنەمان شکاند.)) (جەبار جەمال غەریب، 2000: 32)

نووسەر بەدەر لەوەی کە سوودی لە لادانی شێوازی وەرگرتووە، هەندێ لادانی تریشی (لادانی واتایی) تێدایە کە دەقەکە زیاتر لە شیعر نزیك دەکاتەوە. وەکو (ئەو بایە ریش سیخە سۆڵە)، (باڵی گەردەلوول)، (ئەو قسانەی بەنێو هەناسەکانی گەردەلوولدا لێی بەردەبۆوە) و (بریسکەی چاو و رەونەقی پێست و نەرمیی لەش و هەوەسمان کوشت). لەیەکەمیاندا ریشی بە بایەکەبەخشیوە و بەمەش سیفەتی مرۆڤی داوەتە (با)یەکە و بەمرۆڤکردن دروست بووە. لەدووەمیاندا سیفەتی باڵندەی داوەتە گەردەلوول و باڵی پێ بەخشیوە و بەمەش بەئاژەڵکردن رووی داوە. لەسێیەمیاندا سیفەتی گیانلەبەری داوەتە

(گەردەلوول) و هەناسەی پێ بەخشیوە. کەچی لە چوارەمیاندا سیفەتی زیندویی بەخشیوە بە هەریەکە لە (بریسکەی چاو، ڕەونەقی پێست، نەرمی لەش).[1]

هەرچی ئەم نموونەیەیە:

4- پەخشانە هەڵبەست

((ئـەی موسـولّمانینە بـزانن ئـەم مانگـە مـانگی مـەولوودە، مـانگێکی زۆر موبـارەك و مەحموودە، ئەییامێکی گـەورە و عەزیمـە، ڕۆژگـارێکی شـەریف و کەریمـە، بەواسـتەی ئـەم مانگەوە بووین بـە مـؤمن و موسـولّمان، بەواسـتەی ئـەم مانگـەوە زاهـر بـوو نـووری ئیمـان. چـوار یـاری پێغەمبـەر (ص) ئەبووبـەکر و عومـەر و عوسمـان و عـەلی خوایـان لێ ڕازی بـێ مـەدحی مانگـەیان زۆر کـردووە، وەهەمیـشە بـە تـەعزیم و گـەورەیان نێـو بـردووە. . .)) (عەلائەددین سەجادی، 2000: 34)

جیـاوازی لەگـەڵ پەخـشانەکانی پێـشوو لەوەدایـە کـە ئـەم پەخـشانە سـوودی لـە سـەجع وەرگرتـووە، کـە یەکێکـە لـە کەرەسـەکانی پێکهێنـانی هەڵبەسـت(کـورش صـفوی،1993: 291) ، بەمـەش بەپێـچەوانەی دەقەکـەی پێـشوو زیـاتر لـە هەڵبەست نزیك بۆتەوە نەك لە شیعر.

ئەم دەقەش:

5- هەڵبەست

(((رَأس): سەرە. (عَیْن): چاوە

(بَدن): قالب (اِسْم): ناوە

(أنف): لووتە (حاجب): برۆ

---

[1]- لەبەشی داهاتوودا باس لەهەریەکە لە (بەمرۆڤکردن، بەئاژەڵکردن و چەند زاراوەیەکی تر) دەکەین.

(فخِذ): رانه. (رُكْبَة): ئەژنۆ)) (شێخ مەعروفی نۆدێ،؟:)

هەڵبەستێکە کە لە بنەڕەتدا پەخشانێکی نائەدەبییە و لە ڕێگەی سوود وەرگرتن لە کەرەسەی داهێنانی هەڵبەستەوە (وەك بەکارهێنانی: کێش، سەروا، ڕەگەزدۆزی و. . . هتد) بۆتە دەقێکی ئەدەبی.

کەچی ئەم دەقە:

6- هەڵبەستە شیعر

((بەحری (تقارب)ئەجزاکەی هەشتن
نەغمەیان نەغمەی ئەهلی بەهەشتن
(فعولن)تەکرار هەتا چوارە
بۆ هەر مەصرەعێ حەدیان دیارە
دوو (عروض)ی هەن یەکەمیان ساغە
چوار (ضرب)ی هەیە وێنەی گوڵباغە)) (مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس،1991: 88)

سەرەڕای ئەوەی کە سوودی لە کەرەسەکانی داهێنانی هەڵبەست وەرگرتووە؛ سوودی لە کەرەسەکانی داهێنانی شیعریش وەرگرتووە؛بەڵام ڕێژەی بەکارهێنانی کەرەسەکانی داهێنانی هەڵبەست زیاترە لە کەرەسەکانی داهێنانی شیعر.

لەم دەقەدا:

7- شیعرە هەڵبەست

((خەطات فەرموو کە خۆشە چین و ماچین
کە ناچین، لێرە خۆشە چینی ماچین
بڕۆت هەر چین و پەرچەم چین لەسەر چین
ئەمەندە چینە، قوربان، پێم بڵێ چین؟)) (نالی،1978: 345-346)

بەپێچەوانەی دەقەکەی پێشوو شاعیر لەپاڵ سوود وەرگرتن لە کەرەسەکانی داهێنانی شیعر سوودیشی لە کەرەسەکانی داهێنانی هەڵبەست وەرگرتووە.

لەرێگەی خستنەرووی ئەم چەند دەقە ئەدەبییە بۆمان دەردەکەوێ کە ئەدەبی کوردی ژمارەیەکی زۆر جۆری ئەدەبی هەیە. ئەمیش بەپێی دەستنیشانکردنی ئەوەی کە ئایە سوودی لە کەرەسەکانی داهێنانی کام لەسێ جۆرە ئەدەبییەکە و رێژەی بەکارهێنانیان دەتوانین جۆری دەقەکە دیاری بکەین.

بەشی دووەم

جۆرەكانی لادان

2- جۆرەكانی لادان

2-1- لادانی لێكسیكی

بــەگوێرەی پێوانــە و بــە لادان لــە رێــساكانی رۆنــانی وشــەی زمــانی خۆكــار، وشــەیەكی تــازە زیــاد دەكــات و بــەكاری دێنێــت. (كــورش صــفوی1993/1374: 46) یــاخود شــاعیر بــە ســوود وەرگــرتن لــەو وشەسازیەی لــە زمانــدا هەیــە، و بــە گشتاندنی، و بــەلادان لــە ســنووردارێتیی بەكارهێنانیــدا وشــەی نــوێ درووســت دەكــات.(منــصور ســتودە2004/1385: 13) ئــەم جــۆرە لادانــە ، بەپێــچەوانەی لادانــی وشەســازی ، لادان نییــە لــە یاســا وشەســازیيەكانی زمــان، بــەڵكو بــەپێی یاســا وشەســازیەكانی زمــان و بــە لادان لــە سنووردارێتی ئــەم یاســایانە شــاعیر هــەوڵ دەدات لێكــسیكێك بــۆ زمانەكــەی خــۆی زیــاد بكــات. ئــەم لادانــە زمانییــە بــۆ مەبەســتی جیاجیــا بــەكاردێت. محەمــەد مــەعروف فــەتاح وای بــۆ دەچــێ كــە ((هەنــدێ جــار شــاعیر بۆئــەوەی لــە درێــژبڕی دەرچــێت یــان بــۆ پاراســتنی وزە و لكانــدنێكی تونــدوتۆڵ یــان نــەبوونی هەنــدێ

کەرەسەی ئامادە لە زمانەکەدا خۆی وشە دادەتاشێ.)) (محەمەد مەعروف فەتاح) هەروەها لیچ لەو بڕوایەدایە کە داهێنانی وشە یاسای لێکسیکی تێك نادات بەڵکو دەبێتە هۆی دەوڵەمەند بوونی زمان.(مریم خلیلی جهانتیغ2001/1382: 176) ئەم جۆرە لادانە خۆی دابەشی دوو جۆر دەبێ: وشە داهێنان(G.N.Leech,1969:31-54) ئامازە بەو دیاردەیەی بواری وشەسازی دەکات کە بەهۆی ئەوەوە قسەکەر وشەیەك دروست دەکات کە پێشتر لە دەقی ئەو زمانەدا نەبووە. دووەمیان گۆڕینی ئەرکی(conversion functional) پرۆسەی گۆڕینی کاتیگۆریەکی ڕێزمانیی وشەیەکە بۆ کاتیگۆریی ڕێزمانیی وشەیەکی تر. لەم دیاردەیەدا نەك تەنها پەیوەندی واتایی نێوان وشەکان تێکەڵ دەکرێن، بەڵکو ئەو پەیوەندییانەشی کە پێویستیان بەو هاونشینییە باوەی وشە هەیە کە لە پانتایی پەیوەندیی ڕێزمانییدا واتادارن، دەگۆڕێت.(سیماداد2004/1385: 541)

2-1-1- داڕێژراو[1]

ئەی تەلەفی گفتو گۆ، جامیعی کیذب و درۆ

واعیظییە ئیشی تۆ، *عاشقی* یە کاری من (نالی،1978: 336)

لێرەدا نالی بەپێی یاسای مۆرفۆلۆژیی کوردیی(ناو+ی) و بە لادان لە سنورداریێتی هەمان یاسا وشەی (عاشقی) ی دروست کردووە.

2-1-2- لێکدراو

دائیم لەدووتە مێگەلی ژن، *نێرگەل* ی پیاو

[1] – لادنی لێکسیکیی سادە نییە، چونکە شاعیر لەم لادانەدا بەپێوانە لەسەر ئەو وشانەی کە لە زمانەکەیدا هەن، وشەی تازە دادەهێنێ.

بەم ریشەوە لەپێشەوە بوویی بە سەرگەلە(نالی،1978: 468)

لێرەدا شاعیر بەپێی یاسای مۆرفۆلۆژیی کوردیی(ناو+پاشگری گەل) و بە لادان لە سنورداریێتی یاساکە وشەی (نێرگەل) ی دروست کردووە.

2-2- لادانی واتایی

لادانی واتایی بەواتای لادان لەو پێوەرانە دێت کە بەیەکەوەهاتنی لێکسیکەکان دیاری دەکەن، یا لادان لەو سیما واتاییانەی کە زاڵن بەسەر بەکارهێنانی لێکسیك لە زمانی خۆکاردا، واتە ئەرکی گەڕانەوەیی زمان. (فرزان سجودی،1997:) لادانی واتایی واتای پێچەوانەی درووستی واتاییش دەگەیەنێ. دەتوانین بڵێین دوو مەرج بۆ دروستی واتایی هەیە ئەوانیش دروستی لە رووی لێکدانی رێزمانی و لەباری لە رووی واتاوە.(جولیا اس..فالك،1998/1377: 367) سەفەوی بەپێی ئەو دوو پەیوەندییەی کە یاکۆبسن ناویان دەنێ پەیوەندی هەڵبژاردن و لێکدان ، و سۆسێر پێیان دەڵێ هاونشینی و بیرخستنەوە، لادانی واتایی دابەش دەکات:

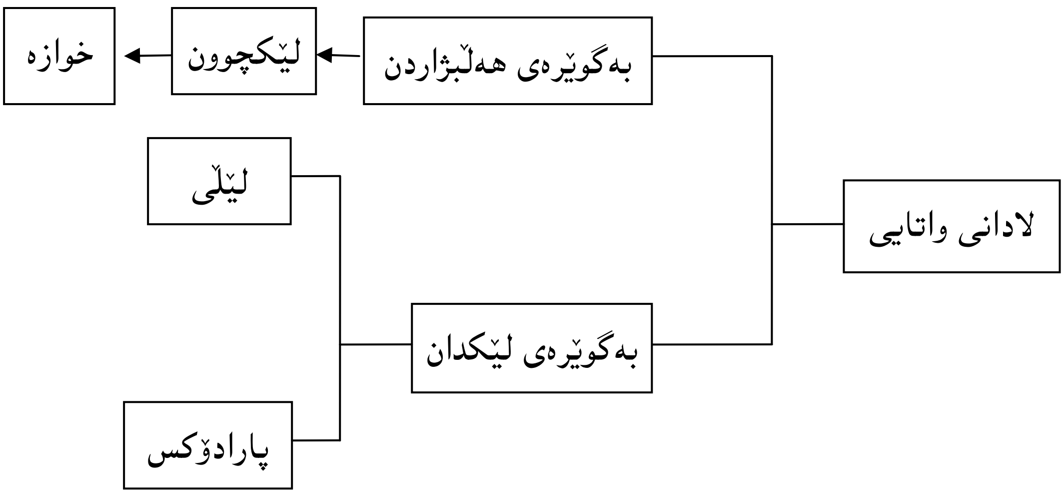

بەڵام د. عەبدولواحید بە سوود وەرگرتن لە بنەماکانی هاریکاری نێوان قسەکەر و گوێگر(ی گرایس) کە ئەمانەن

لادانی واتایی بەسەر چوار جۆردا دابەش دەکات:

1- چەندێتی

2- چۆنییێتی

3- گونجان

4- شێواز (د. عبدالواحد مشیر دزەیی، 2007)

هەرچی سجودی یە دابەشکردنێکی تر بۆ جۆرەکانی لادانی واتایی دەکات. ئەمەش بەجەخت کردنەوە لەسەر واتاسازی، بەئاگابوون لە یاساکانی بەیەکەوەهاتنی لێکسیك. توانیویەتی دابەشکردنێکی گشتگیرتر و لە هەمان کات تێروتەسەلتر بۆ لادانە واتاییەکان بکات.(فرزان سجودی1379/1998: 22) سەرەتا لادانە واتاییەکانی بەسەر دوو جۆردا دابەش کردووە کە بەبەرجەستەکردن و بەئەبستراکتکردنن. بەبەرجەستەکردنیش سێ جۆری هەیە، بەزیندەوەرکردن، بەرەوانکردن و بەتەنکردن. بەزیندەوەرکردنیش دوو جۆری هەیە بەرووەککردن و بەگیاندارکردن. بەگیاندارکردنیش دوو جۆری هەیە کە بەمرۆڤکردن و بەئاژەڵکردنە. دەتوانین ئەم دابەشکردنەی سجودی لە هێلکارییەکی لەم جۆرەدا روون بکەینەوە:

لادانی واتایی

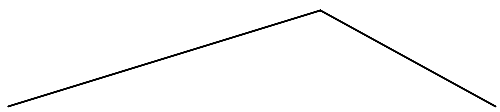

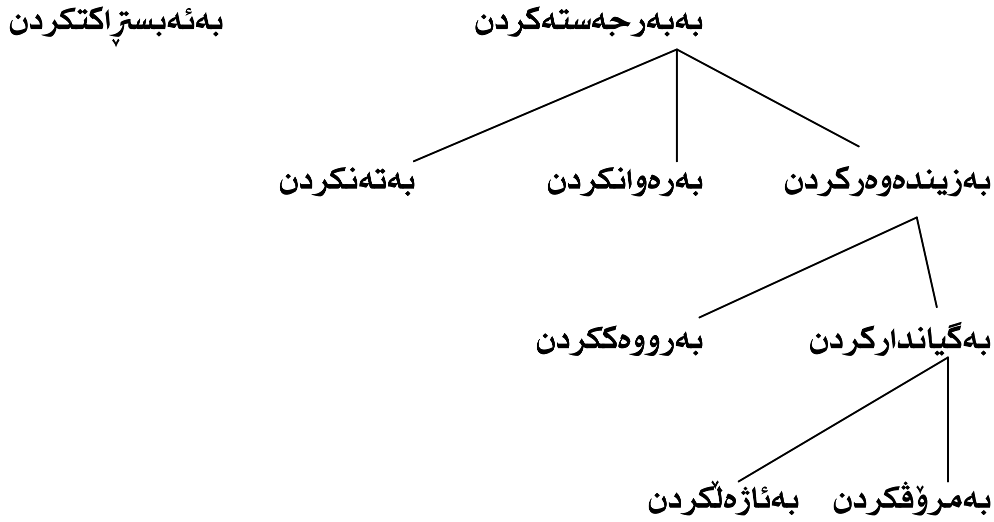

هێڵکاریی ژمارە (5)
جۆرەکانی لادانی واتایی لای فەرزان سجودی

2-2-1- بەبەرجەستەکردن

پێدانی سیمای واتایی (+بەرهەست)ە بە (+ئەبستڕاکت) (فەرزان سجودی: 1997/1378)

2-2-1-1- بەزیندەوەرکردن (animalnees)

پێدانی سیمای (+ زیندەوەر) ە بەوەی کە لە زمانی گەڕانەوەییدا (- زیندەوەر) ە. (فرزان سجودی: 1997/1378)

بەپێی ئەم تیۆرە زمانەوانییە وەنەبێ لادانی زمانی (واتایی، ڕێزمانی و...) تەنها لە شیعری تازەدا هەبێ بەڵکو لە دەقە ئەدەبییە کۆنەکانیشدا زۆر زەق بەرچاو دەکەون.

2-2-1-1-1- بەرووەککردن

ئـەم جـۆرە لادانــە بریتییــە لــە پێــدانی تایبەتمەندییــەکانی رووەك بــەوەی کــە لـــە بـــەکاهێنانی گەڕانەوەییـــدا ناڕووەکیـــە. بـــە دەربڕینێکـــی تـــر پێـــدانی ســـیمای (+رووەك) بە (- رووەك). (فرزان سجودی: 1997/1378)

لێوی تۆ ئاوی بەقا من خضرم

فەیضی تۆ رەحمەت و، ***من سەوزەگیا*** (نالی،1978: 125)

لێــرەدا شــاعیر جێنــاوی کەســی ســەربەخۆی (مــن) ،کــە مرۆڤــە، چــواندووە بــە سەوزەگا بەمەش لادانی واتایی(بەرووەککردن) ی ئەنجام داوە.

2-2-1-1-2- **بەگیاندارکردن**

گیانــدار ئــەو زیندەوەرانــە دەگرێتــەوە کــە لــە زمــانی خۆکــاردا خــاوەنی ســیمای واتــایی (+زینـــدەوەر) و (-رووەك)ن. بەگیانـــدارکردنیش بریتییـــە لـــە پێـــدانی ســـیمای واتــایی (+گیانــدار) بــەوەی کــە بــەپێی یاســای بەیەکــەوەهاتنی لێکــسیکەکان لــە ئــەرکی گەڕانەوەییدا دەبێت سیمای (-گیاندار)ی هەبێت. (فرزان سجودی:1997/1378)

2-2-1-1-2-1- **بەمرۆڤکردن** (personification)

بریتییــە لــە پێــدانی تایبەتمەندییــەکانی مــرۆڤ بــە شــتە نازینــدووەکان.(هــەمان سەرچاوە:) یان دروستتر بڵێین پێدانی تایبەتمەندییەکانی مرۆڤە بە نامرۆڤ.

فەرشی کەففی بەری پێتە ***نەرگس***

سەری داخستووە وەك چاوی حەیا (نالی،1978: 126)

لەم دێرە شیعرەدا شاعیر کاری (سەرداخستن) ی داوەتە پاڵ نەرگسی کە یەکێکە لەو سیمایانەی کە تایبەتە بە مرۆڤ و بەمەش بەمرڤکردنی ئەنجام داوە.

2-2-1-1-2-2- **بەئاژەڵکردن**

هەرکاتێك وشەیەك بە سیمای (- ئـاژەڵ) لـە شـوێنی وشـەیەك دابنرێـت کـە بـە پێـی یاسـای بەیەکــەوەهاتنی لێکــسیکی دەبێــت ســیمای (+ئــاژەڵ)ی هــەبێت، بــەئاژەڵکردن رووی داوە. (فرزان سجودی:1997/1378)

حسپی نەفەست دێت و دەچێ، گەرمە عەنانی

ئەی مەستی ریاضە ت هەڵە!هوشیاری جڵەو بە(نالی،1978: 393)

لەم دێرەدا شاعیر نەفەسی بە ئەسپ چواندووە، بەمەش مامەڵەی ئاژەڵی لەگەڵ نەفەسدا کردووە.

2-2-1-2- بەرەوانکردن

بریتییە لە پێدانی سیمای واتایی (+رەوان) بەو شانەی کە سیمای واتایی (-رەوان)یان هەیە. (فرزان سجودی:1997/1378)

کە خاکی، خاکی دامەن بە، وەگەر نە، تۆزی بەربادی

کە ئاوی، ئاوی گەوهەر بە، وەگەرنە، بڵقی سەر ئاوی(نالی،1978: 683)

لەم دێرە شیعرەدا شاعیر روو لە یەکێك دەکات و مامەڵەی ئاوی لە گەڵ دەکات و بەمەش سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+رەوان] ی پێ دەدات.

2-2-1-3- بەتەنکردن

هەر کاتێك کە وشەیەك بە سیمای (- تەن) لەشوێنی وشەیەك دابنرێت کە لە بەکارهێنانی گەڕانەوەییدا سیمای (+ تەن) ی هەیە ئەوا بە بەتەنکردن رووی داوە. (فرزان سجودی:1997/1378)

سەر بەردەبازی رێتە، تەن تەختە بەندی جێتە

دڵ مەیلی خاکی پێتە، رۆحماڵی خۆتە بیبە(نالی،1978: 395)

لێرەدا سە بە بەردەباز، کە سیمای جیاکەرەوەی [+تەن] ی هەیە، چوێنراوە بەمەش بەتەنکردن رووی داوە.

2-2-2- بەئەبستڕاکتکردن

هەر کاتێك کە وشەیەك بە سیمای (- بەرهەست) لەشۆێنی وشەیەك دابنێت کە لەبەکارهێنانی گەڕانەوەیییدا سیمای (+ بەرهەست) ی هەیە ئەوا ئەبستڕاکتکردن رووی داوە. (فرزان سجودی:1997/1378) یاخود پێدانی سیمای واتایی (+ئەبستڕاکت) بەو وشەیەی کە لە سیستەمی واتایی زمان لە ئەرکی گەڕانەوەییدا سیمای واتایی (+بەرهەست)ی هەیە.(هەمان سەرچاوە،) یان پێدانی سیمای (+ ئەبستراکت) ە بە وشەیەك کە لە بەکارهێنانی گەڕانەوەییەکەیدا (- ئەبستراکت)ە و یا بەدەربڕینێکی تر بەرهەستە. .(هەمان سەرچاوە)

خاڵت چییە؟دانەی گەنمی جەننەتی رووتە

چاوت چییە؟ ***فیتنەی*** حەرەمی قیبلەیی ئەبرۆ(نالی،1978: 387)

لەم دێرەدا چاو ، کە لە زمانی خۆکاردا سیمای جیاکەرەوەی [+بەرهەست] ی هەیە، سیمای جیاکەرەوەی [+ئەبستڕاکت] ی پێدراوە.

2-2-3- دژواتایی یا پاڕادۆکس

دژواتا یا پاڕادۆکس بریتییە لە بەیەکەوەهاتنی دوو وشە کە لە بەکارهێنانی خۆکاردا بە شێوەی دژ یا دژیەك بەکاردێن.(منصور ستودە2004/1385: 36) یاخود((گوتەیەکە کە بە رواڵەت دژیەك یا بێبایەخە (مهمل)، بۆیە وا لە تاکەکەس دەکات کە بەدوای واتایەکی قووڵتردا بگەڕێ.)) (ابراهیم چنگی،2003: 333)

هەرچەندە کە ***عومری خضر و جامی جەمت بوو***

چونکە ئەمەلت زۆرە، چ ***عومرێکی کەمت بوو***(نالی،1978: 367)

لێرەدا شاعیر بە هێنانەوەی دوو رستە، کە لە یەکەمیاندا تەمەنێکی زۆر بە کەسی بەرامبەری دەدات و لە دووەمیاندا پێی دەڵێ تەمەنێکی کەمت بوو، پاڕادۆکس یا دژواتایی درووست کردووە.

2-1-3- لادانی دەنگی

سەفەوی پێی وایە کە لادانی دەنگیی کاتێك روودەدات کە شاعیر لە یاسا دەنگییەکان لابدات و فۆڕمێك بەکاربێنێت کە لە رووی دەنگییەوە لەزمانی خۆکاردا باونیە. (کورش صفوی1993/1374: 47) هەریەکە لە سەفەوی و سجودی پێیان وایە کە لادانی دەنگیی زۆربەی کات پێویستیەکن بۆ پاراستنی کێشی شیعر. (فرزان سجودی1998/1379: 21)

مەمخەرە ***هاوییەیی*** هەولی فیراق

دەستی من دامەنی تو رۆژی فیراق(نالی،1978: 126)

لێرەدا شاعیر بە زیاد کردنی دەنگی (ی) دوای (ی) ی خستنەسەری دوای وشەی (هاوییە) لە زمانی خۆکارلای داوە و ئەمەش تەنها بۆ پاراستنی کێشی شیعرەکەیە.

2-1-4- لادانی ڕێزمانی

لادانـــە لەپەیوەندییـــە ڕێزمانییـــەکانی ڕســـتە.(ســـیماداد2004/1385: 540) ئەمیش دوو جۆری هەیە:لادانی ڕستەسازی و لادانی وشەسازی.

2-1-4-1- لادانی ڕستەسازی

شـــاعیر هـــەوڵ دەدات لـــە ڕێگـــەی گـــۆڕینی ریزبەنـــدی کەرەســـەکانی ڕســـتەی زمـــانی خۆکـــار لـــە زمـــانی خۆکـــار لابـــدات و بەمـــەش لادانـــی ڕستەســـازی ڕوودەدات. ســـەفەویش وای بـــۆ دەچـــێ کـــە شـــاعیر دەتوانێـــت لەشـــیعری خۆیـــدا بـــە جێگـــۆڕکێی توخمـــە پێکهێنـــەرەکانی ڕســـتە لـــە یاســـا ڕستەســـازییەکانی زمـــانی خۆکـــار لابـــدات و زمـــانی خـــۆی لـــە زمـــانی خۆکـــار جیابکاتـــەوە. (کـــورش صـــفوی1993/1374: 46) جگـــە لـــەوەش پێـــی وایـــە کـــە دەشـــێ بڵـــێین لـــە زۆربـــەی شـــوێنەکاندا ڕازاندنـــەوەی لێکـــسیك وەکـــو ئامرازێـــك بـــۆ دەســـت گەیـــشتن بـــە هەڵبەســـت بـــەکاردێت. (هـــەمان سەرچـــاوە: 138) بـــەبڕوای ســـجودیش ئـــەم بابەتـــە لـــە زمـــانی ئەدەبیـــدا زیـــاتر وەکـــو پێویـــستی کـــێش بـــەکاردێت. (منـــصور ســـتودە2004/1385: 49) بەمـــەش دەبێتـــە یـــەکێك لـــە پێداویـــستیەکانی هەڵبەســـت. لـــە زمـــانی کوردیـــشدا زۆربـــەی کـــات ئـــەم لادانـــە وەکو پێویستیەك بۆ پاراستنی کێش بەکاردێت.

عەجەب ئەستێرە شەو هەڵدێ لەتاوی خوسرەوی خاوەر
__بەرووی تۆم دیدە هەڵنایێ__ شەو و ڕۆژ گەرچی بێدارم(نالی،1978: 272)

شـــاعیر لـــەم دێـــرە شـــیعرەدا شـــوێنگۆڕکێی بـــە کەرەســـەکانی ڕســـتە کـــردووە لـــەبری ئـــەوەی کـــە بڵـــێ(بـــەرووی تـــۆ دیـــدەم هـــەڵنایێ)، دەڵـــێ(بـــەرووی تـــۆم دیـــدە هـــەڵنایێ)، بەواتایـــەکی تـــر شـــوێنی جێنـــاوی لکـــاوی (م) کـــە لـــە بەکاهێنانـــە خۆکارەکـــەی زمانـــدا دوای وشـــەی (دیـــدە)یـــە گواســـتویەتییەوە بـــۆ دوای جێنـــاوی کەســـی ســـەربەخۆی (تۆ).لێرەشدا بە مەبەستی پاراستنی کێش ئەم کارەی کردووە.

2-1-4-2- لادانی وشەسازی

ئـــەم لادانـــە گـــەردانی ئـــەو مۆڕفیمانـــەی کـــە لـــەدەرەوەی ئاســـایی زمـــانن دەگرێتـــەوە.(ســـیماداد2004/1385: 542) لێـــرەدا شـــاعیر هـــەوڵ دەدات لەڕێگـــەی

لادان لـه یاسـا وشەسـازیەکان زمـانی خـۆی بەرجەسـتە بکـات بەمـەش لادانـی وشەسـازی ڕوودەدات.

موساوی وەك یەك و لولن لە هەر دوو لاوە ***زولفەینی***

نموونەی عەکسی حەرفی (میم) و (نون) و (واو)ە زولفەینی(نالی،1978: 674)

لەم دێرەدا بە سوود وەرگرتن لە وشەی زمـانی کـوردی و وشەسـازیی زمـانی عـەرەبی وشـەی (زولفەین) ی دروستکردووە و بەمەش لە وشەسازیی زمانی کوردی لای داوە.

2-1-5- لادانی کاتی

بریتییــە لــە ســوود وەرگــرتن لــە وشــە و زاراوەکــانی ئاخــاوتنی ڕۆژانــەی ســەردەمێك کــە نــەماوە.(عربعلــی رضــایی1384/2003: 17) بریتییــە لــەوەی کــە شــاعیر یــا نووســەر لــە بەرهــەمی خۆیــدا ســوود لــە وشــە کۆچــکردوو و ستراکــچەرە ڕێزمانییـە کۆنـەکان وەربگرێـت کـەوا ئێـستا لـە زمانـدا بەکارنایـەن. لـیچ پێـی وایـە کـە لادانــی کــاتی بریتییــە لــە بــەردەوامیی ژیــانی زمــانی ڕابــردوو لــەدوتوێی زمــانی ئــەمڕۆدا.(مهیــار علــوی مقــدم1383/2002: 111) هــەروەها دەڵــێ شــاعیر دەتــوانێ هـــەم ســـوود لـــە زمـــانی هاوچـــەرخان و هـــەم لـــە زمـــانی پێـــشینان وەربگرێــت.(N.Leech,1969:51)ئــەمیش دوو جــۆری هەیــە کــە بــریتین لــە لادانــی کاتیی لێکسیکی و لادانی کاتیی ڕستەسازی.

2-1-5-1- لادانی کاتیی لێکسیکی

شــاعیر ســوود لــە وشــە کۆچــکردوو یــا گۆکردنــە کۆنــەکانی تــری وشــەکان وەردەگرێت.

2-1-5-2- لادانی کاتیی ڕستەسازی

لــە لادانــی کــاتیی ڕستەســازیدا شــاعیر دەچــێتە ســەر شــوێنگۆڕکێی بەشــی لــە ڕســـتە یـــا لـــەبری دانـــانی ڕۆنـــانێکی وەکـــو نـــزا بـــۆ ڕۆنـــانێکی تـــری وەکـــو فەرمانــدان.(ســیماداد1385/2004: 70-71) لادانــی کــاتیی ڕستەســازی بــە واتــای هێنـانی ئـەو وشـە یـا ڕۆنانـە ڕستەسـازیانەی پەیوەسـت بـوون بـە ڕابـردووی زمانـەوە و

ئێستا ئیدی لە زمانی ستاندەرد دا سوود لەم وشە یا ڕۆنانە ڕستەسازیانە وەرناگیرێ.(محسن نورپیشه قدیمی1384/2003: 88) هەر کاتێك کە شاعیر یا نووسەر لە شیعری خۆیدا سوودی وەرگرت لەو ڕۆنانە ڕستەسازییەکانی پێشینان کە ئیدی مردوون وسوودیان لێ وەرناگیرێ، لادانی کاتیی ڕستەسازی ڕووی داوە، بەدەربڕینێکی تر ئەم پرۆسەیە بریتییە لە سوود وەرگرتن لە ڕۆنانە ڕێزمانییەکانی ڕابردووان کە لە بەکارهێنانی زمانی خۆکاردا سوودی لێ وەرناگیرێ.(منصور ستوده1385/2004: 244)

2-1-6- لادانی شێوازی

ئەگەر شاعیر لە زمانی نووسینەوە بۆ ئاوازی ئاخاوتن لابدات، جۆرە ئاشنایی سڕینەوەیەك لە دەقی شیعر دەخرێتە ڕوو. (محسن نورپیشه قدیمی1384/2003: 90) لادانی شێوازی کاتێك ڕوودەدات کە شاعیر بە بەکارهێنانی فرەشێوازی لە شیعردا لە شێوەی نووسراو لابدات. (N.Leech,1969:51-52) لێرەدا شاعیر هەوڵ دەدات لەڕێگەی بەکارهێنانی شێوازی ئاخاوتن لەبری شێوەی نووسین لەشیعرەکەیدا لە زمانی خۆکار لابدات و زمانەکەی بەرجەستەبکات و لە زمانی خۆکار جیابکاتەوە.

2-1-7- لادانی زاری

لیچ پێی وایە کە لە هەندێ شوێندا شاعیر ڕۆنانگەلێك لە زارێکدا کە لە زمانی خۆکاردا نین دێنێتە نێو شیعر. (N.Leech,1969:) شاعیر هەندێ جار هەوڵ دەدات سوود لە زارەکانی تر وەربگرێت و ڕۆنانەکانی ئەو زارە لەنێو

شـــیعرەکەی خـــۆی بـــەکاربێنێت و بەمـــەش دەقەکـــەی بەرجەســـتە دەبێـــت و بەمـــەش دەگوترێ لادانی زاری.

ناری سینەم گەر نەبێ، غەرقم ئەمن

ئاوی چاوم گەر نەبێ، سووتاوم ئەز(نالی،1978: 222)

لێرەدا شاعیر بەبەکارهێنانی جێناوی کەسی سەربەخۆی (ئەز) ی زاری کرمـانجی سـەروو لـە شیعرەکەی خۆیدا، لادانی زاری ئەنجام داوە.

2-1-8- لادانی نووسینی

لێـــرەدا شـــاعیر هـــەوڵ دەدات لـــە نووســـینی بـــاوی زمـــان لابـــدات و لـــەم رێگەیـــەوە دەقەکـــەی خـــۆی بەرجەســـتەبکات. بەمـــەش واتایـــەکی تـــر بخاتـــە ســـەر واتـــای دەقەکـــە کـــە بـــەر لـــەم لادانـــە هـــەیبوو. ئـــەم لادانـــە ســـیمای جیاکـــەرەوەی نێـــوان شـــیعری هاوچـــەرخ و شـــیعری کۆنـــە و بەپێـــچەوانی شـــیعری کـــۆن کـــە چـــەند قـــاڵبێکی دیـــاریکراوی هـــەبوو، ئـــەم لادانـــە وای کـــردووە کـــە شـــیعری هاوچـــەرخ ســـنوورێکی دیـــاریکراو نـــەبێ بـــۆ قالبـــەکانی. یـــاخود گـــۆڕینی رێـــسای نووســـینی بـــاو یـــا شـــکاندنەوەی وشـــەکانە بـــۆ تێکـــەڵ کردنـــی ئاســـایی رۆنـــانی وشـــەکان.(ســـیماداد2004/1385: 542) هەنـــدێ جـــار شـــاعیر ســـوود لـــەجۆرێك لادان وەردەگرێـــت لـــە نووســـیندا کـــە هاوشـــانی دەنگـــی نیـــە. بـــەدەربڕینێکی تـــر، شـــاعیر شـــێوەیەك لەنووســـیندا بـــەکاردێنێت کـــە گـــۆڕان لـــە گـــۆکردنی وشـــەدا ناهێنێتـــەبوون، بـــەڵکو چـــەمکێکی لاوەکـــی دەخـــات ســـەر چـــەمکە ســـەرەکیەکە.(کـــورش صـــفوی1993/1374: 47) بەمـــەش ئـــەم لادانـــە تـــەنها بـــە نووســـین (بیـــنین)ەوە پەیوەســـت دەبـــێ و کارناکاتـــە ســـەر دەنـــگ (بیـــستن). لـــە شـــعری کۆنـــدا زیـــاتر بەشـــێوەی رەگـــەزدۆزیی ئۆرســـۆگرافی و دەرکـــەوتنی جۆراوجـــۆری (مۆشـــح ومـــدرّج) ئاشـــکرادەبن و چـــێژ لای خوێنـــەر دەخولقێنێـــت و لـــە شـــیعری هاوچەرخیـــشدا، کـــورتیی و درێـــژیی نیوەدێرەکـــان، فـــۆڕمی پەیـــژەیی نووســـینی نیوەدێرەکـــان و

تەنانــەت پیتــەکانی وشــەیەك، دەبنــە هــۆی داهێنــانی لادانــی ئۆرســۆگرافی. (محــــسن نورپیـــشە قـــدیمی1384/2003: 56) لـەم جـۆرە لادانــە دا شــاعیر شــێوەی نووســینی لێکــسیك دەگۆڕێــت، واتــە بــە ســوود وەرگــرتن لــە هێماکــانی تــایپکردن، گــۆڕینی سپەیــسی هێڵــەکانی شــیعر و فــەزای نێوانیــان، هــەوڵ دەدات چــەمکێك ســەرەڕای چەمکی خودی لێکسیکەکە بۆ شیعرەکە زیاد بکات. (N.Leech,1969:)

- کاسەیەکی لەبن سمێلە فشە شانە نەکراوەکانی داناوە

لە

بەر م ت

بای ە ە

سەربەنێ چ وە و

رووووەو

لمستان

دەچێ(ئەحمەد مستەفا نەجمەدین،1996: 50)

لێـرەدا شـاعیر بـە لادان لـە شـێوەی نووسـین پێـشان دانـی کـردەی چـەمانەوە لـە ڕێگـەی بڵاوکردنەوەی دەنگەکانەوە لادانی نووسینیی ئەنجام داوە.

2-1-9- لادانی ناوەکی

کاتێــك ڕوودەدات کــە نووســەر لــەو ئاســایی و لۆژیکــەی کــە زاڵــن بەســەر بەرهـەمی خـۆی لابـدات. بـۆ نموونـە کاتێـك کـە بانگەشـەی شـتێك دەکـات و دواجـار لێـی پەشیمان دەبێتەوە.(سیماداد1385/2004، 542)

وەرە بنوارە ***دوو دەستی حەناییم***

حەنایی چی؟ هەمووی هەر خوێنە قوربان(نالی،1978: 315)

لەم دێڕەدا دوای ئەوەی کە شاعیر لە نیوە دێری یەکەمدا دەڵێ (دوو دەستی حەنایی)، لە نیوەدێری دووەمدا پەشیمان دەبێتەوە و دەڵێ (حەنایی چە؟) لادانی ناوەکی ئەنجام داوە.

بەشی سێیەم

شیکردنەوەی کەرەسەکان

3- شیکردنەوەی کەرەسەکان

لـەم بەشـەدا لێکۆڵینـەوە لـەو ئەنجامانـەی کـە بەدەسـت هـاتوون لـە دەستنیـشان کردنـی هەرسـێ جـۆر لادان لـە دیوانـە ناوبراوەکـانی هـەر سـێ شـاعیر دەکـەین. ئـەم بەشـە لـە چـوار بـەش پێکهـاتووە و هـەر بەشـێك لـەم سێ بەشـەش بـە سـەر سێ پـاردا دابەش دەبێت.

لـە بەشـی یەکەمـدا ئـەو ئەنجامانـەی کـە بەدەسـت هـاتوون لـە لێکۆڵینـەوەی لادانـی واتـایی لای هەرسـێ شـاعیر دەخەینـە روو. لادانـی واتـایی لای هـەر یەکـە لـەم سێ شـاعیرە بەسـەر چـەند جۆرێکـدا دابـەش دەبـن کـە رێـژەی سـوودوەرگرتنیان لای هەریەکەیان لەگەڵ رێژەی سەدییان لە چەند هێلکاریەکدا نیشان دەدەین.

لە بەشی دووەمدا دەچینە سەر لادانە لێکسیکییەکان، ئەم لادانە دوای دابەش کردنی بەسەر هەر دوو جۆری 1- لادانی لێکسیکی دارێژراو 2- لادانی لێکسیکی لێکدراو لێی دەکۆڵینەوە. رێژەی سوود وەرگرتنیان بەهۆی هێلکارییەوە روون دەکەینەوە.

لەبەشـی سـێیەمدا لـە لادانـی نووسـینی دەکۆڵینـەوە و رێـژەی بـەکارهێنانی لای هەریەکە لە سێ شاعیرەکە لەرێگەی هێلکارییەوە روون دەکەینەوە.

لەبەشـی چـوارەمدا پوختـەی ئەنجامـە بەدەسـت هاتووەکـانی ئـەم باسـە بەشێوەی هێلکاری و خشتە نیشان دەدەین.

3-1 لادانەکان لای فەرهاد پیربال

3-1-1- لادانی واتایی

ئـەم لادانـە 416 جـار بـەکارهاتووە کـە دەکاتـە 84.72٪ ی کـۆی گـشتی لادانەکان. بەم شێوەیە:

3-1-1-1- بەمرۆڤکردن

بـەمرڤکردن 295 جـار بینـراوە کـە دەکاتـە 70.91٪ ی هـەموو لادانـە واتاییەکان. ئەمانە چەند نموونەیەکن:

پەنجەرەکانت لە خۆ تۆراند، ئەستێرەکانی پشتیان تێکردی EXIL،ل 10

لێـــرەدا شـــاعیر سەرزەنـــشتی بەرامبەرەکـــەی دەکـــات و پێـــی دەڵـــێ تـــۆ کـــارێکی خراپـــت دەرهـــەق بـــە پەنجـــەرەکان و ئەســـتێرەکان کـــردووە و ئەمـــەش بۆتـــە هـــۆی ئـــەوەی کـــە پەنجـــەرەکان لێـــت بتـــۆرێن. بەمـــەش کـــاری تـــۆران ، کـــە تایبەتـــە بـــەمرۆڤ، داویەتـــە پـــاڵ پەنجـــەرەکان. بەمـــەش مامەڵـــەی مرۆڤـــی لەگـــەڵ پەنجـــەرەکان و کـــردووە. هـــەروەها کـــاری پـــشت تێکـــردنیش، کـــە تایبەتـــە بـــەمرۆڤ، داوەیەتـــە پـــاڵ ئەســـتێرەکان.

یان:

. . . هەنگاوی لەگەڵ یەکتر دوژمن،
هەنگاوی لەگەڵ یەکتر لالووت؛ EXIL،ل 22

لـــەم نموونـــەیەشـــدا هەریەکـــە لـــە ســـیفەتەکانی (لالـــووت و دوژمـــن)، کـــە تایبـــەتن بەمرۆڤ، داویەتە پاڵ هەنگاو.

چەند نموونەیەکی تر

<u>*ڕۆژە*</u> خۆشە <u>*ئاسوودە*</u> و زێڕەوشانەکان
ئێوارانیش، کە دەهاتەوە، <u>*سەرشانەکانی*</u> EXIL، ل 5
ئەو <u>*تەلەفۆنە*</u> <u>*میهرەبانەیە*</u>، کە لەناکاو
مژدەی سەرلەنوێ ڕووانەوەی ڕەز و ڕووبارە ڕەنگینەکانی <u>*پێم ڕادەگەیاند*</u>. EXIL، ل 5, 6
ئاخۆ چیتر <u>*سەرووقژی*</u> ئەندێشاویی <u>*سنۆبەری*</u> سەر ڕێگاکان دەبینمەوە؟ EXIL، ل 6

* <u>*ئەی*</u> <u>*ڕۆژە*</u> خۆشە <u>*ئاسوودەکان*</u>! <u>*ئەی*</u> <u>*ڕۆژە*</u> پڕ پەلکەزێڕینە و زەردەخەنەکان! EXIL، ل 6
* . . . چەند دڵۆپە حەسرەتێکی قەتیسماون لەژێر <u>*ڕەشماڵە*</u> <u>*دەرکراوەکان*</u> EXIL، ل 6
* لەناو <u>*قژی*</u> <u>*دارچواڵە*</u> <u>*سنگ سووتاوەکاندا*</u> : EXIL، ل 6
* لە <u>*ژوورە*</u> تەنیا و <u>*دەربەدەرە*</u> پیرەکانیشدا، لە چوارچێوەیەکی دیوارینا: <u>*دیل*</u>. EXIL، ل 6
* <u>*ئەی*</u> <u>*بارانی*</u> وڵاتەکەم! Exil، ل 8
* <u>*لێم ببوورە!*</u> Exil، ل 8
* <u>*ئەی*</u> <u>*نێرگزی*</u> <u>*بسك زەردی*</u> وڵاتەکەم! Exil، ل 8

* لێم ببوورە! Exil، ل 8

* لێم ببوورە ئەی ئەو چارۆگە فرمێسکاوییەی کە بەسەر تەرمی نیشتیمانە کوژراوەکەم دادراوی! Exil ل8

* کراسی بەری دارسێویێکت بۆ بخوازمەوە، Exil، ل 10

* جەژن:

کە دایکم بوو، دەنوشتایەوە ماچی دەکردم. Exil، ل 11

* غەریبیی ئەو دەنگە ڕەنگینە میهرەبانەی کە ئێواران، کاتێ دەچوومە دەرەوە، پێی دەگوتم: Exil، ل 11

* ژێر درەختێکی بچکۆلانەی قژ خەنەیی بوو جێ ژووانی، Exil، ل 12

* بەختەوەری، وەك کچۆڵەیەکی شان و مل ڕووت

قژ فرمێسکاوی

لە کونجێکی ژوورەکەمدا هەڵکورماوە، هۆن هۆن دەگری:

بێ ئەوەی پێم بڵێ بۆچی، بێ ئەوەی وەڵامم بداتەوە. Exil، ل 14

* گۆرانییە باڵا بەرزە تازەزاوا ئاسوودەکانی مشکۆ Exil، ل 15

* من لە خەمی کانییە ساوا، گوڵیلکە تازە ڕوواوەکاندام: گەلەك نەفام و بێ چەپەرن. ئاخ Exil، ل 16

* نە ئەو وێنە فۆتۆگرافییە دڵخۆشانەی لە سەردانی هەواری عیشق و ئاهەنگەکان دەگەڕێنەوە Exil، ل 16

* ئەو ڕۆشنایییە بە شەبەنگەی، کە نیوە شەوان، لە پەنجەرەی دەم بەخەندەی ژوورەکانمان Exil، ل 18

* یەکەمین ماڵی میهرەبانم:

ژوورێکی گەرمی بە تاریکی زێڕەوشان بوو؛ دەری کردم. Exil، ل 19

* ژێ زیوینە زامدارەکانی گیتاڕەکەم

هۆن هۆن دەگرین Exil، ل 19

* شتێکی بچووك، ئەگەرچی ساکار، تا خەم حەز بکا هۆن هۆن دەیگریاندم.

لەسەر تەپۆلکەیەکی لەهۆشخۆچوو، لەژێر سێبەری سەربڕاوی درەختێکدا

پێمان نەکرا ئەوانیش لەگەڵ کۆرپە و منداڵ و پیرە ژنەکان بنێژین Exil، ل 21

* یەك دوو تاکە نەعلی کەساس، هێلکەو ڕۆنێکی مێش لێنیشتوو،

ئەمانەن یادگاری و شتەکانی لە دووای خۆمان دەیبەخشینە گۆڕ. Exil، ل 21

* لە تاجێکی شکاوی درۆزنی نەزۆك . . . Exil، ل 22

* گۆڕی فرمێسکێك Exil، ل 22

* مەیتە خۆشخۆراك، میواندۆستەکان؛

مەیتە ڕێکپۆشە ئاسوودەکانی ئەورووپا. . . Exil، ل 23

* مەیتەکان؛ مەیتە ڕێکپۆش، ئاسوودەکانی ئەورووپا Exil، ل 23

* لە مەیدانی پانتۆمیمی نێو پایتەختە لنگ ڕووتەکاندا

لەپێش دەرگای باڵوێزخانە شووشەییەکاندا، لەژێر چەند لافیتەیەکی لاڵی ڕەشپۆش Exil، ل 23

* چاوەڕێ دەکەین بەبەغایەکی چاوشینی درۆزن. . . Exil، ل 23

* لە مەیدانی گشتیی ناوشار، چاوەکانیان دەبەستنەوە و تیرباران دەکرێن! Exil، ل 24

* لە هەموو سمۆرەیەکم پرسیوە، لە هەموو پۆلە واژەیەکی بەناو ساڵکەوتووی Exil، ل 25

* هەر تراویلکەیەك لە درەوشانەوەی ئاسوودەی خۆیدا بانگم بکا، بەرەو ڕووی دەچم Exil، ل 25

* لە ئێوارەیەکی وێرانکراوی وردو خاشدا بوو کە ماڵئاواییم لەو خانووە کرد:

هەنگاوەکانم ئاوڕیان لە دەرگا هەورینەکەی دەدایەوەو

هۆن — هۆن دەگریان. Exil، ل 26

* پیرەدارە سەر و پرچ و ڕیش سووتاوەکە، چاوی پڕ ڕووندك داهات، وتی:

وتی: ((نازانم

وتی: ((نازانم، لە چاوان کوێر بم؛ Exil، ل 28

* پیرەدارە سەرو پرچ و ریش سووتاوەکە، هۆن هۆن لەگەڵم هەنسکی دەدا Exil، ل 28

* دەشێ ئێستا، زێیەکی دیکەش

چاوە برژانگ شەلالی خوێن سوورەکانی لێك بنێت و نەیبینمەوە! Exil، ل 29

* ڕۆژنامە پەرپووتە ئاوارەکان بێ سۆنگە نیە دەناڵێنن

بەدیهیاتە رۆتینە ڕەتێنەکان دەڵێنەوە. . .

بێ سۆنگە نیە تەبای منداڵێك: لەناو بازاڕێکی گەورەدا ونبوو، دەزریکێنن Exil، ل 29

* دوێنی شەو بوو، بینیم: شینکاوێك، کەنارەکانی پێچایەوەو خۆی نقوومی ژێر زەوی کرد. Exil، ل 29

* بیر لەو تەناقە گلۆپە زەرد و سوور و وردیلانەی کە بە پەرۆشن لە شەوانی ئەگلەنجەکاندا

بەسەر شانی تاق و پەنجەرەی خۆشی نەدیوی ماڵەکانمان بدرەوشێنەوە.

من بیر لەو پاسکیلە گوناحە هیلاکانە دەکەمەوە کە کرێکارەکان دەمەو نوێژان

بە دیواری میهرەبانی مزگەوتەکانیان هەڵدەپەسارد. Exil، ل 30

* چۆڵەکەیەکی پەڕشکاوی لاڵ Exil، ل 31

* زەردی و غەمگینیی سیمای پێم دەڵێ: Exil، ل 31

* ئاوازی ڕەنگیان دەپڕژاندە سەر ئێوارە ئاسوودەکەی خۆشەویستیمان. Exil، ل 32

* نۆڕصێك وەکو بەختەوەرییەکی لامل شین لەو لامانەوە هەڵنیشتبوو.

من پێم وت: دە، بۆ عەشقمان. . . بخوێنە!

تۆ پێت وتم: نا، ئازیزەکەم، ژیان کورتە، ساتەوەختێکە Exil، ل 32

* سەیری پۆل پۆل پەڵە هەورە غەمگینەکانی ناو سێنمان دەکرد؛
وەکو بڵێی تەرمی ئەوینێکی ڕێبوارانە بگوازنەوە: Exil، ل 32
* . . . پەلکەزێڕینەی ڕێگا ئاسوودە، باخچە زێڕەوشان، چایخانەکان فێریان کردم کە. . . Exil، ل 33
* ئێوارەیەکی خۆشی ئاوها بوو کە ڕاپەڕینی هێڵ و ڕەنگە ئازادیخوازەکانی سەر شەقام
بانگیان کردم: دڵبڵندانە، بەرەو زندان ڕاپێچ بکرێم. Exil، ل 33
* نرکە و ناڵە ئاویلکەدانی شەقامەکان بانگیان کردە شار: ناو جەرگەی شار. Exil، ل 34
* تیشکی بەخشندەی تریفەی واژە تازەکانی Exil، ل 34
* چایخانەکان، شەقامەکان، نامیلکە و بەیانە نهێنییەکان پرسەیان بۆ داگرت. Exil، ل 35
* شەهامەتی، هۆن هۆن فرمێسکی بۆ هەڵدەڕشت. Exil، ل 35
* تەڕیی باران لەبیری کرد Exil، ل 35
* سەوزیی گەڵا لە بیری کرد
شەونم، بەهار، کۆڵانەکان، گفتوگۆکان. . لەبیریان کرد. Exil، ل 35
* ئەی نیشتمانم؛ لە تەنیشت بەهار Exil، ل 36
* ئەی نیشتیمانم؛ لە تەنیشت خۆر Exil، ل 36
* ئەی نیشتمانم Exil، ل 36
* ئەی نیشتیمانم، ئەی ڕۆحی برینداری لە گیانەڵادا! Exil، ل 36
* لە قوژبنێکی کەسیرەدا Exil، ل 37
* گەڵا سڵاو لە گەڵای خوشك، هاوسێی خۆی ناکا.
مانگیش: تەنیا، مەگەر بۆ جگەرەو شقارتە کڕین لە ژوورەکەی خۆی بێتە دەرەوە. Exil، ل 39
* هیچ کەس فرمێسکی پەیکەری بەرزی ناو مەیدانەکان نابینێ . . . Exil، ل 39
* کەسیش نازانێ: ((مرۆڤایەتی)) ئەو کچە جوانکیلە لادێیە شار غەریبە
ڕۆژگارێکی یەکجار زۆرە لە شوقەیەکی فەرامۆشکراوی ناو ئەم پایتەختە ئاسنییەدا
گیانی سپاردووە، کە ڕووی هەڵناوە. Exil، ل 39
* چەندین جەژن گوزەریان کرد و هیچ بەیانییەك هەڵنەستامەوە بە دوو دەستێك،
بە دوو چاوێك بڵێم: ((جەژنت پیرۆز بێ))! Exil، ل 39
* - ئەی دەنکە خۆڵە بچکۆڵەکانی کۆڵانەکەمان،
ئەی دەنکە خۆڵە دێرینە خۆشەویستەکەم. . . چەنێکت بیر دەکەم! Exil، ل 39
* بیر لەو گوڵدانە گوڵشەبەقە میهرەبانەی حەوشەکەمان دەکەمەوە
کە ئاخرین ڕۆژی لە تاو سێدارە سەرهەڵگرتن بۆ سەفەرم گریا، وتی: ((بەجێم مەهێڵە)). Exil، ل 39

* بیر لە گۆرانییە بریندارە شەوگەڕە لانەوازەکانی مشکۆ دەکەمەوە

کە لە شەقامە تاریك و مەست و ساردەکانی نیوەشەوان

بێ پەنا، بێ ئەنوا، دەلاڵانەوە. Exil، ل 40

* نێوانمان هێندەی بەدبەختی و لاتی و وەی حەزبکا، لە یەکتر دوورە: Exil، ل 41

* نێوانمان هێندەی تاراوگە و خەم و خەفەت حەز بکا لە یەکتر دوورە Exil، ل 41

* هەر خۆشت بەو ئینسان و وڵاتانەی رۆژهەڵات دەڵێی: Exil، ل 43

* ئەی دەریای شینی بەڵتیك، ئەی سەربەستیم!

ئەی هاژەی پڕ شەهامەتت: شکۆفەدانی جورئەتی من!

شەپۆلەکانت؛ ئێستا خامۆش، پێ دەچێ تاوێ ڕێگەم بدەنی لەگەڵتا بدوێم: Exil، ل 47

* بە نرکە و نالەت: خۆشترین گۆرانی

بۆ پەڵە هەورە سەوداسەرە کۆچەرەکانی دەوری خۆت دەڵێی!

ئەی هەموودەم بە گرینت: گەشترین مرواری Exil، ل 47

* تۆ بە ئاوڕدانەوەت لە کچە گوڵی لێواران و شتکردنە کەزیی شەهوەتاویی شۆڕەبییەکان Exil، ل 47

* دیسان هاتووم، بە ئاخرین/ نرکەی/ بێ هێزی/ لە گیانما/ ماوە، لێت پرسیم:

((کەی باوەشت بۆم دەکەیتەوە؟ کەی تێکەڵی خۆتم دەکەی. . ؟! Exil، ل 47

* ئاهـ، ئەی دەریا! Exil، ل 47

* چاوم ئەوەندەی لە چاوەڕوانیدا سەیری ئاسمانە میهرەبانە دوورەکان بکا Exil، ل 48

* دڵم ئەوەندەی لە پایزاندا، لەگەڵ گوڵاڵە ئەویندارە تەمەنکورتەکان هەڵبپڕووکێ، هەڵپڕووکا. Exil، ل 48

* وشەکانم یەك یەك مردن. Exil، ل 48

* گەڕان و سووڕان و پیاسەکانیشم هێندە بێ ئۆقرەن، هێندە هیلاکن Exil، ل 48

* داهاتووی بێکەس، Exil، ل 48

* بۆ ئەو درەختە قژ ئەندێشاوییە کراسی بەر داپچڕاوانەی Exil، ل 48

* بۆ ئەو پەیژە بچکۆلانە لە هۆشخۆچووەی کە بە دیواری حەوشەکەمان هەڵدەپەسارد و Exil، ل 49

* پاشماوەی غەمگینی جوانترین خەون و خەیاڵاتی گوڵاڵە سوورە ئەویندارەکانن. Exil، ل 49

* حەز دەکەم بە رقی تەورداسێك وردو خاشت کەم! Exil، ل 54

* ئاسوودەیی خۆی شانە دەکرد؟ Exil، ل 54

* تۆ- ئەی شیعر Exil، ل 54

* له پاڵ ***وەهمێکی ڕاکشاوی*** ڕووباریندا هەڵوەری، تکا. . Exil، ل 56

* دەچم له باڕی ئیسپانییەکان تا ***بێداربوونەوە*** ی ***بەندەر*** و ***پارە*** و ***پاپۆرەکان*** دادەنیشم: Exil، ل 57

* ***حەز*** و ***هەوەس*** و ***خۆشەویستی*** شەو و ڕۆژ ***بێدار***. . . Exil، ل 58

* بستێ ***زەویی میهرەبانم*** نەدۆزییەوە کە خەونەکانمی تیا بڕوێنم؛ Exil، ل 59

* بە ***زەردەخەیەکی*** کەیفخۆشەوە بە یەکتر ***دەڵێین***: ((ئێوارە باش)). Exil، ل 60

* بەهەرچی ***چاوێکی میهرەبان*** و جوان ببینم ***دەڵێم*** ئاه ***دایکی*** شیرینم Exil، ل 60

* هەرچی ***وەهمێکی ناو قەدباریك*** و کۆك ببینم ***پێی دەڵێم*** ئاهـ، ***دەزگیرانەکەم***. . ! Exil، ل 60

* کە ***خۆر کراسێکی*** نیوەتاریك ***دەکاتە بەر شەقامەکان***؛ یادم کەوە!

لەو کاتانەدا حەزدەکەم ***ڕوخساری خۆڵ*** و ***خەفەت*** لەسەر نیشتووی Exil، ل 61

* کە ***خۆر کراسێکی ماتەمینپۆش دەکاتەبەر دوڕیانەکان***؛ یادم کەوە! Exil، ل 61

* کە ***خۆر کراسێکی وەنەوشەیی دەکاتە بەر درەختەکان***؛ یادم کەوە! Exil، ل 61

* ***ئەی بیرەوەرییە*** پڕ دڵۆپەی باران Exil، ل 62

* ***ئەی یادگارە دەم بە خەندە***، ***یەخە*** و مل کۆك، سەر و ***قژ شانە لێدراوەکان***!

ئەی ڕۆژانی نۆزدە ساڵەییم، ***ئەی گەنجێتیم***! تاسەتان دەکەم! Exil، ل 62

* ***گەنجێتیی من*** پاڵەوانێکی ئەفسانەیی بوو

دای لە کێوێکی سەختی دژوار و نەگەڕایەوە.

ئاسوودەیی من: گۆرانییەکی سەرهەڵگرتوو بوو

تایەکی مۆری کوشندەی ***گرت*** و ***هەڵنەستایەوە***. Exil، ل 62

* ***ئەی یادگارە*** منداڵییەکان

ئەی بیرەوەرییە باڵا بەرزە کراسی هاوینە قوڵکورتەکان!

ئەی ڕۆژانی شەلاڵی عەتر و ئاواز و سەفەر!

ماڵئاوا. . Exil، ل 62

* سەیری ***کۆڵانە*** بە بۆنی مووردتك ***سەرمەستەکانمان***

سەری ***پەلوپۆی میهرەبانی*** دارلاو لاوی دەوری دیواری ماڵەکانمان Exil، ل 63

* من باس لە بەسەرچوونی جوانی دەکەم. باس لە ***هەنگاوە*** لافاوییەکانی ***تاریکی***. Exil، ل 65

* من باس لە ترسی نەمانی ***بەهانەکانی خۆشبەختی*** دەکەم.

باس لە ***ژووانی*** هەمیشەیی نێوان ***وەفا*** و ***خیانەت***، پێکەوەیی و لێك دابڕان. Exil، ل 65

* چرپەی سەوزی، ڕۆحی خەواڵووی بێدار کردمەوە. Exil، ل 67

* کاتژمێری لەهۆشخۆچووم گیانی وەبەر داهاتەوە. Exil، ل 67

* بەیاتریس، بەیاتریسی میهرەبانیش: Exil، ل 68

* ئەوەتا: ئەوین، قژ ژاڵەی ژاکاو، لە کونجێکی ئەم ژوورەدا هەڵکورماوەو

زەبوونانە تەماشای چارەنووسی گوڵاڵە سوورە ئەویندارەکان دەکات

تەماشای تنۆکە خوێنە ڕەشهەڵگەڕاوە پیسەکانی دەوری خۆی دەکات و هۆن هۆن دەگری. Exil، ل 69

* وشە خەونییە سەوزەکانمان چۆن لەسەر لێوە لەهۆشخۆچووە مۆرەکانماندا

سیسەنبەر ئاسا سیس هەڵدەگەڕێن! Exil، ل 69

* لەنێوان هەر گەڵایەکی سەوز و زەمیندا ژووانێك هەیە. Exil، ل 71

* لەو ئاسمانە میهرەبانەدا

نیشتمانێکی هەمیشەیی ئاسوودەم هەیە،

لە شەقامە ئاوارەکانیشدا Exil، ل 75

* لە تەنیشت جوانییە میهرەبانەکاندا Exil، ل 75

* ئەی ئەو چرپە، وەکو چرپەی پشکووتنی گوڵ عەتراوییەکان!

ئەی ئاوازە وەك ئاوازە ئاسمانییە دڵنەوازەکان، Exil، ل 77

* ئەی میهرەبانییە جۆللانەییە دێرینەکان!

ئەی قسە و سۆزە باوەشییە بەخشندەکان! Exil، ل 77

* پێیان بڵێن: ئاسوودەیی Exil، ل 77

* ئەی شەو بگری!

ئەی غەم بگری!

ئەی ڕۆح بگری! Exil، ل 78

* مەیتی نازداری یادگارەکانا ! Exil، ل 78

* چەندین ساڵ بوو: درەختە تەنیا، نائومێدەکان خۆیان لە زێ و زۆنگاوەکان نەدەهاویشت

دەیانزانی ڕۆژێ من و تۆ لە سێبەریاندا دەحەسێینەوە. Exil، ل 81

* دەست لە ملی ڕووباری ڕووت ڕادەکشام و ڕۆحم دەینرکاند: Exil، ل 81

* دەنگێکی جوان، لە دوورەوە، پێی دەگوتم: دێی. Exil، ل 81

* لەسەر گۆڕی گەنجێتیمدا خۆت داگیرساند و Exil، ل 81

* مردم هێندەی لێرە قاوەی ساردی نێو ئێوارە ئاوارەکان بخۆمەوە Exil، ل 82

* گویٰ بۆ گۆرانییه سەرهەڵگرتووە پڕ ئاهەنگەکانی　Exil، ل 82

* بەیانی باش، ئەی تاڵە تییشکە نارنجییەکان!

بەیانی باش، ئەی غەڵبەغەڵبە غەوارە لە خەو تازە هەڵساوەکان!

بەیانی باش، ئەی تریفەی سپیانە ماندوو ژەنگ و تەپ و تۆز لێنیشتووەکان!　Exil، ل 83

* من ئەو دەگا میهرەبانەی کە هەموو ڕۆژێك لێیەوە دەردێم، خۆشم دەوێ.　Exil، ل 83

* لەم پایتەختە بێ متمانە و چیمەنتۆییەدا

کە ئەوین خەریکە ماڵئاوایی لە شۆستە تەنیا و ماندووەکان دەکا　Exil، ل 84

* لێوەکانی

تێر ماچ ناکەن لێوی ڕووبار و . .

دەمرن.

سەوزیی بەهار و. .

دەمرن.　Exil، ل 85

* ئەوینی تۆ — ئەی وڵاتەکەم　Exil، ل 86

* دەرت کردم　Exil، ل 88

* هەر بە یەکجاری فڕێم بدە ناو زەریامردنێنکی ئەم غەیبییەوە-　Exil، ل 88

* دەرت کردم.　Exil، ل 88

* دەرت کردم.

* ڕووم تێ کەوە:　Exil ، ل 88، 89

* دایکێکی باوەش گەرمی تۆ لەوێ.　Exil، ل 89

* هەر بەیەکجاری چۆن عەرەبە جاهیلییەکان

کچە ((زیاد)) و زەبوونەکانیان لە گۆڕ دەنا، لە گۆڕم نێ-

یا لە ئامێزی خۆتم بگرەوە:　Exil ، ل 89

* بانگم کەوە

هەڵمگرەوە

:

ممبەرەوە-

ئەی کوردستانە خۆشەویستە دوورە دەستەکەم،

ئەی یادگارە بەهەشتییە خاپوور کراوەکەم!　Exil، ل 89

* - من *دەنگی* زەنگی زرنگانەوەیەکی سامناك *بانگی کردم*. Exil، ل 89

* هەموو *بەیانی* و *ئێوارەیەکی* زەردی *شپرزە*، . . . هەمان زەنگ *بانگی ئێمەش دەکا*. Exil، ل 90

* لەسەر شۆستە بە پەڵەخوێن سوورەکاندا، لە *شەقامە وەك ماڵ لێقەوماو* Exil، ل 90

* *سەفەر مەکەن*، *مەڕۆن*! Exil، ل 91

* *کۆچ مەکەن*، *مەڕۆن*! Exil، ل 91

2-1-1-3- بەتەنکردن

ئـــەم لادانـــە واتاییـــە بەرێـــژەی 28 جـــار بـــەکارهاتووە کـــە دەکاتـــە 6.73٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونەیە بکە:

ناسرِ پردێك بوو لە نێوان پەنجەرە و کۆڵان،

کە ئێوارە ژەنگگرتووەکان لاشەی بۆگەنبووی برینەکانمان تێدا دەناشتن EXIL ،ل 55

لێـرەدا سـیمای واتـایی [+تـەن] دراوە بـە منـداڵی کـە لـە بـەکارهێنانی ئاسـاییدا سیمای واتایی [- تەن]ی هەیە. ئەمیش لەرێگەی رەنگ پێدانی. هەروەها بڕوانە:

دوێنی شەو بوو، بینیم: شاعیرێك،

هەرچی *جوانیی* شارەکەی هەبوو *پێچایەوەو* سەری خۆی هەڵگرت EXIL،ل 29

لـەم دەقـەدا شـاعیر سـیمای [+ تـەن] ی داوە بـە جـوانی ئـەمیش لـە رێگـەی کردنـی بـە بـەرکاری کـاری پێـچانەوە کـە لـە زمـانی خۆکـاردا ئـەم کـارە پێویـستی بـە بەرکارێکـە کـە سـیمای [+ تـەن] ی هـەبێ لەکاتێکـدا (جـوانی) لـە زمـانی خۆکـاردا سیمای [- تەن] ی هەیە بەمەش بەتەنکردن رووی داوە.

هەندێ نموونەی تر

* کە *رۆحی* خۆمی تیا *حەشار بدەم*. Exil، ل 13

* لە *لووتکەی خۆشی* و *لەززەتەکاندا*، لە باوەش یەکتر، کە خەریکن ببین بەیەك: Exil، ل 16

* پەنجەرەکەی بە ***پێشبینییەکی لاکێشەیی*** تریفەدار؛ Exil، ل 25

* پرسیم: ((هیچ کچی چاو خەنەییت دیت کە ***باری شیعر*** و ***سۆز*** و ***یادگاری*** بە کۆڵ دادابێ؟ Exil، ل 28

* ((هەریەکە و ***نەختێ سروە*** و ڕەنگ و خۆڵ، ***مشتێ ئاوازیان*** لەگەڵ خۆیان هەڵگرتبوو

((سەگ غاریان دەدا و ***بۆنی ژەهریان لەخۆ دەتەراند*** Exil، ل 28

* هەرچی ***جوانیی*** شارەکەی هەبوو ***پێچایەوە***و سەری خۆی هەڵگرت Exil، ل 29

* ***پاکی*** و ***ڕووتیی*** قەراغ زێیەکانی خۆیان ***پێچایەوە*** Exil، ل 29

* کە دەستت بۆ درێژ دەکەم: لێم ***دەبیتە گۆڕێکی سارد***. Exil، ل 69

* من ***دەرۆستی*** هەڵگرتنی ***باری غەم*** و ***حەسرەتی*** تۆ نەدەهاتم Exil، ل 74

* ***مشتێ ئاواز*** و ***بۆن*** و ***لەززەت***. Exil، ل 75

تۆ لێواری. Exil، ل 85

ئەوینی تۆ — ئەی ولاتەکەم

لەم جیهانی دەربەدەری و ونبوونەدا

شارێگایەکە Exil، ل 86

ئەوینی تۆ — ئەی دەزگیرانەکەم

لەم جیهانی بەستەڵەك و کرێوەیەدا

ئاگردانێکە Exil، ل 86

* ***شمشاڵێکی بێناز کەوتووم من*** لێرە Exil، ل 88

* ***ئاوێنەیەکی تەڵخم من*** لێرە Exil، ل 89

* کە دەبینم: لەجیاتی ***تۆزی خەم*** و ***حەسرەتی*** سەر ڕووی ئێوە Exil، ل 91

3-1-1-3- بەئەبستڕاکتکردن

ئەم لادانە واتاییە بەرێژەی 16 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 3.84٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونەیە بکە:

بە خۆمم دەگوت: ئەوین EXIL،ل 49

لێرەدا خۆی چواندووە بە ئەوین کە لە زمانی خۆکاردا سیمای واتایی [+ئەبستڕاکت]ی هەیە. هەروەها بڕوانە:

تۆ وەك مۆسیقایت، وەکو خەون، وەکو وەخت، وەکو ئاسوودەیی EXIL،ل66

لــەم دەقــەدا رانــاوی (تــۆ) چــوێنراوە بـــە (مۆســـیقا، خـــەون، وەخـــت و ئاسـوودەیی) کـە هـەموویان سـیمای واتـایی [+ ئەبـستڕاکت] یـان هەیـە لەکاتێکـدا رانـاوی (تۆ) لە زمانی خۆکاردا سیمای واتایی [- ئەبستڕاکت] ی هەیە.

هەندێ نموونەی تر

وەك ئاوازێك، لەسەر *گردە تریفەییە* ئاپوورەکاندا، هەڵبەز هەڵبەز، دەلەنجایەوە.

Exil، ل 5

گشت سپێدەیەك، لە پەنجەرەی ماڵەکەمانەوە: *پۆلە مامز*

***تەبای چەند پەیڤێکی* قاچ و قول گیایی، لە کەسکایی هێمنی کێڵگەکاندا دەلەوەڕان.**

حاجی لەقلەقێك، بەختەوەرییەکی سپی ئاسا

بەسەر *پۆپەی ئەندێشاویی* درەختێکەوە، بۆنی تاریکایی شەوی لەخۆ دەتەراند. Exil، ل 5

***تۆ*، ئێوارەیەك، لەبەر دڵی من. *وەك خۆشەویستی*، خۆت ڕووت کردەوە.** Exil، ل 10

* لەجیاتی هەڵبەز هەڵبەزینی سەرگرد و *تەپۆلکە تریفەییەکان*، لەجیاتی سەفەر، لەجیاتی پیاسە، ئەو *ئاوازە*

ماتەمینبارە

حەسرەتاوییەی

لێکدابڕانیش

تا هەمیشە

وەك منداڵیم

بە قەد مەرگ

لە گوێچکەمدا دەزرنگێتەوە. Exil، ل 16

* *بازاڕ* ڕۆژنامە بوو، *پیاسە* بوو Exil، ل 38

* *دەرگا*، *واتە*: *ئاسودەیی*

دەرگا، *واتە*: *شەقکردنی دیوارێکی* ئەستووری نەزۆرك بەرەو ئاسۆ. . . Exil، ل 83

* *تۆ بەهاری*. Exil، ل 85

3-1-1-4- بەرەوانکردن

ئـەم لادانـە واتاییـە بەرێـژەی 3 جـار بـەکارهاتووە کـە دەکاتـە 0.72٪ ی کـۆی گشتی لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونەیە بکە:

پاپۆڕە درێژە باخچەییەکان بە ژێرماندا کە تێدەپەڕین

وەکو تاڤگەی ئەستێرەیین EXIL،ل 32

لێـرەدا پـاپۆڕ بـە تاڤگـە چـوێنراوە و تاڤگـەش لـە بـەکارهێنانی خۆکـاردا سـیمای واتایی [+ رەوان]ی هەیە.

هەندێ نموونەی تر:

* لە پاڵ *__وەهمێکی__* ڕاکێشاوی *__ڕووبارێندا__* هەڵوەری، تکا. . Exil، ل 56

* *__وەك ڕووبارێکی__* ڕووتی گەغرەنگ Exil، ل 84

3-1-1-5- بەئاژەڵکردن

بـــەئاژەڵکردن 28 جـــار بینـــراوە کـــە دەکاتـــە 6.73٪ ی هـــەموو لادانـــە واتاییەکان. ئەمانە چەند نموونەیەکن:

کاتێ هەستی بێ وڵاتی و بێهوودەیی

لەناکاو چنگیان گرتە سەر هەموو ئینجێکی رۆحم EXIL،ل 33

لـەم نموونەیـەدا چـنگ گـرتن کـە لـە سـیفەتەکانی ئاژەڵـە دراوەتـە پـاڵ وشـەی هەستەوە.

لێم دەبنە پۆلێ گۆرانی و بەسەر کەپۆلی تەنیاییمەوە هەڵدەنیشن

دەنووك لە برینی هەستی بۆگەنبووی ئاوارەیی و بێکەسیم دەدەن. EXIL، ل 58

لێـرەدا کـاری هەڵنیـشتن و دەنـووك لێـدان دراوەتـە پـاڵ گۆرانییـەوە و وەکـو ئاژەڵ مامەڵەیان لەگەڵدا کراوە.

هەندێ نموونەی تر:

ئەو __چرپە چرپە__ نارنجییانەی کە دەتگوت نرکە و ئاویلکەدانی. . .

دەتگوت __ڕەوە مامزێك__ بوون Exil، ل 14

لەسەر تەپۆلکەیەکی لەهۆشخۆچوو، لەژێر <u>***سێبەری سەربڕاوی***</u> درەختێکدا Exil، ل 21

بە <u>***نیگایەکی مردارەوە***</u> دەڕوانینە Exil، ل 21

* <u>***لاشە***</u> و <u>***کەلاکی***</u> بۆگەنکردووی تا چاو هەتەردەکا <u>***گیا***</u>، <u>***خۆشەویستی***</u>، <u>***ڕووناکییەکان***</u>. Exil، ل 21

* تەنانەت پەنجەرە، <u>***پەنجەرەی بەستەزمان***</u> Exil، ل 21

* لە هەموو سمۆرەیەکم پرسیوە، لە هەموو <u>***پۆلە***</u> <u>***واژەیەکی***</u> بەناو سالکەوتووی Exil، ل 25

* دەشێ ئێستا <u>***چایخانەیەکی دیکەش***</u>، <u>***شەقامێکی دیکەش لە گیانەلادا بن***</u> و نەیانبینمەوە! Exil، ل 29

* نۆرصێك وەکو <u>***بەختەوەرییەکی لامل شێن***</u> لەو لامانەوە <u>***هەڵنیشتبوو***</u>. Exil، ل 32

* <u>***مێرووڵەی لێوت***</u>، پەنجەکانت تاکو ناو هەناویشیان دەڕوا. . . Exil، ل 39

* <u>***وەك جووتێ مراوی***</u> لێوینەکەشم خۆش دەویستی! Exil، ل 40

* چەنێ جوان، چەن شیرین بووی: <u>***وەك پەپوولەیەکی***</u> پەمبەی گەورە Exil، ل 40

* کە بە کەنار <u>***دەریایەکدا***</u> ڕادەبووری، پێت ئاساییە گوێت لێ دەبێ <u>***ناڵە و نرکەی***</u>، Exil، ل 43

* نەرمایی <u>***بێچووە مەمکەکانت***</u> Exil، ل 70

* دەیانزانی <u>***دووچاوی***</u> تەبای ڕیشۆڵە شینت ڕۆژێ دێن و

لەبەر پەنجەرەی تاراوگەی مندا <u>***هەڵدەنیشن***</u>. Exil، ل 81

* پێیان بڵێ: وەك ئەو چۆلەکانەی سەر درەختی شەقامە لەپڕ قلێشاوەکان

لەگەڵ زرنگەی هەر گوللەیەك <u>***لە شەقەی باڵ نەدەن***</u>، <u>***نەفڕن***</u>. Exil، ل 91

3-1-1-6- پارادۆکس

ئــەم لادانــە واتاییــە 16 جــار بــەکارهاتووە کــە دەکاتــە ڕێــژەی 3.84٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان. بڕوانە ئەم نموونە:

ئێمە بەختەوەرین، ئازیزەکەم

ئێمە بەدبەختین، ئازیزەکەم EXIL،ل 80

لــەم نموونەیــەدا نووســەر لەیــەك کاتــدا هــەر دوو ســیفەتی (بەختــەوەر و بەدبــەخت) دەخاتــە پــاڵ ڕانــاوی ئێمــەوە، لەکاتێکــدا ئــەم دوو ئاوەڵنــاوە لــە زمــانی خۆکاردا پارادۆکسی یەکترین.

بیست ساڵ بەسەر حەوتساڵیمدا ڕابورد:

.

.

نەمتوانی تۆزقاڵێك چییە

گەورە ببم. EXIL،ل 20

لــەم نموونەیــەدا نووســەر دوای ئــەوەی کــە بیــست ســاڵ بەســەر منداڵیــدا تێدەپــەڕێ، دەڵــێ تۆزقــاڵێکیش گەورەنــەبووم. بەمــەش پاڕادۆکــسێك لــەنێوان رســتەی یەکەم و دووەمدا هەیە.

هەندێ نموونەی تر:

* من هەر ڕۆژەی *نەختێك دەمرم*. Exil، ل 16

بیر لە *زمانی لاڵی جوانی* Exil، ل 30

کە *دەست دەدەیتە گلاّزە وێسکییەك*، *وێسکی نیە*: Exil، ل 44

کە *دەست دەدەیتە گلاّزە شەڕابێك*، *شەڕاب نییە*: خوێنە Exil، ل 44

* من بیر لە گوڵدانی بانێژەکان دەکەمەوە

* *دووبارە و دووبارە گیانسپاردن*. Exil، ل 70

* *هیچیان نەماون تێیاندا نەمرم*. Exil، ل 76

* گەر بە *هەناسەی* غەیری تۆوەش دەژیم ئەمێستا

هەناسە نییە: Exil، ل 76

* *ئەی برادەرە شەهیدەکەم* Exil، ل 90

* وەك من تۆش، *لەناو قەبر*

بکە لە برادەرانی بە دەرد دڵئەنجراوی ئێرە *تکا*:

ئەوانیش با چیتر *نەڕۆن*، *پێمان دانەبەستن پرسە*! Exil، ل 90

* *پێیان بڵێ* Exil، ل 91

7-1-1-3- بەرووەککردن

ئــەم لادانــە 30 جــار بــەکارهاتووە کــە دەکاتــە 7.21٪ ی هــەموو لادانــە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونەیە بکەن:

بۆنەکان هەڵوەرین. سەوزایی گرد و تەپۆلکەکان لەناو چاوما کاڵ بوونەوە. EXIL،ل 6

لەم نموونەیەدا سیفەتی (گەڵای)رووەك دراوەتە پاڵ بۆن.

زەردیی درەختی بەر پەنجەرەم گەڵایەکی لێوە پشکوت EXIL ل 67

پشکوتنی گەڵا لە تایبەتمەندییەکانی رووەکە، بەڵام لێرەدا دراوەتە پاڵ زەردی درەختەوە بەمەش بەرووەککردن رووی داوە.

* تەبای چەند پەیڤێکی *قاچ و قوڵ گیایی*، لە کەسکایی هێمنی کێڵگەکاندا دەلەوەڕان. Exil، ل 5

ماڵ:

کە *درەختێکی* ماندووی چلۆو پۆپ لە مل یەکتریی ڕەنگاو ڕەنگ بوو. Exil، ل 11

***وەك گەڵایەکی* زەردی وەریوی دەم با**

دەخولێمەوە Exil، ل 13

لە بیرمان کرد، نەمانزانی: تۆ *چاوە* تەبای دوو *چەپکە نێرگز* زەردەکانت، Exil، ل 17

* بۆ *بۆنە هەڵوەریوە* کەوتووەکانی دەوری کانیلە سووتاوەکان Exil، ل 48

* خۆشەویستییە کۆنەکانیش تەنیا چەند *گوڵە فرمێسکێکی* زەرد. Exil، ل 49

* *عیشقی* پاکیان چەند تنۆکێ سپیاتیی لینج بوو

لە پاڵ وەهمێکی ڕاکێشاوی ڕووبارێندا *هەڵوەری*، تکا. . Exil، ل 56

* *نەرمایی لێوە هەنجیرییەکانت*، *ڕووناکیی* پێنج پەنجە پەمبە پاکیزەکانت،

مهری چاوە دوو فرمێسکی گەورە ئاسا شینەکانت، *ئاسوودەییت*، *وەفات*. .

وەك بوونێکی پڕ چنگ، گەرم، بە دەستەکانی من بسپێرە:

بۆ ئەوەی لە دوور، لە سەرزەمینێکی هەمیشە پاك، لە باخچەیەکی جاویداندا *بیانرووێنم*. Exil، ل 65

* *دەستیش پەنجەکانی*

سیسەنبەر ئاسا سیس هەڵگەڕا" Exil، ل 67

* *دووربییەك*، *پەرجوویەك*، *واتایەکی لاولاوەیی چرۆ دەردەکا*.

کە لە *چاوە گیاییەکانت* ورد دەبمەوە، وەك ئەوەیە لە سەرابێك نزیك ببمەوە. Exil، ل 69

* *وشە* خەونییە سەوزەکانمان چۆن لەسەر لێوە لەهۆشخۆچووە مۆرەکانماندا

سیسەنبەر ئاسا سیس هەڵدەگەڕێن! Exil، ل 69

* *من و تۆ* لە کەنار زەردایی ڕووبارێك *ڕوابووین*.

تۆ گوڵێکی یاسەمەن بووی، *منیش لاسك*. Exil، ل 74

* پێش ئەوەی بێم *گوڵی ڕۆحمت* بۆ دەستەچن کەم Exil، ل 80

* کە تێیاندا هەر پیاسەیەك سەفەرێکە و هەر *گوڵە ماچێك* ئەستێرەیەك. Exil، ل 82

* ئیزرائیل ئاسا: چاوەڕێیە، *وەك* *وشیە ترێیەکی سپی*، *دڵم* لێ بکاتەوە. Exil، ل 82

* *درەختێکی* *وشکم* *من* لێرە Exil، ل 88

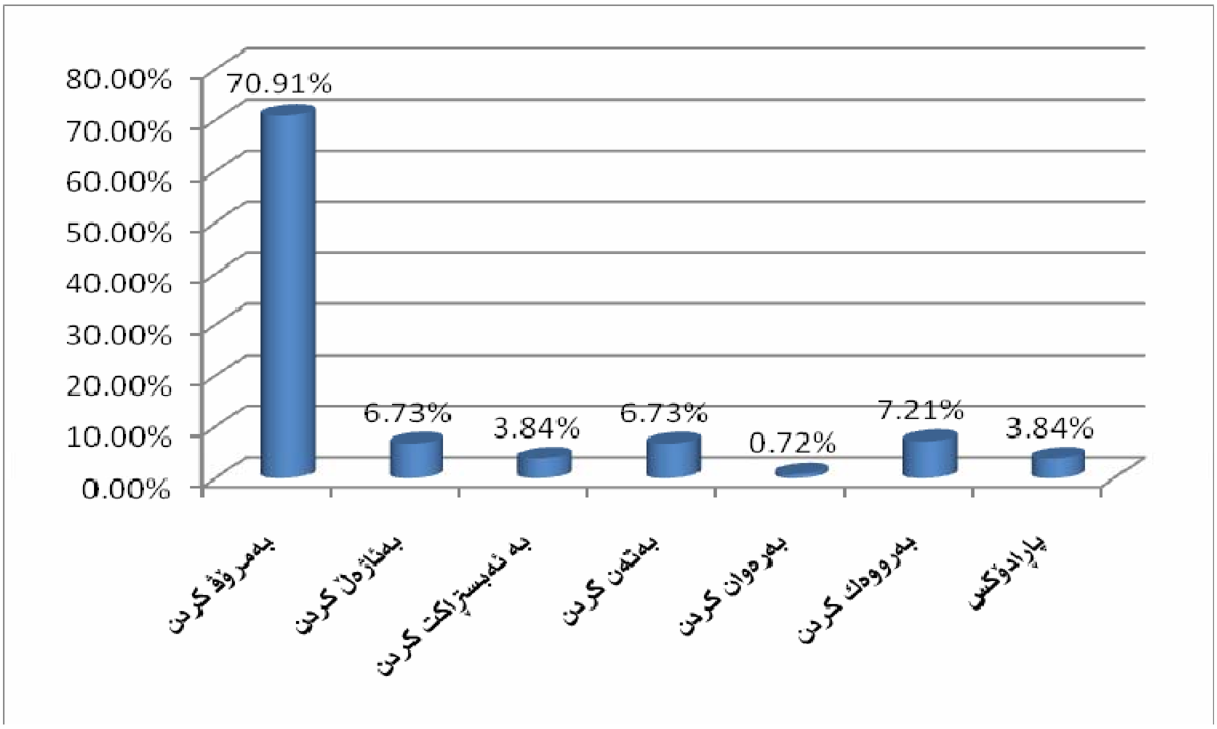

هێلکاریی ژمارە -6-
ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی Exilی فەرهاد پیربال

3-1-2- لادانی لێکسیکی

ئەم لادانە 42 جار کە دەکاتە 8.55٪ بەکارهاتوون.

3-1-2-1- لادانی لێکسیکیی داڕێژراو

ئـــەم لادانـــە 30 جـــار بـــەکارهاتووە کـــە دەکاتـــە ڕێـــژەی 71.42٪ ی هـــەموو لادانە لێکسیکییەکان. بڕوانە ئەم نموونەیە:

وەك ئاوازێك، لەسەر گردە تریفەییە ئاپوورەکاندا، هەڵبەز هەڵبەز، دەلەنجایەوە. EXIL،ل5

لــەم نموونەیــەدا نووســەر بــەپێی یاســای مۆرفۆلــۆژی (نــاو+ی) لــە زمــانی کوردیــدا و بــە لادان لــە ســنووردارێتی ئــەم یاســایە وشــەی (تریفــەیی) ی دروســت کردووە.

هەروەها

لە ژووره تەنیا و دەربەدەره پیرەکانیشدا، لە چوارچێوەیەکی دیوارین دا: دیل. EXIL، **ل** 6

لــەم نموونەیەشــدا شــاعیر بــەپێی یاســای مۆرفۆلــۆژی (نــاو+یــن) لــە زمــانی کوردیدا و بە لادان لە سنووردارێتی یاساکە وشەی (دیوارین) ی دروست کردووە.

هەندێ نموونەی تر:

بەهەشتین **خۆشە...**	EXIL، ل9
تریفەیی	EXIL، ل15
ئاوازیی	EXIL، ل16
* ***پەنیراوی***	Exil، ل 22
* ***مێشوولەیی***	Exil، ل 22
* ***شەپۆلاویی***	Exil، ل 32
* ***باخچەیی***	Exil، ل 32
* ***ئەستێرەیی***	Exil، ل 32
* ***بەهشتیانە***	Exil، ل 33
* ***حەژمەتاویی***	Exil، ل 34
* ***ئاوریشمین***	Exil، ل 38
* ***ئەندێشەیی***	Exil، ل 38
* ***ئاوریشمین***	Exil، ل 40
* ***شەهوەتاویی***	Exil، ل 47
* ***ئەندێشاوی***	Exil، ل 48
* ***سەمایی***	Exil، ل 49
* ***هەتاوی***	Exil، ل 49
* ***شەهوەتاوی***	Exil، ل 57
* ***لافاوی***	Exil، ل 65

* هەنجیری Exil، ل 65
* لاولاوەیی Exil، ل 69
*خەونی Exil، ل 69
* جۆلانەیی Exil، ل 77
* باوەشی Exil، ل 77
* ماچی Exil، ل 82
* باوەشی Exil، ل 82
* چیمەنتۆیی Exil، ل 82
* تاڤگەیین Exil، ل 88

3-1-2-2- لادانی لێکسیکیی لێکدراو

ئەم لادانە 12 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ڕێژەی 28.57٪ ی هەموو لادانە لێکسیکییەکان. بۆنموونە:

لە ئێوارەیەکی ماندووی شەختەگرتووی ساڵدا، شکام EXIL،ل 74

لەم نموونەیەدا شاعیر بەپێی یاسای مۆڕفۆلۆژیی (ناو+ئاوەڵناوی کراو) لە زمانی کوردیدا و بە لادان لە سنووردارێتی یاساکە وشەی (شەختەگرتوو) ی دروست کردووە.

کە تێیاندا هەر پیاسەیەك سەفەرێکە و هەر گوڵە ماچێك ئەستێرەیەك. EXIL،ل 82

لەم نموونەیەشدا شاعیر بەپێی یاسای مۆڕفۆلۆژیی (ناو+ناوگر+ناو) لە زمانی کوردیدا و بە لادان لە سنووردارێتی یاساکە وشەی (گوڵەماچ) ی دروست کردووە.

هەندێ وونەی تر:
* حەسرەتبار Exil، ل 11
* مەرگەساتاویی Exil، ل

* سەعات چواران Exil، ل 24

* (گابەستنەوان Exil، ل 28

* تریفەدار Exil، ل 25

* گوند گەیشتنان Exil، ل 34

گوڵە فرمێسك EXIL، ل 49

ماتەمینپۆش EXIL، ل 61

سەما ڕەشە EXIL،ل 63

* فریشتەزادە Exil، ل 82

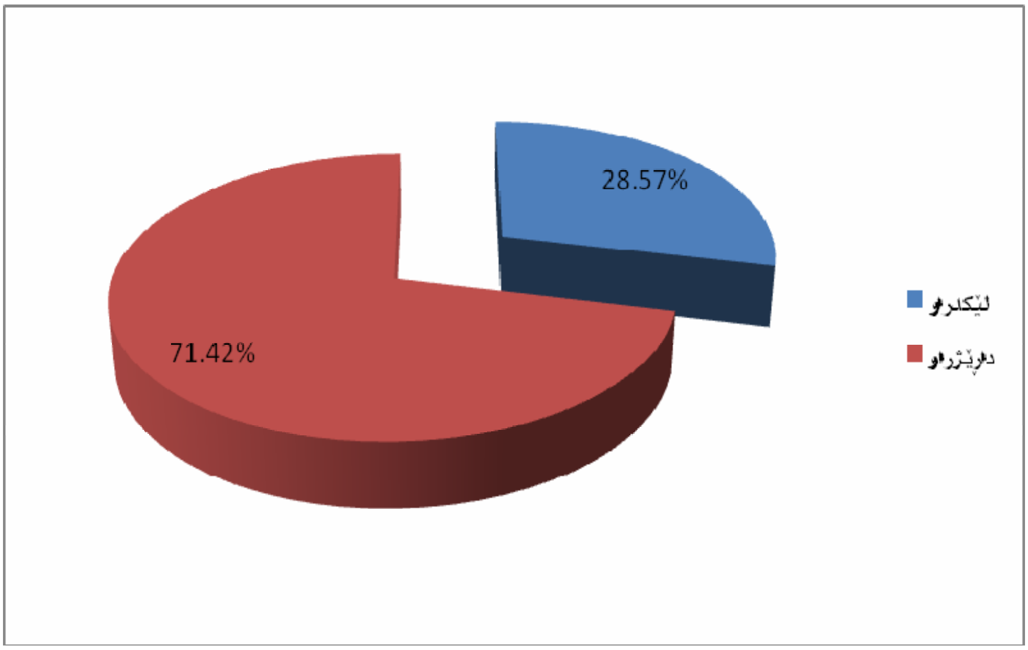

هێلکاری ژمارە -7-

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی Exilی فەرهاد پیربال

3-1-3- لادانی نووسینی

ئەم لادانە 33 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 6.72٪ . بڕوانە:

به دوو چاوی بەستراوەوە زانیم: لە ئەنجامدا هەموو شتێکمان، لێ

وێران دەکرێ. .

و. . ێ. .

ر. .   ا. .   ن. .

د. .   ە. .   ك. .

ر. .

. . ێ. . .

7   8   9   1   EXIL،ل 6

لێـــرەدا نووســـەر هـــەوڵی داوە لـــە رێگـــەی تێکـــشکاندنی شـــێوازی نووســـینی ئاســاییەوە و بــە بەربلاّوکردنـــەوەی پیتـــەکانی کــاری (وێــران دەکــرێ) وە وێنەیــەکی وێـران کردنمـان پێـشان بـدات، بەمـەش لادانـی نووسـینی دروسـت کـردووە. یـان سـەیری ئەم نموونەیە بکەن:

ئێمە دەنگمان چرپاندە دڵی هەرچی پەڵکەگیا و پۆلە هەورێك

ئەوەندەی نەبرد

یەك

یەك

هەڵ

وە

ر

یـ

ن

.

.

.

.

.

.

.

EXIL،ل 17

لــەم دەقەشــدا چــۆنیەتی دانــانی پیتــەکان وێنەیــەکی هــەڵوەرینی گــەڵای رووەکمــان پێــشان دەدەن، ئەمــەش لەرێگــەی لادان لــە نووســینی ئاســاییەوە، بــەم جۆرە لادانی نووسینی رووی داوە.

هەندێ لادانی تر:

* ئاخ! من تاکو ئێستاش مێشکم پڕی زرنگەی زەنگییانەیی زەنگی
ئەو تەلەفۆنە میهرەبانەیە، کە لەناکاو
زرنگ
زرنگ
دەزرنگایەوە Exil، ل 6

بە دوو چاوی بەستراوەوە زانیم: لە ئەنجامدا هەموو شتێکمان، لێ
وێران دەکرێ. .
و. . ێ. .
ر. .   ا. .   ن. .
د. .   ە. .   ك. .
ر. .
. . ێ. . .
7 8 9 1 Exil، ل 6

دەچێ لەسەر گۆڕێکی بچکۆڵەی بە قەد تەنیا کیسە ئێسقانێك
دادەنیشێ و تێر تێر
د
ە
گ
ر
ی Exil، ل 7

* سەردەمانێك، لە حەوشەکەمان، دار پڕتەقاڵێکم هەبوو،
سەربان، نیوەشەو بەدیار ئاسمانەوە: کاروان کوژە و حەوت براڵە،

گۆڕەپانە ئارەقکردووە رەنگینەکانیشدا: تۆپێك.

دار پڕتقاڵەکەم بڕایەوە

کاروان کوژەو حەوت برالەشم

لە کازیوەیەکی سێزدە ساڵیمدا ئاواوبوون و نەمبینینەوە

تۆپەکەشم لیّ

سەندرایەوە.

Exil، ل 9

*

سەردەمانێك، لە زستانە ساردەکاندا، پاڵتۆیەکی گەرمم هەبوو،

گەڕەکە پیرەکەشماندا: چەند هاوڕێیەك،

شەقامە ڕاکردووە شێتەکانیشدا: چاپخانەیە

پاڵتۆکەم لیّ

ناو شاخان

ڕزایەوە.

هاوڕێکانیشم هەر لە ساڵی هەشتاوە

یەك

یەك

ئاوابوون یانیش کوژانەوە.

چاپخانەکەشم لیّ

ڕما

Exil، ل 9

* بەڵام ئاخ، ئەو گەنجە کۆکە

هەر بە یەکجاری ڕۆیی

تازە چیتر نایبینمەوە

نا. . یـ. . بیـ. . نـ. . مە. . وە. .

Exil، ل 12

*

لیٚ

بە

جیٚ

ما:

Exil، ل 13

* بەختەوەری، وەك کچۆڵەیەکی شان و مل ڕووت

قژ فرمێسکاوی

لە کونجێکی ژوورەکەمدا هەڵکورماوە، هۆن هۆن دەگری:

بیٚ ئەوەی پیٚم بڵیٚ بۆچی، بیٚ ئەوەی وەڵامم بداتەوە.

لەبەر پەنجەرەکەم

تەبای

غەمێك

ڕاوەس

تا

و

م

گویٚ بۆ ئاوازی بەفر شل دەکەم.

Exil، ل 14

*

بەفر ئاوازی، چرپە چرپی ئەوینی خۆمانم بیردێنێتەوە:

ئەو چەرپە چرپە نارنجییانەی کە دەتگوت نرکە و ئاویلکەدانی

پۆلە پۆڕێکی ڕەنگاو ڕەنگ بوون

نەگەیشتنە سەر شینکاوێکی دیکە و

ك

دەتگوت ڕەوە مامزێك بوون و

دەكڕووزانەوە ژ

لە ترسی ئەمڕۆ. ر

تۆ تەماشاکە، ئازیزەکەم، ا

چ بەفرێکی ئەستوورە دەبارێ! ن

.

چ من، چ تۆش چاومان لێیە: .

Exil، ل 14

* بەو هەموو میهرەبانییەی خۆیەوە، لە پەنا دیواری گەراجێکدا، بە دڵێکی خاڵی لە سۆز:

خوا. . حا. . فیز. . .

Exil، ل 15

* لە لووتکەی خۆشی و لەززەتەکاندا، لە باوەش یەکتر، کە خەریکن ببین بەیەك:

لە یەکتری

جیا

دەبینەوە.

Exil، ل 16

*

ئێمە دەنگمان چرپاندە دڵی هەرچی پەڵکەگیا و پۆلە هەورێك

ئەوەندەی نەبرد

یەك

یەك

هەڵ

وە

ر

یـ

ن

.

.

.

.

.

.

.

.

Exil، ل 17

* ژێ زیوینە زامدارەکانی گیتارەکەم

هۆن هۆن دەگرین، دەناڵێنن:

ئاسوودەیی لە دنیا نیە

ئاسوودەیی

لە دنیا

نیە

.

.

Exil، ل 19

* ئەو مەنزڵگایەی ساڵەهای ساڵ خوێنمان بۆی دەڕشت، پێی گەیشتین:

ئێمە هەموو شتێکمان لە دەست دا

هەموو شتێكمان دۆڕاند
تەنانەت دایك، دایكی بێكەس
كە هۆن هۆن فرمێسكی هەڵدەڕشت و دەپاڕایەوە
بەجێمان هێشت! Exil، ل 21

* تەنانەت پەنجەرە، پەرنجەرەی بەستەزمان
كە پردێك بوو لە نێوان ئێمە و خەون
ئێمە و بەهار
Exil، ل 21

* . . . لە كارگەكاندا نامیلكە و بەیانی نهێنیمان بڵاوكردەوە، لە شەقامەكاندا هاوارمان كرد:
هاوار ه ا و ا ر
Exil، ل 22

*
ئا
خ
!
من لە وڵاتێكی دووری دێریندا كە وێنەكانیم لەناو ئەلبوومی یادگارەكانم پاراستووە Exil، ل 24

*

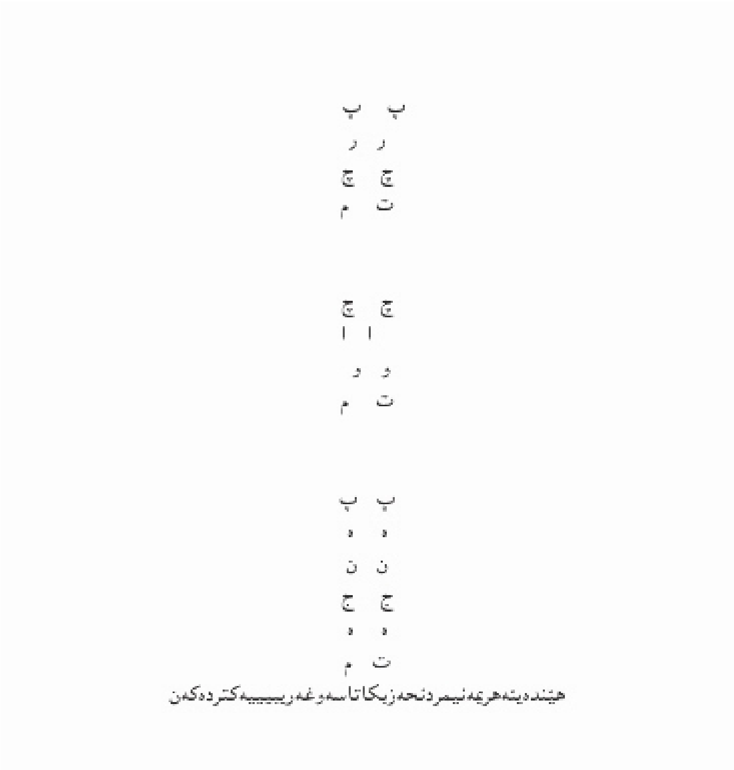

Exil، ل 29

*

کچە کەزی شۆڕ و خەزێم شۆڕ و بەژن شۆڕە دەشتەکییەکانی بانە و شارەزوور
پارکی و ڕووتیی قەراغ زێیەکانی خۆیان پێچایەوە و
تاك تاك
جووت و جووت
بە هەڵداوان
لەسەر لووتکەی شاخانەوە خۆیان هەڵداویشتە بەندەن و دۆڵ و خەرەندانەوە.

Exil، ل 29

*

هاوڕێ ڕۆژنامەنووسەکەم، لە ژوورەکەیدا، لێی بۆتە خوو:
بەدیار نەخشەی گەورەی کوردستانەوە دادەنیشێت
هەر جارەی سانتیمەترێکی لێ زیاد یان کەم دەکاتەوە،
لە بارەگای کۆبوونەوەی ئەزموونە ڕەنگ زەرد، چەکدارەکانیشدا:
ئیمزا و
سەنەد و
ڕێککەوتنەکان
دانیشتوون بەدیار تاجی سەری مقەببایی خۆیانەوە
دە. .
گ. .
ر. .
یـ. .
ن. .
ئاه . .
من بیر لە گوڵدانی بانێژەکان دەکەمەوە .

Exil، ل 30

* زەردی و غەمگینیی سیمای پێم دەڵێ:
هەموو شتێك لە وڵاتەکەتدا وێران کراوە

و. . يـ. .

ر. . ا. . ن. .

ك. . ر. .

ا. .

و. .

ه. .

1

9

8

8

Exil، ل 31

* ئێوارەیەکی خۆشی ئاوها بوو
کە ڕامانی بە تاسووقم
لە
ئاخڵەی
جوانی،
خەفەت،
برسێتی،
وایان لێ کردم وردە وردە شانە هەڵگرتن، خۆشوشتن، قەرەوێت بەستن. . لەبیر بکەم.

Exil، ل 33

*
ناسرِ پردێك و بوو لە نێوان پەنجەرە و کۆڵان،
بێدەنگی و هاوار،
کۆیلایەتی و ڕاچڵەکینی ڕۆح.

Exil، ل 34

❊

دانیشتووم بە دیار

چەند ڕەسمێکی یازدە ساڵ پێش ئەمڕۆوە

د

ە

گ

ر

ی

م

.

.

.

.

Exil، ل 37

❊

هاوڕێکانم!

ماوەی نێوانمان: باخچەیەك بوو؛ هەڵپڕووکا

هە. .

ڵ. .

پـ. .

ڕ. .   وو. .

ك. .   ا. .

Exil، ل 42

*

حەز و هەوەس و خۆشەویستی

شەو و ڕۆژ بێدار

ڕ

وو

ب

ا

ر

ی

س

ێ

ن

ە

وەك پێلی هەوەس بەناو پاریسدا شەپۆڵ دەدا. .

Exil، ل 58

* ئەی بیرەوەرییە پڕ دڵۆپەی باران

تکـ

تکـ

بەسەر

شان و ملی دەربەدەریم: دڵنەوازەکان!

Exil، ل 62

*

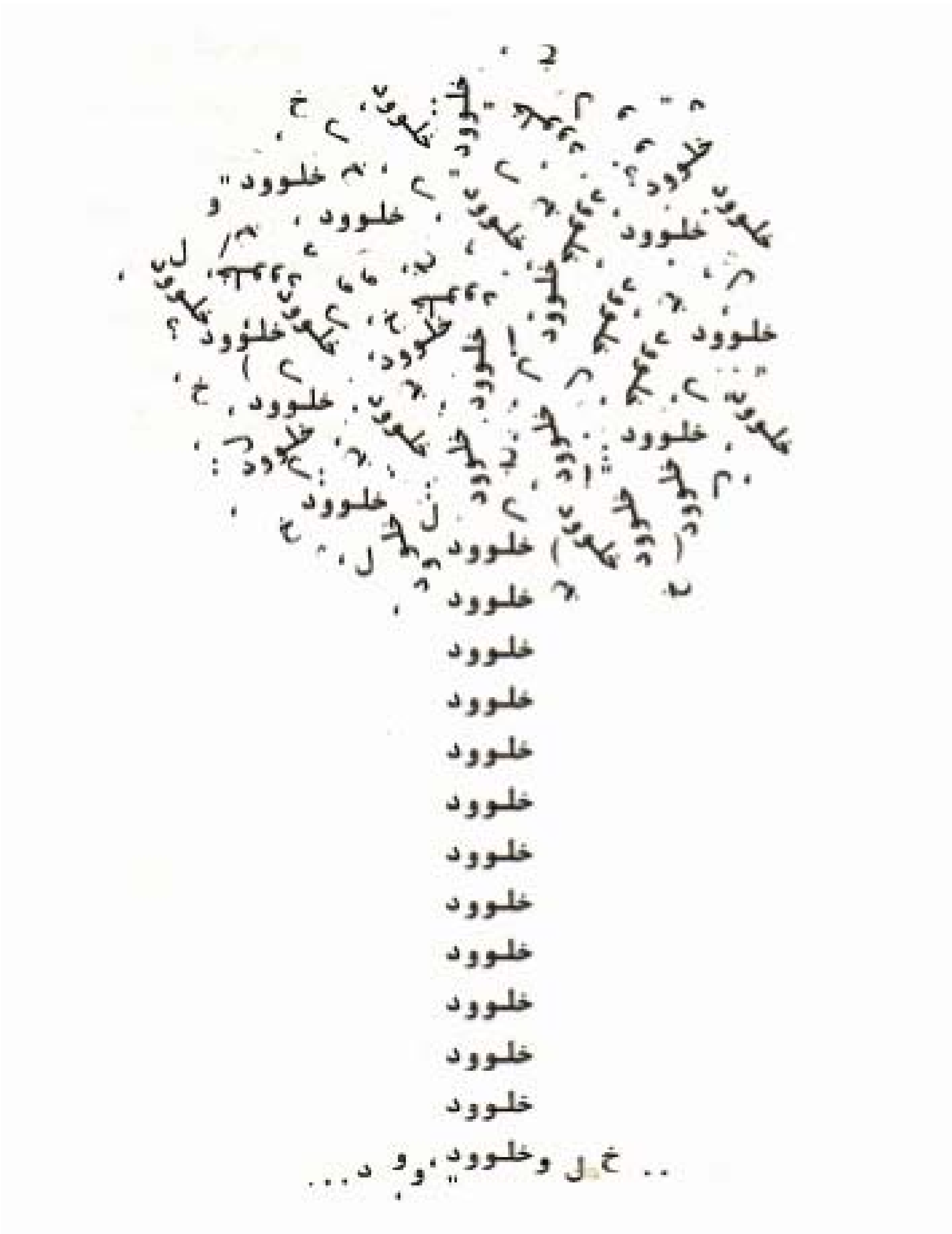

Exil، ل66

* ساته پەمبەر بۆنخۆشەکانیان

یەك

یەك

هەڵ

وە

ر

ا

ن

.

.

.

Exil، ل 67

* من و تۆ

که له یەکتری جیابووینەوه

(جوانی) تەنیا مایەوه.

Exil، ل 72

.

من
هەرچی شار و
گوند و
هەرچی باخچه و گەرەک و
رەزو کۆلان و
هەرچی مندال و رووبار و شەقام و
مێردمندال و ئەستێرەیەکی پەنجەرەیەکی
کوڕ و کچ و قەیرەکچ و ژنێکی شۆخی... خۆشم ویستن:
ئاخ
گەردەلوولێکی
ئەرژەنگی خوێنین
هەڵی لووشین.

Exil، ل 75

* پێیان بڵێن: ئاسوودەیی

وك بەروار و ناوی لەسەر خۆڵ نووسراو وایه

ڕەشەبا دێت و لەگەڵ خۆیدا ڕایدەپێچێ

ڕ . ا . یـ . د . ە . پـ . ێـ . چ . ێ .

Exil، ل 77

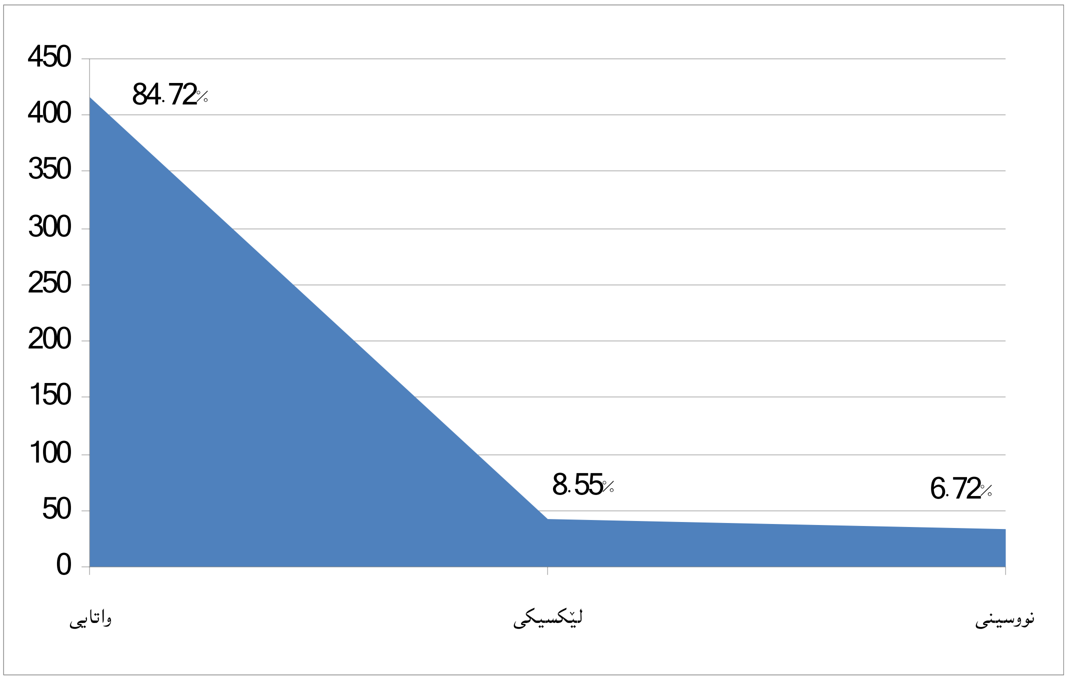

هێلکاری ژمارە -8-
ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی Exilی فەرهاد پیربال

3-2- لادانەکان لای ئەنوەر مەسیفی

3-2-1- لادانی واتایی

ئەم لادانە245 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 90.74٪ ی کۆی گشتی لادانەکان.

3-2-1-1- بەمرۆڤکردن

بەمرۆڤکردن 112 جار بینراوە کە دەکاتە 45.71٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان. بڕوانە ئەم نموونانە:

شەو بۆی ناکرێ

مارەیی خۆی

لەقوولایی من هەڵنجێ

شین، ل 27

لــەم نموونەیــەدا شــاعیر مــارەیی کــە تایبەتــە بــەمرڤ، خــستوویەتییە پــاڵ شــەو و بەمــەش وەکــو مــرۆڤ مامەڵــەی لەگــەڵ شــەو کــردووە. هــەروەها لــەم نموونەیــەی خوارەوەدا:

چەند رووبار و کۆتر هەیە
پێ دەکەنین
شین، ل 33

لــەم نموونەیــەدا پێکــەنین، کــە تایبەتــە بــەمرۆڤ، دراوەتــە پــاڵ هەریەکــە لــە رووبار و کۆتر. بەمەش بەمرڤکردن رووی داوە.

هەندێ نموونەی تر:

تۆڵەی ساڵەکانی. .
لە ***ئۆقیانوسی*** رابواردن،
بسێنمەوە — شین، ل25

زەردەپەڕی لێوی ئاسمانە
لە ***ئامێزی کۆچ کردندا ئەیکرد گریان*** — شین، ل26

لایە لایەی شەوی نوێیان
ئەدایە دەست
ئەو گۆرانییەی
وێڵە بە دوای هاتنەدی شار — شین، ل26

* خۆشەویستیم
لە ***گەردنی*** هەزاران ***کێو***
تیشکی رۆژی هەڵمژیوە — شین، ل27

* ***لەگەڵ خۆشەویستیت بدوێم*** — شین، ل27

* بووم بە شیعر و
دەستم لە ***ملی گریان*** کرد! — شین، ل27

* ***ئەی کزەبای*** دەم بەیانی
چاوەڕێتم
بێیت و ***بمبەی*** — شین، ل28

* (مەپرسن ئەو دەنگە کێیە شین، ل29

* وەك باڵندە

لە باوەشی کزەبای چەم گۆرانی بم

بەرەڵڵام کەن شین، ل29

* بنار و کێو لە یەك بکەن

گەڵا لە دار یاخی بکەن شین، ل30

* لە ئامێزی ئەو بترازێ شین، ل30

* داری شەکرانت نەدیوە

منم شانەی کەزیەکانی شین، ل30

* ئەی نازانی دەنگت هەیە

رووبارەکان گوێت لێ دەگرن؟!

هەورە مۆنەکان تاو دەم

وڕێنەی راوی گریانم شین، ل31

* بێدەنگی

گوڵی بەرۆکی

هیواکانت دەوەرێنێ

دەجۆللانەبە و گاگۆلەی ئاو بژینە شین، ل32

* مەمکی بەفر چرۆ بێنی شین، ل32

* رێژنەی هەتاوێ دەبینم

دەگەرێ لە بستە خاکێ

ماچی داتێ

لە ئەستێرەیێ دەگەرێ

ماچی داتێ

ماچم داتێ؟! شین، ل33

* گوێم لێیە بای سەرکەشی چیا

گۆرانی بۆ ئاسمان دەڵێ:

مشتێ خۆر نییە شین، ل33

* گوێم لێیە چەم

دەگرییێ بۆ ئەستێرەیەك

گڵ و بەرد بۆ هەناسەیەك شین، ل33

* بۆ هەرکۆترێ بگێڕمەوە

باڵ دەگرێت و لە هەر ڕووبارێ بپرسم شین، ل33

* کۆترەکان خۆ من تا پڕ نیم

من شاعیری ئەو هۆنراوەم

کە سەرچۆپیی شاییتان بوو شین، ل33

* هۆنراوەکەم

هەندێ جار مەمکی دەدایە خۆرباران و شین، ل33

* چەند ڕووبار و کۆتر هەیە بۆی دەگریان شین، ل33

* گەر فڕۆکە لە ئاسمانی

گوندەکەمان بڕشێتەوە

نامرێنی . . بەستەی ڕووبار و،

ئەستێرەی گوندەکەمان شین، ل35

* (ئەی ئەو جۆگەڵەی کە بووی بە،

مەمکی شاگوڵی باوەڕم شین، ل35

* با-م دی خەریکی کەپرێ بوو شین، ل42

* مێروولەیەكیشم بینی قولابی لە دڵی چیابێ گیرکردبوو

لێم پرسی، بۆ هێندە ماندووی؟

گوتی: ئەم چیایە دەبینی؟

نیشتمانی لێ ون کردووم. شین، ل42

* ئەوساش مەمکی شەوە ڕەنییە بەفرەکانیان پێ داغ ناکرێ شین، ل43

* شیعریش لە سێدارە بدرێ بۆنی ڕۆحی خاکی لێ دێ. شین، ل46

* یا شوونهەڵگرێ بتوانێ پێخوستی مێژوو ببینێ، شین، ل47

* لە گۆرانییەکانی ئاو بگا،

لە گۆرانییەکانی با بگا، شین، ل48

* ڕووبارێکی خوودار دەکشێ شین، ل48

* مەلەکان ماڵییان تێك ناوە. شین، ل49

* شیعرێ پێ لە دڵم دەنێ. شین، ل49

* دیوارەکان دەمبەستنەوە. شین، ل49

* یەکەم ڕەزێ ترێ و مێوژی بردەوە.
دووەمیشیان بە دەست بەتاڵی گەڕایەوە. شین، ل50
* هەموویان یەکیان نەگرتووە.
تفەنگ، سیاسەت، تۆپ، فڕۆکە، ژەهر، درۆ. شین، ل52
*لە مەل بپرسن، لە دار بپرسن، لە بەر
بپرسن، لە گیا بپرسن: شین، ل53
* لە من بپرسن لە با - بپرسن شین، ل53
* وەك رووباریش گوێم لەگۆرانییەکانی داروبار دەبوو. شین، ل54
* شەوێ، دەنکە شقارتەیێ لێم گیڤ بووەوە و شین، ل54
* بە بارانی زستانەم گوت: چەند کانیت شێلو کردووە؟
بە با -م گوت: چەند داری پیرت قەپاندووە؟ شین، ل56
* باران گوتی: بەستە بزرەکان دەزانن.
با گوتی: گوێ لە لاوکی زۆمەکان بگرە. شین، ل56
* درەختەکانی وەك سۆفی حەی حەی دەکەن شین، ل56
* ئێواران، وڵاتێ منداڵە و دەگەڕێ لە کەپر و جۆلانە. شین، ل56
* دەستی ناوەتە کەمەری کیژە لە مەچیترێکی دادەگرم.
گۆرانییەکانی دارێ شەکرانێ و با-ی وانێی بۆ دەڵێ. شین، ل57
* گوێم لە حەی حەی دارەکانە.
ئەوانیش لەگەڵ کوڕەکەم خەڵوەتکێشی داوەتێ
لەمە چێترن. شین، ل57
* جۆگەکانی ئاوزینگ دەدەن.
فانۆسەکانی مان دەگرن.
گردەکانی وەکو سۆفی حەی حەی دەکەن.
گۆڕەکان دڵیان دامەوە.
مەلەکان دڵیان دامەوە.
گوندەکان دڵیان دامەوە، هەتا دوایی. شین، ل58
* ئاخر کوڕم یەکەمجار مانگ لەوێ داوەتی بۆ کرا. شین، ل58
* تارمایێ گۆرانییان دەڵێ شین، ل60

* ***ئاوەکانیش*** کە دەیانگەمێ ***پێ دەگرن.***
عەیامەکە ***گوێ*** لە ***سەربردەی خاک دەگرم.*** شین، ل60
* لە وەلی نەدەچووم، بەلاّم کە ***دارەکان*** لەگەلّ من ***حەی حەیان دەکرد*** شین، ل60
* مەلەکان کە ***رووی مانگیان*** دی، شین، ل61
* ***سێبەریشم وەکو دایکێ*** لەو ولاّتانەی کە شین، ل61
* من نیم ئەوەی ئەم ***گۆرانییانەت بۆ دەلّێ.***
چەند ***هێلانەی*** تیك دراون.
بلّقەکانی چەند کانییەکی چۆلّ و هۆلّن،
پردی رووخاوی سەرەڕێن،
مزگەفتی تالاّن کراون شین، ل61
* ئەمشۆش دەبێ ***پرچی شتی بێ گیان*** دابێنی، تا دەنووی. شین، ل62

3-2-1-2- بەتەنکردن

بــەلاّم ئــەم لادانــە بەرێــژەی 43 جــار بــەکارهاتووە کــە دەکاتــە 17.55٪ ی کۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونانە:

کە خەون و ژان
بوو بە ئەلّقەی دلّداریما **شین، ل 26**

لێــرەدا ســیمای واتــایی [+تــەن] دراوە بــە خــەون و ژان کــە لــە بــەکارهێنانی ئاســاییدا ســیمای واتــایی [- تــەن]ی هەیــە. ئــەمیش لــە رێگــە چــواندنیان بــە ئەلّقــە کــە لە بەکارهێنانی ئاساییدا سیمای واتایی [+ تەن]ی هەیە.

من چیام. . من چیام
هەزار مێردم
شانەدەر **شین، ل 31**

لــەم دەقــەدا شــاعیر ســیمای [+ تــەن] ی داوە بــە رانــاوی (مــن) ئــەویش لــە ڕێگــەی چــواندنی بــە (چــیا، هــەزار مێــردم و شــانەدەر) دوە کــە لــە زمــانی خۆکــاردا سیمای واتایی [+ تەن] هەیە.

هەندێ نموونەی تر:

داری شەکرانت نەدیوە

منم _شانەی_ کەزیەکانی

چەمی سیروانت نەدیوە

* _ئازار_ _ئەڕنن_ شین، ل26

* (مەپرسن ئەو دەنگە کێیە

_گڵ_ و _بەردە_

پووش و گیانە) شین، ل29

منم _گڵ_ و _بەرد_ و ئاوی **شین، ل30**

_گڵ_ و _بەردەم_ . . _پووش_ و گیامە **شین، ل31**

ئاوبم . . _کێڵ بم_

بۆ رووباری نقووم بوو تا **شین، ل31**

* _دڵی_ _لێ_ _دەبتە_ _ئەستێرە_ شین، ل32

* _دەجۆڵانەبە_ و گاگۆڵەی ئاو بژینە

جوڵانەبە و شین، ل32

* _دەبە_ _بووکۆکەی_ منداڵی شین، ل34

* _دڵی_ خۆم دەکردە _خاك_ و توند بە دڵت وەدەنووسام شین، ل42

* گەورەتر بوومایە، _چاوی_ خۆم _دەکردە_ _گڵۆپ_ و

چیتر نەمدەهێشت شەونخونیی شارەکەم بۆنی

تاریکیی لێ بێ.

گەورەتر بوومایە، _لەپی_ خۆم

دەکردە _تەختەڕەشە_ و نەمدەهێشت چیتر

دیواری قوتابخانەی گوندەکەم بۆنی ترسی لێ بێ. شین، ل44

* هەتا _دووری_ نەبتە _داوە_ _دەزوو_، نەپسێ، شین، ل45

* له ناو *کاتی* گوندت *نوستووه*. — شین، ل45
* جاران *چاوت* بۆ من دوو *پەنگری* گەش بوون — شین، ل45
* یاخۆ *بەرماڵی* ماڵێ بام، — شین، ل46
* کێ ڕەشماری بۆ هەڵدایت و *دڵی* لێ کردووی *بە کوانوو*؟! — شین، ل46
* شەوان هەرچی *سووە* وەکو *فانۆس* دیارن — شین، ل48
* *گوندی* بیری *ژەنگی گرتووە*. — شین، ل49
* *دووکەڵی جغارەت* هەر *لە حەمرین دەچێ*. — شین، ل49
* سەرەتایەکی تر *ئێشی* کردوومەتە *بەر بەرۆچکە* — شین، ل51
* لێکدان و دەرکردن بوو. *دڵێشم* لێ بووە *مزگەفت*. — شین، ل52
* یان *ببم بە گورزی* ڕۆستەم.
یان شتێکی وکو *زولفەقاری* عەلی — شین، ل52
* منیش مێژووم، هێشتا *ئێشم لە دوو دەخشێ*. — شین، ل52
* *وەك بەلەمێکی* بچکۆڵە لە رۆخ بەستی بەجێ ماوە. — شین، ل56
* زۆم و پاوانی کۆچەرم،
کوچکەبەرد و چیلە و چەمی *گوندەکەمم*، — شین، ل57
* لێ ناگەڕێ *بە بەژنی چیا هەڵبگەڕێم*. — شین، ل60
* *دڵم وەکو تورەگەیەکی پڕ بەردە*. — شین، ل60
* لە بڵندترین *قۆپی سوو* بام لێ بدا — شین، ل61
* *تۆ شاخی* ترۆپکت هەر ماوە — شین، ل62

3-2-1-3- بەئەبستراکتکردن

هەروەها ئەم لادانە 12 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 4.89٪ ی کۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونەیە:

تۆ نساری من بەفرتم
تۆ دیوانی من شیعرتم

شین، ل 27

لــەم دەقــەدا رانــاوی جارێـك بــە نــسار و جــارێکی تــر بــە دیــوان و رانــاوی مــن ی بــە شــیعر چــواندووە کــە هــەر ســێکیان لــە بــەکارهێنانی ئاســاییدا ســیمای واتــایی [+ ئەبستڕاکت]ی هەیە.

وڕێنەی راوی گریانم **شین، ل 31**

لیێــرەدا رانــاوی (مــن) کــە دەرنەکــەوتووە و رانــاوی (م) شــوێنگرەوەیەتی چوێنراوە بە (وڕێنە) کە سیمای واتایی [+ ئەبستڕاکت]ی هەیە.

* گیانە هێشتا ***ئارامی تۆم*** شین، ل27

* ***بووم بە شیعر*** و شین، ل27

* ***شیعرم*** . . ***شیعرم*** شین، ل28

* ئەگەر ***ببی بە ئەتۆم*** شین، ل34

بیکەنەوە، *منم خەونی* مێژووی مرۆڤ. شین، ل52

***منیش مێژووم*، هێشتا ئێشم لە دوو دەخشێ.** شین، ل53

***من ئێشێکم* لە ناو قوردام.** شین، ل61

4-1-2-3- بەرەوانکردن

بــەلاَم ئــەم لادانــە بەرێــژەی 14 جــار بــەکارهاتووە کــە دەکاتــە 5.71٪ ی کــۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونەیە:

من دەریایەکی ئەوەندە تەماوی نیم **شین، ل 30**

لــەم نموونەیــەدا رانــاوی مــن ی بــە دەریــا چــواندووە کــە لــە زمــانی خۆکــاردا سیمای واتایی [+ رەوان]ی هەیە. یان:

من ببم بەسەر کۆماری تۆپی زەوی.

یان لافاوێکی وەکو نووح. **شین ل 52**

لێرەدا (من) بە لافاو چوێنراوە کە سیمای واتایی [+ رەوان]ی هەیە.

لە *ئۆقیانوسی رابواردن*، **شین، ل25**

دەریایەکم. ماسی فێرە مەلە دەکەم — شین، ل31

جۆگەلەمە و — شین، ل35

* ئەمشەو لە خەوما ***لە*** کۆتر و

دەریا دەچووم — شین، ل36

* نە بە زیندیش ***تاڤگەی خۆراو*** بەسەر سنگت دێتە خوارێ. — شین، ل42

* ***من*** دەمێکە لە ناو چاوما ***تاڤگەی خەون*** دێتە خوارێ

دەمێکە ***سییەکانم دەریان***، نەهەنگە شیعری تێ دەمرن. — شین، ل46

* ***سەرم*** ئاورگانی ژنمە.

رووبارێکی دەربەدەرە، خۆربارانە. — شین، ل57

* ***رووبارێکی دەربەدەرم***. — شین، ل57

* ***رووبارێکی دەربەدەرم***. — شین، ل57

* ***رووبارێکی دەربەدەرم*** — شین، ل58

* ***رووبارێکی دەربەدەرم*** — شین، ل58

3-2-1-5- بەئاژەڵکردن

هەروەها ئەم لادانە بەرێژەی 23 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 9.38٪ ی کۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونانە:

دڵۆپەکانی وەك زەردەواڵەی ماڵانە — شین، ل48

لەم نموونەیەدا دڵۆپەکان مامەڵەی زەردەواڵەیان لەگەڵدا کراوە ئەمیش جۆرێکە لە ئاژەڵ و بەمەش بەئاژەڵکردن رووی داوە.

دڵی لێ دەبتە چۆلەکە

دەبتە ماسی — شین، ل 32

لێرەشدا دڵی بە چۆلەکە و ماسی داناوە ئەمانیش هەردووکیان ئاژەڵن. بەمەش دوو جار بەئاژەڵکردن رووی داوە.

هەندێ‌نموونەی تر:

* بۆت بخوێنم . . ***بجریوێنم*** — شین، ل28

* وەك ***باڵندە***
لە باوەشی کزەبای چەم گۆرانی بم		شین، ل29
* ورێنەی ***راوی گریانم***
دەمەوێ ***ئاسکی هەتاو*** بم		شین، ل31
* ***دڵی لێ دەبتە چۆلەکە***
دەبتە ماسی
* زوو ***دەنووك*** لە دەنکە گەنمی بن تریان ***دەی***		شین، ل32
* بەس ***دەنووك لە شیعری وەردەن***		شین، ل33
* ***کلی چاوی*** عەشقتان بوو		شین، ل
* ئەمشەو لە خەوما ***لە کۆتر*** و
دەریا ***دەچووم***		شین، ل36
* ***نیشتمانی*** من ***هەڵۆیە***،		شین، ل42
* ***وەك مارێکی*** عاشق بەرەو کاولە خانیم		شین، ل45
* سەری ڕەش دڵگیر بووی. کچێ مەگەر ئەو ***مرۆڤەم***
لە تۆ زیاتر خۆشویستبایە کە ئێواران وەکو ***هەڵۆ***
لە ئاسمانی کوردان دەفڕی.		شین، ل45
منیش *شیعرم لێ بۆتە ئاسکێکی* تێنوو		**شین، ل46**
دەمێکە سییەکانم دەریان، *نەهەنگە شیعری* تێ دەمرن.		**شین، ل46**
***کڵۆ بەفریش* لەم وڵاتە هێشتا بە ئاسمانەوەیە**
گڕ بەر دەداتە هاتنی خۆی.
دەڵێ نەوەك پاچێ *سەرم ببڕتەوەو*		**شین، ل47**
* ئێواران ئەسپێکی سرك لە خاپوور دێتە دەرێ
هەتا ***خۆر دەنیشێ***،		شین، ل48
* هەرچی ***قۆپە سۆڵێکی*** وەك ***هەڵۆی*** گرتووە.		شین، ل48
* لەگەڵ ئەو هەموو پۆلییانە ***بچریکێنم***		شین، ل54
* ***وەکو کەلاکی غەریبێ***		شین، ل56
* وەکو بایەکی بریندار هێستری چاوی ***کەلاکی***
خۆم دەسرپیەوە.		شین، ل60
* کە گەرم بووینەوە، مەلەکان فرین و منیش سێبەری

خۆم کرده کەرك و *کەلاکی* *خۆم* جێ هێشت. شین، ل60

6-1-2-3- پاڕادۆکس

بەلاّم ئەم لادانە15 جار بەکارهاتووه و بەمەش ئەم ژمارەیە دەکاتە ڕێژەی سەدی 6.12٪ ی کۆی هەموو ئەولادانە واتاییانەی کەبەکارهاتوون. لەم نموونانە بڕوانە:

شەوێ لە شەوان خۆم کرده چەتە و بەرەنگاری خۆم بووم.

خۆم کوشت و سەری مردنی خۆ بۆ کۆشك هێنایەوه.

شین، ل 42

لەم نموونەیەدا نووسەر دوای ئەوەی خۆی دەکوژێ سەری مردنی خۆی دێنێتەوه بۆ کۆشك. بەمەش پاڕادۆکسێك دروست دەبێ چونکە ئەو کە خۆی کوشتووه ناتوانێ سەری خۆی بێنێتە کۆشك. بەڵکو ئەم کاره تەنها بە زیندوو دەکرێ نەوەك کوژراو.

جاران چاوت بۆ من دوو پەنگری گەش بوون

شەوکرێوان پەنجەی خۆمم پێ دەتاساند.

شین، ل 45

نووسەر لەم نموونەیەدا دوای ئەوەی چاوەکانی ئەوی لا دوو پەنگر بووه کەچی ئەم پەنجەی خۆی پێ دەتەسێنێ. بەمەش پارادۆکسێك لەنێوان وشەی پەنگر کە گەرمە و وشەی تەساندن کە بە هۆی ساردییەوه دەبێ دروست کردووه.

هەندێ نموونەی تر:

خۆت کرده گڕ، دەنەگیرسای. **شین، ل42**

خۆم کوشت* و *سەری مردنی خۆم* بۆ کۆشك *هێنایەوه.

گوتم، پاداشت؟! **شین، ل42**

لەسەر گۆڕی خۆم دەگریام. **شین، ل42**

* *ماڵی خواشیان کرده پەنگر.*

ئەوساش *مەمکی* شەوه ڕەنییە بەفرەکانیان پێ *داغ ناکرێ* شین، ل43

* جاران *چاوت* بۆ من دوو *پەنگری* گەش بوون

شەوكرێوان پەنجەی خۆمم پێ دەتاساند. شین، ل43

* ئەمشەو *شیعرم* كودێتایە.

شێتە.

تایە.

بەفرە.

بایە. شین، ل51

* *هێشتا لە دایك نەبووبووم*

هەر لە ناو لەشی باوكەم *هاتووچۆم دەكرد*

غار غارانێی ئەسپ سوارەكانی مێژووم ڕەسم دەكرد.

داگیرسانی ڕۆمام دەدی.

* ئەو نۆ مانگەی *لە ناو منداڵدانی* دایكەم *دانیشتبووم.*

ڕۆمانێكی نۆ ملیۆن پەڕم *خوێندەوە.* شین، ل52

* نەوەك *مردووەكان ببینن برینی* خۆم *پێشان بدەن.* شین، ل53

* بەڵی لە من پرسیار بكەن: *مردووەكان حەز* لە

كامە گۆرانی *دەكەن*؟ شین، ل60

* لە خەونمدا/ چەند *مردووێ ڕاویان دەنام* شین، ل63

3-2-1-7- بەرووەككردن

كەچی ئەم لادانە16 جار بەكارهاتووە و بەمەش ئەم ژمارەیە دەكاتە ڕێژەی سەدی 6.53٪ ی كۆی هەموو ئەولادانە واتاییەكان. بڕوانە ئەم نموونانە:

نیشتمانم گوڵەگەنمە

بە من نییە ڕەگی لەناو خوێنی دڵمە **شین، ل 30**

لەم نموونەیەدا شاعیر نیشتمانی بە گوڵە گەنم داناوە ڕەگی پێ داوە بەمەش مامەڵەی رووەكی لەگەڵ كردووە و بەرووەككردن رووی داوە. یان:

بارێ گەڵای مێژووم پێیە. شین، ل 21

لــەم نموونــە یەشــدا شــاعیر یــەكێك لــە تایبەتییــەكانی رووەك كــە گەڵایــە بەخشیویەتی بە مێژوو. بەمەش بەرووەككردن رووی داوە.

* وەك من *هۆنراوە*،

لە بتی تەكان *ئەچنن*، شین، ل26

وەك ئەستێرە

فرمێسكەكان

لە ئاقارە سووتاوەكان

***شین نەبوون* و *گیانیان ئەگرت*!** شین، ل26

(مەپرسن ئەو *دەنگە* كێیە

گڵ و بەردە

***پووش* و گیانە)** شین، ل29

نیشتمانم گوڵەگەنمە

بە من نییە *رەگی لەناو خوێنی* دڵمە شین، ل30

* گڵ و بەردەم . . پووش و *گیامە* شین، ل31

* ***مەمكی بەفر چرۆ بێنی*** شین، ل32

* هەرچی *رەشەخەون* هەیە *خۆی كردۆتە دار* و

دەیەوێ منی لێ ببەستەوە. شین، ل51

* بارێ *گەڵای مێژووم* پێیە. شین، ل21

* *وەكو چیلكەیەكی* كزر گەرد و تۆزی پایزانەی هەڵگرتبێ شین، ل54

* *وەكو پیرەدارێ* شیعرت فڕێ دەدایە ناوی شین، ل55

* *وەكو كۆلكە مێوێ* لە بن چیایێ *پەل و پۆم هاوێشتووە*. شین، ل60

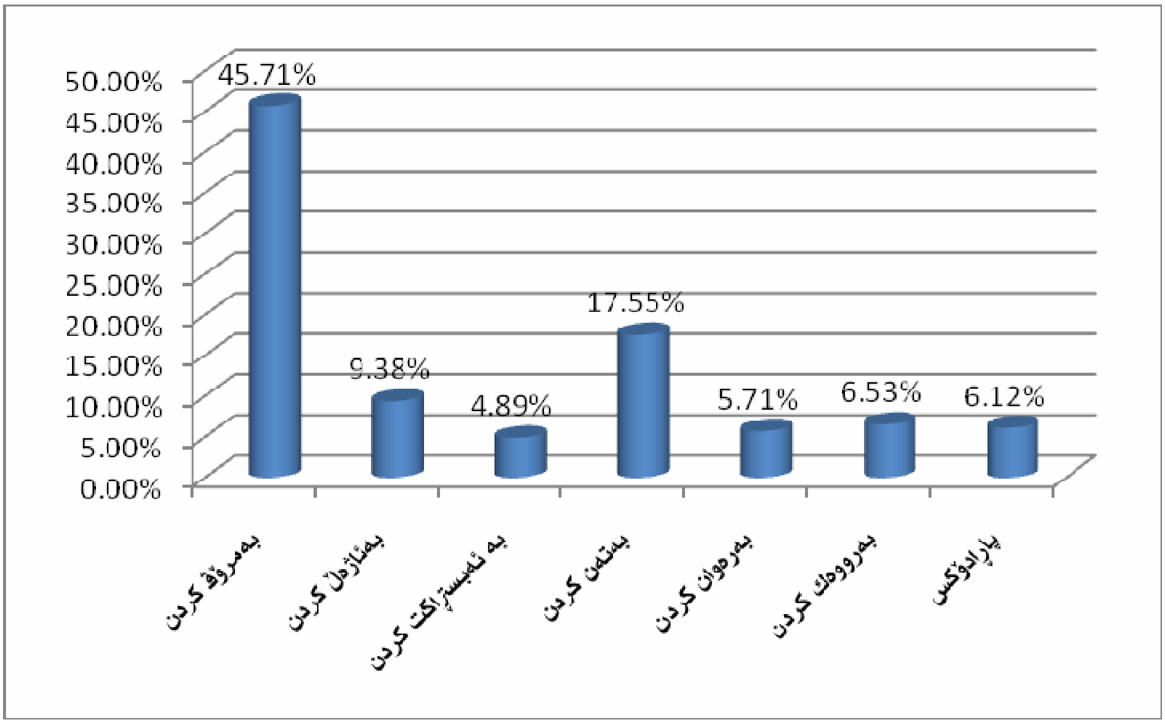

هێلکاری ژمارە -9-

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی

3-2-2- لادانی لێکسیکی

ئەم لادانە 23 جارکە دەکاتە 8.58٪ ی کۆی هەموو لادانەکان.

3-2-2-1- لادانی لێکسیکیی داڕێژراو

ئـــەم لادانـــە11 جـــار بـــەکارهاتووە و بەمـــەش ئـــەم ژمارەیـــە دەکاتـــە ڕێـــژەی سەدی 47.82٪ ی کۆی هەموو لادانە لێکسیکییەکان. بڕوانە ئەم نموونەیە:

با-یەکی توند دەگڤێنێ **شین، ل 48**

شاعیر بەپشت بەستن بە یەکێك لە یاساکانی دروستکردنی چاووگی دروستکراو واتە (ناوی دەنگ+اندن) لە ناوی دەنگی (گڤە) و پاشگری (اندن) چاوگی گڤاندنی دروستکردووە و پاشان بۆ کەسی سێیەمی تاك لە کاتی ڕانەبردوودا گەردانی کردووە.

یان:

کۆمانە بەرەو خوارەوە شۆڕبوومەوە. **شین، ل 61**

لـــەم نموونەیـــەدا شـــاعیر بەپـــشت بەســـتن بـــە یاســـای مۆڕفۆلـــۆژیی کـــوردیی (ناو+انە) ئاوەڵکاری (کۆمانە)ی دروستکردووە.

هەندێ نموونەی تر:

بوێژ شین ل25

خانۆچکە شین ل48

* ڕۆژنامەگەر شین، ل35

* دەگڤێنێ شین، ل48

* خراپگە شین، ل49

* خراپگە شین، ل56

* خراپگە شین، ل57

* خراپگە شین، ل58

* خراپگە شین، ل58

* کۆمانە شین، ل61

2-2-2-3- لادانی لێکسیکیی لێکدراو

ئـــەم لادانـــە12 جـــار بـــەکارهاتووە و بەمـــەش ئـــەم ژمارەیـــە دەکاتـــە ڕێـــژەی سەدی 52.17٪ ی کۆی هەموو ئەولادانە لێکسیکییەکان.

کە ژانە شیعر دەیگرتم شین، ل45

لێـــرەدا شـــاعیر بـــەپێی یاســـای مۆڕفۆلـــۆژیی کـــوردیی (نـــاو+نـــاوگر+نـــاو) وشـــەی لێکدراوی (ژانە شیعر)ی درووستکردووە.

ڕووبارێکی لافاوگر و خواردمیەوە. شین، ل54

لـــەم نموونەیـــەدا شـــاعیر بەپـــشت بەســـتن بـــە یاســـای مۆڕفۆلـــۆژیی کـــوردیی (ناو+ڕەگی کار) وشەی لێکدراوی (لافاوگر)ی درووستکردووە.

* *به فرەشەوان* شین، ل34
* نە بە زیندیش تاڤگەی ***خۆڕاو*** بەسەر سنگت دێتە خوارێ. شین، ل42
* *هەتاوەشەو* شین، ل45
* *شەوکرێوان* شین، ل45
* *شەو هاوینان* شین، ل45
* *ژانە شیعر* شین، ل45
* *نیوەڕۆ هاوینێ* شین، ل45

نەهەنگە شیعر شین، ل46

* ***چۆلپەرست*** شین، ل 49
* *لافاوگر* شین، ل54
* *شەوبا* شین، ل57
* *کەپرەنشینە* شین، ل57
* *شەوباران* شین، ل58

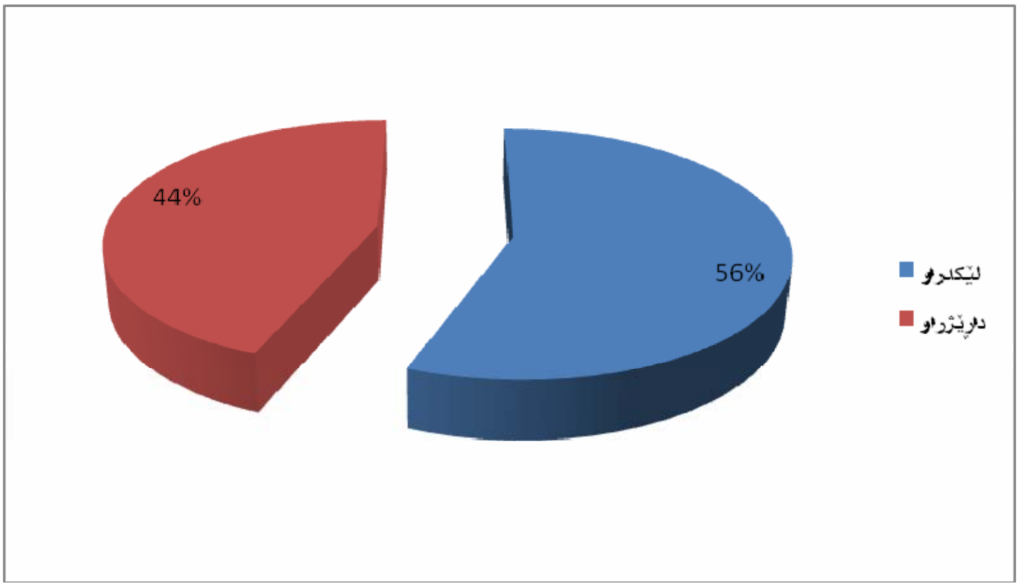

هێلکاری ژمارە -10-
ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی

3-2-3- لادانی نووسینی

هیچ جارێکبەکار نەهاتووە.

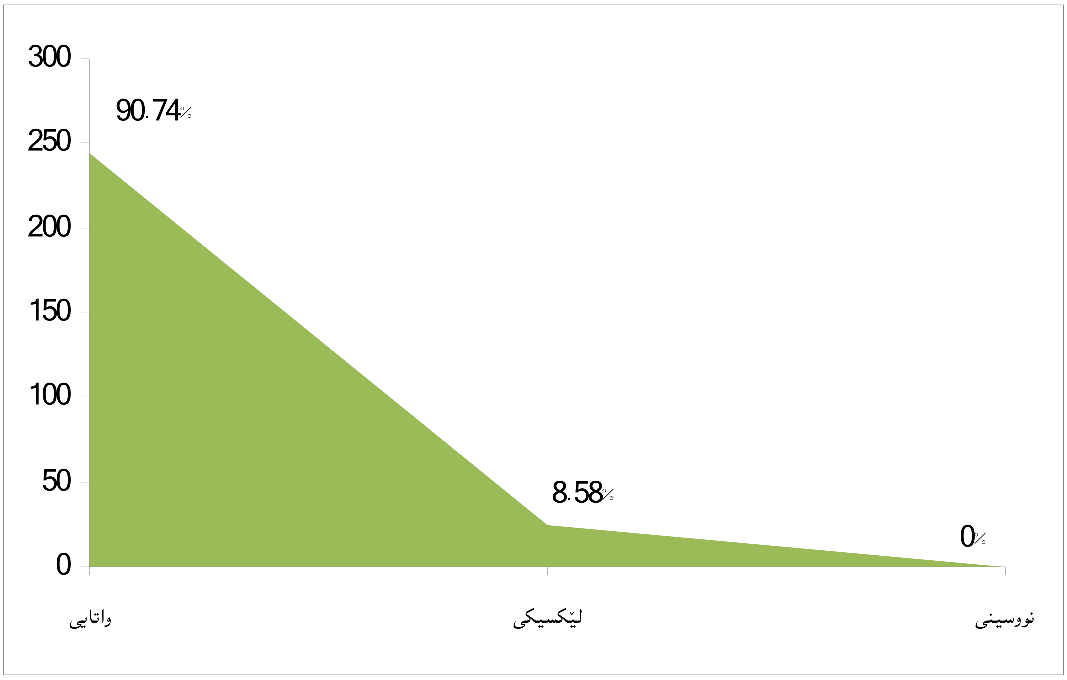

هێلکاری ژمارە -11 -

ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی

3-3- لادانەکان لای نەوزاد ڕەفعەت

3-3-1- لادانی واتایی

3-3-1-1- بەمرۆڤکردن

بەمرۆڤکردن 145 جار بینراوە کە دەکاتە 64.44٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونانە بکە:

ئەم لادانە 225 جار دووبارە بووە تەوە کە دەکاتە ڕێژەی 79.22 ٪.

لەپیرە هەڵۆیان پرسی: **بەفری گەرم، ل94**

لـەم نموونەيـەدا پرسـيار لـە هـەڵۆ دەكرێـت بەمـەش دەبێتـە بـەركار بـەڵام بـەركارى كـارى (پرسـين) لـە زمـانى خۆكـاردا سـيماى جياكـەرەوەى [+مـرۆڤ] ى هەيـە كەچـى هـەڵۆ لـە زمـانى خۆكـاردا ئـەم سـيماجياكەرەوە واتاييـەى نييـە و شـاعير لـە شـيعرەكەى خۆيـدا ئـەم سـيماجياكەرەوە واتاييـەى پـێ بەخـشيوە بەمـەش بـەمرۆڤكردن روويداوە.

تێگەيشتم چيا قسەيێكى پێيە

بۆيە ئاوا ناڵە و هاوار و فيغانى لێ هەڵدەسێت **بەفرى گەرم، ل97**

شـاعير لـەم نموونەيـەدا (چـيا) ى كـردووە بـە بكـەرى هەريەكـە لـە كارەكـانى (قـسە پێبـوون، ناڵـە لێ هەڵـسان، هـاوار لێ هەڵـسان و فيغـان لێ هەڵـسان)، بـەڵام بكـەرى هەريەكـە لـەم كارانـە لـە زمـانى خۆكـاردا سـيماى جياكـەرەوەى واتـايى [+مـرۆڤ]ى هەيـەن، واتـە مامەڵـەى مرۆڤـى لەگـەڵ چـيادا كـردووە، بەمـەش بەمرۆڤكردن دروست بووە.

هەندێ نموونەى تر:

***پەتى* ئەوەندە ڕقاوى**

دەستى لە ئەوك نەناوم **بەفرى گەرم، ل91**

***لێى دەپرسم*. . .** **بەفرى گەرم، ل91**

شەوى ئاوا. . .

لە پڕ لێم پەيدا دەبێت و بە ئاستەم لە دەرگا دەدات **بەفرى گەرم، ل91**

❊ لەوەتى *لە پەنجەى* گەفى باوبۆران و

كۆرە و *پرمەى* هەسپى تووڕەى شاخ *تێدەگەم* بەفرى گەرم، ل91

❊ *بەجل* و *ڕيشى* بە بەفر و بارانەوە بەفرى گەرم، ل91

❊ بە هەمان *بزەى* خەماويى جارانەوە بەفرى گەرم، ل91

❊ *خۆى بەژوورە* تار و تەنگەكەمدا *دەكات* بەفرى گەرم، ل91

❊ لە كاروانسەراى ڕۆحمدا *بارگە دەخات* بەفرى گەرم، ل91

❊ *وەرە ژوورێ* بەفرى گەرم، ل91

❊ زۆرم *غەريبى دەكرديت* بەفرى گەرم، ل91

* لەم سەردەمە نەهات و نابینایەدا — بەفری گەرم، ل91

تەنیا تۆم دۆست و هاوردیت (هاودەردیت) — بەفری گەرم، ل91

* دانیشە با پێکرا پێکێك بخۆینەوە — بەفری گەرم، ل92

* بۆ ئاوا پیش دەخۆیتەوە — بەفری گەرم، ل92

* دە پێم بڵێ چ ڕووی داوە؟! — بەفری گەرم، ل92

* تۆ باخەوان و خودانی گشت باخ و جۆگەلەکانی — بەفری گەرم، ل92

* ئاوا بەکوڵ شین دەگێڕیت؟! — بەفری گەرم، ل92

* ئەوەندەم سەرنجی تیژی پڕ تانەوتەشەر مەدەرێ — بەفری گەرم، ل92

* ئەوەندەم تێ ڕامەمێنە — بەفری گەرم، ل92

* دە پێم بڵێ — بەفری گەرم، ل157

* بۆ پەستیت و بڵق بڵق ئاوت لە چاودا دەکوڵێت؟! — بەفری گەرم، ل157

* پەشیمانیت لەو فرمێسکە درشتانەی کە تا دەمی بەری بەیان

بۆ گراوی و کات و شوێنێکی ئیرەمیت

دەباراندن؟! — بەفری گەرم، ل93

* تەمەنی گەنجیت — بەفری گەرم، ل94

* پەشیمانیت؟! — بەفری گەرم، ل94

* پەشیمانیت لەو تەمەنە درێژەی کە بەڕاز و داربەڕووت بەخشی؟! — بەفری گەرم، ل94

* سەرت تەنیا بۆ بەستنەوەی قەیتانی کەوشت دانەواند؟! — بەفری گەرم، ل94

* دەڵێیت ناوێرێت لای منیش ڕازی ناخت بدرکێنێت؟! — بەفری گەرم، ل94

* دەترسیت تۆزێك بەهێماش شتێکم تێبگەیێنیت؟! — بەفری گەرم، ل94

* وتی" خەنیم — بەفری گەرم، ل94

* هۆ. . . باوکە شووری بەئەمەك

قەڵای گەمارۆدراو هەر تۆزێك زەفەرت پێ ببرێت — بەفری گەرم، ل95

* ئەڵوەن لێڵ و خاو و بێزار ڕێگا دەگرێت — بەفری گەرم، ل95

* مەدوێ مەدوێ — بەفری گەرم، ل96

* زۆرانی نێچیر و گورگە — بەفری گەرم، ل96

* ناکۆکیی چەقۆ و برینە — بەفری گەرم، ل96

* ئەم ڕەشەبایە دزێوە. . . هەرەسە دێوەزمەیە

قۆڵ و باسکی لە هەواری بێ ئەنوایان هەڵمالیوە — بەفری گەرم، ل98

❊ داستان و ئەفسانەش شتی وایان بەخۆوە نەدیوە — بەفری گەرم، ل98

❊ ها. . . ئەم پێکە بخۆرەوە — بەفری گەرم، ل98

❊ جگەرەیەك داگیرسێنە — بەفری گەرم، ل98

❊ مەگەر ئەم نیوە پێکە یا

ئەم چەند جگەرەیەی ماومن بێنە هانام — بەفری گەرم، ل98

❊ بەدەم کۆڤانی بیرکردنەوەوە دەهەژایتەوە — بەفری گەرم، ل99

❊ دەکولایتەوە و پێکت هەڵدەدا — بەفری گەرم، ل99

❊ جگەرەت بەیەك دادەگیرساند و — بەفری گەرم، ل99

❊ لەبەر خۆتەوە گۆرانیت دەچڕی — بەفری گەرم، ل99

❊ دەیان شتت بۆ پەرداخی نیوەی پێشت دەردەبڕی — بەفری گەرم، ل99

❊ چاوت سڕییەوە — بەفری گەرم، ل99

❊ لێوت هەڵقورتاندد: — بەفری گەرم، ل99

❊ بانگی تووڕەیی ئاسمانە؟ — بەفری گەرم، ل100

❊ ئەم دەهاتە هانا و فریا؟! — بەفری گەرم، ل100

❊ جەستەی کرژهەڵاتووی شار — بەفری گەرم، ل103

❊ تەوێڵم پێ لێکدەنێت و — بەفری گەرم، ل105

❊ هەمیشە سیمرخی خەونم دێتە هانا — بەفری گەرم، ل108

❊ مانگی هێژا — بەفری گەرم، ل109

❊ تیترواسکە هاوڕێکەم پەیدا بووەتەوەو — بەفری گەرم، ل110

❊ ئاگام لێیە — بەفری گەرم، ل110

هەواڵی تازەی دیتنی یەکێکم پێ دەگەیێنێت — بەفری گەرم، ل110

❊ دەبا پێی بڵێم بزانم — بەفری گەرم، ل110

❊ ئەمجارەیان — بەفری گەرم، ل110

قەت هەواڵ و سۆراخێکی پیری فریادڕەس ناهێنێت! — بەفری گەرم، ل110

❊ تەنانەت مەلیش ناوێرن — بەفری گەرم، ل111

❊ بڕوانە چۆن لەو دوورەوە ڕاوەستاوە! — بەفری گەرم، ل114

بەفیزەوە سەر هەڵدەبڕێت — بەفری گەرم، ل114

❊ نێریی یاخی بۆ کوێ دەچیت؟! — بەفری گەرم، ل114

❊. . . هەستەوە لەگەڵیا دەدوێم — بەفری گەرم، ل116

* دەنووکی سۆز و گۆرانیم پێ لێکمەنێن   بەفری گەرم، ل116

* تیرم بۆ لە کەوان مەنێن   بەفری گەرم، ل116

* تاوێك گوێ هەڵخەن بزانن   بەفری گەرم، ل116

مەلی قەفەس چی دەخوێنێت!   بەفری گەرم، ل116

* هەتاوی پیرۆز چاو هەڵدەگلۆفێت   بەفری گەرم، ل118

* شەوەزەنگی ژووری و دەری

بەلادا دێت   بەفری گەرم، ل119

* پێیم بڵێت: تاقە جووتم تۆیت   بەفری گەرم، ل122

* (هەمان شەقامی جارانە. . . دەڵێیت تەرمە ڕاکشاوە   بەفری گەرم، ل127

* ڕەنگاڵەکان کپن. . . مردوون؟!   بەفری گەرم، ل128

* هەورازە ڕێ و/

گۆشەی لاپەڕی مەیخانە و شەقامەکان

وەدەنگ بێنە/ ڕازی قەدەغەو نهێنیی

ژوورەوە و ناخ/ بە ئەستێرە و شێت و

سەرخۆشی درەنگان/ درەختەکان/ بدرکێنە/   بەفری گەرم، ل131

* کالبتۆس و ڕیشۆڵەی سەریان گەواهن

بیاندوێنە/ بزانە کێ بەسەرهاتی/ سەر گوزەشتەی/

لەتاشەبەرد هەڵدەکەنێت/ تا پشتاوپشت/

دەماودەم بناسرێتەوە؟/ لەهۆش و یادی

زەماندا نەسرێتەوە؟/ بۆی دەسووتێت؟/   بەفری گەرم، ل131

* لاشەی ئەم خەونە دێرینە/   بەفری گەرم، ل131

* دڵم لێی دەشکێت   بەفری گەرم، ل132

* لێی بێزار دەبم   بەفری گەرم، ل132

* لێی زویر دەبم   بەفری گەرم، ل132

* لێی دادەبڕێم و سایە و میچێکی تر هەڵدەبژێرم   بەفری گەرم، ل132

* هەر نەمناسیبێت   بەفری گەرم، ل132

* بەڵام کاتێك کە داد و هاواریم دەگاتە بەرگوێ

دەقیژێنێت: ((ئای بۆ فریادڕەسێك!))   بەفری گەرم، ل133

* لەگەڵ ڕووبار مێروو و کەڤردا

لەگەڵ خەنجەر و داس و بەفردا

هەڵدەسمە سەرپێ — بەفری گەرم، ل133

* گەردنە و لە کۆت نابووریت — بەفری گەرم، ل134

* مرۆڤ و زەمینێکی تر چاو هەڵدێنن — بەفری گەرم، ل134

* شینی بۆ باز و کانیاو و مێرخوزاری دوور گێڕاوە — بەفری گەرم، ل136

* کێوی بووبوو، چەمابۆوە، لێوی دەکرۆشت — بەفری گەرم، ل136

* خۆزگەی بەشتەها دەخواسست — بەفری گەرم، ل136

* لەبەرخۆیەوە داخاوت و دەیبزرکاند: — بەفری گەرم، ل136

* بارانی نیسان

خۆش خۆش دەستیان

بەسەر و پشتدا دەهێنێت — بەفری گەرم، ل139

* دارخۆخێك بام

تا بەیانی

باران دەستی لە قژ دەنام — بەفری گەرم، ل139

* سوپاس شووشە بەتاڵەکان — بەفری گەرم، ل141

* لەم زەمان و ڕۆژگارە مشت قووچاوەدا — بەفری گەرم، ل141

* نەرم نەرم. . . بەڕوومەوە پێدەکەنی — بەفری گەرم، ل141

* یەکەم:بیستوومە مامز زویرن

مێگەل. . مێگەل. . سەر هەڵدەگرن

گوێی بۆ قسەو باسوخواسی

خاك و خۆڵ و گیاندارەکان هەڵخستبوو — بەفری گەرم، ل143

* کوانێ ڕەشەبا دەوێرێت — بەفری گەرم، ل143

* سلێمانی نارەحەت کات؟! — بەفری گەرم، ل144

* بە سەرماوسۆڵ بڵێن: نەیێت — بەفری گەرم، ل149

* بە بەفریش بڵێن: نەکەوێت — بەفری گەرم، ل149

* بە مانگیش بڵێن: زوو هەڵبێت — بەفری گەرم، ل149

* دەنا با بەفر لە خاکم سەرهەڵگرێت و — بەفری گەرم، ل149

* لەگەڵ خۆمدا هەڵم گرت تا گەیشتمە ئەو کوێرە گوندەی

زستانی پار پەنای داین و — بەفری گەرم، ل150

* *__پیرە شەوبا__*
بەکۆمەکۆم دێ و *__هەواڵی__* گەڕانەوەی
پەڕەسێلکە و پشکووتنی گەڵای داران *__دەچرپێنێت__* بەفری گەرم، ل151
* با *__لێی بپرسم__* بەفری گەرم، ل151
* *__لە کزەبام پرسی__*: لەکوێیت؟! بەفری گەرم، ل152
* *__مانت گرتووە__* ئەوێستا زوو زوو نایێیت؟! بەفری گەرم، ل152
* *__گوتی__*: بەفری گەرم، ل152
* دیسان *__تیترواسکی__* شەوگەڕ بەفری گەرم، ل153
* *__درکی بەچ__* مەرگ و پێشهاتێك *__کردووە__*؟! بەفری گەرم، ل153

2-1-3-3- بەتەنکردن

کەچی ئەم لادانە بەرێژەی 17 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 7.55٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان.

ئاسمانێکی فراوانتر
بکەنە دەوار و کەپر **بەفری گەرم، ل97**

لەزمانی خۆکاردا ئەو شتەی کە هەر یەکە لە دەوار و کەپری لێ دروست دەکرێ دەبێت سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+تەن] ی هەبێت. لەبەرئەوەی لەم نموونەیەدا شاعیر ئاسمان دەکات بە کەپر و دەوار، بەم کارەی سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+تەن] دەبەخشێت بەئاسمان و بەمەش بەتەنکردن روودەدات.

هەروەها:

سەری دانام
پەیژە ئاسا **بەفری گەرم، ل107**

ئـەو شـتەی کـە لـەزمانی خۆکـاردا پەیـژەی لێ دروسـت دەکـرێ دەبێـت سـیمای جیاکـەرەوەی واتـایی [+تـەن] ی هـەبێت. لـەم نموونەیەشـدا چـونکە شـاعیر (سـەر) ی کـردووە بـە پەیـژە، ئـەوا سـیمای جیاکـەرەوەی واتـایی [+تـەن] بەخـشیوەتە تـەن و بەمەش بەتەنکردنی دروستکردووە.

هەندێ نموونەی تر:

له نێوان ***بەرداشی*** خاوی

کات

و

شوێنی

ئێرە ناژیم | بەفری گەرم، ل108

بەڵکو ***دڵی تاشە بەردت*** نەرم ببێت و جارێك لێم | بەفری گەرم، ل122

* ***لاشەی*** ئەم خەونە دێرینە | بەفری گەرم، ل130

* ***دار*** و ***بەردە*** | بەفری گەرم، ل130

* بەخەون ***بەردی ئازاری*** ئەم ڕۆژگارە | بەفری گەرم، ل136

* ***دڵم زەنوێری*** چیابوو | بەفری گەرم، ل140

* تا ئێوارە ***زەنوێری دڵ*** | بەفری گەرم، ل140

* کڕ وەکو بەرد ***دانیشتبوو*** | بەفری گەرم، ل142

* ***هەوری*** خەفەتی ***ڕادەدان*** | بەفری گەرم، ل143

ناخ بۆتە ***مشتێك خۆڵەمێش*** | بەفری گەرم، ل146

* چادرگاو ***کوانووە دەروێش*** | بەفری گەرم، ل146

* ***مشتێك خۆشبەختیم*** بۆ بێنێت. . . | بەفری گەرم، ل156

3-3-1-3- بەئەبستڕاکتکردن

بەمرۆڤکردن 0 جار بینراوە کە دەکاتە 0٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان.

3-3-1-4- بەرەوانكردن

لادانـــی بـــەرەوانكردن بەرێـــژەی 4 جـــار بـــەكارهاتووە كـــە دەكاتـــە 1.77٪ ی كۆی گشتی لادانە واتاییەكان.

بەخەیاڵمدا دێتەوە و بیر لە چاوە دەریاكانی دەكەمەوە   بەفری گەرم، ل116

لێـرەدا چـاو بـە دەریـا چـوێنراوە و دەریـاش لـە بـەكارهێنانی زمـانی خۆكـاردا سیمای واتایی [+ رەوان]ی هەیە. ئەوا بەرەوانكردن روویداوە.

هەروەها:

ئەم سترانە. . . كانیاو ئاسا   بەفری گەرم، ل145

لـــەم دەقـــەدا شـــاعیر ســـترانی چـــواندووە بـــە كانیـــاو و كانیـــاویش لـــە بـــەكارهێنانی خۆكـــاری زمانـــدا ســـیمای واتـــایی [+ رەوان]ی هەیـــە. بەمـــەش هـــەوڵی داوە بەرەوانكردن دروست بكات.

هەندێ نموونەی تر:

* ***لافاوی*** سووری ***رق*** و ***تووڕەییم***   بەفری گەرم، ل133

* - نەتزانیوە   بەفری گەرم، ل145

3-3-1-5- بەئاژەڵكردن

بـــەمرۆڤكردن 27 جـــار بینـــراوە كـــە دەكاتـــە 12٪ ی هـــەموو لادانـــە واتاییـــەكان. سەیری ئەم نموونانە بكەن:

بۆ خۆم كۆتر ئاسا تێیدا هەڵبكورمێم   بەفری گەرم، ل103

لــەم دەقەشــیعرییەدا شــاعیر خــۆی وەکــو کۆترێــك نوانــدووە و کــۆتریش لــە بـــەکارهێنانی خۆکـــاری زمانـــدا ســـیمای واتـــایی [+ ئـــاژەڵ][1]ی هەیـــە. بەمـــەش بەئاژەڵکردن روویداوە.

سیمرخی خەیاڵ دەگەڕێت **بەفری گەرم، ل103**

لێـــرەدا خـــەیاڵ وەکـــو ســـیمرخ پێـــشان دراوە و ســـیمرخیش لـــە بـــەکارهێنانی خۆکاری زماندا سیمای واتایی [+ ئاژەڵ]ی هەیە. بەمەش بەرەوانکردن روویداوە.

هەندێ نموونەی تر:

* ***تۆ شای پەری و باڵندانیت*** بەفری گەرم، ل93

* ***داڵیش ئاسا*** بەفری گەرم، ل93

* ***تۆ*** ئەو ***هەڵۆ*** بەرزە فڕە سەوداسەرە و ئەو ***باوکەشوورە*** پیرۆزە بریندارە

شەکەت و عاسێیەی گورگ

لێرەو لەوێ ڕاویان ناوە و بەفری گەرم، ل95

* لە بەیانیڕا باڵندە و ***دارەکان ناحەوێنەوە*** بەفری گەرم، ل97

* ***پەرەسێلکەی ڕۆح*** پەرەوازە بوو بەفری گەرم، ل99

* بازانە لەسەر دوندێك ***هەڵنیشێت*** بەفری گەرم، ل99

* وس بن وا ***بەرد***

بەقەد بێدەنگیی سەدەها ***دەنەڕێنێت*** بەفری گەرم، ل102

* ***سیمرخی بیر*** بەفری گەرم، ل103

* هەمیشە ***سیمرخی خەونم*** دێتە هانا بەفری گەرم، ل108

* ***دەسوورێمەوە باز ئاسا*** بەفری گەرم، ل108

* ***خەڵکی*** شەیدا

وەك پۆلە مەلی کۆچەری بەفری گەرم، ل112

* ***دەنووکی سۆز*** و ***گۆرانیم*** پێ لێکمەنێن بەفری گەرم، ل116

---

[1] - لێرەدا جیاوازی لەنێوان باڵندە و جۆرەکانی تری ئاژەڵدا نەکراوە، مەبەستمان لە ئاژەڵ هەر زیندەوەرێکە کە هۆشی نەبێ و بەمەش بەرامبەر دەبێ لەگەڵ مرۆڤ.

* *__ڕۆحی__* ڕەها — بەفری گەرم، ل117
* *__لە بێچووە هەڵۆیەك دەچێت__* — بەفری گەرم، ل117
* سوورە *__نەهەنگی__* *__ناخم__* خۆی وایە — بەفری گەرم، ل118
* *__هەڵۆی__* *__دڵی__* نیازی وایە دەستەمۆبێت — بەفری گەرم، ل118
* *__هەڵۆی دڵیش__* — بەفری گەرم، ل119
* *__ئێمەش__* دوو *__نێچیری__* فەرخەی بێ دەرەتان — بەفری گەرم، ل127

ئێمەش دوو نێچیری فەرخەی بێ دەرەتان

خۆمان تێدا حەشاردەدا

وەك دوو *__مەلی__* دابڕاو لە ڕەوی کوێستان — **بەفری گەرم، ل127**

__باڵمان لەیەك وەردەهێنا__ — **بەفری گەرم، ل127**

هێشتا *__جاڵجاڵۆکەی__* *__ڕۆژگار__* — **بەفری گەرم، ل132**

* *__ڕۆح__* *__تەیرێکی__* جووت بزر و بێ دالّدەیە — بەفری گەرم، ل134
* *__گوڵووکی__* پەمەیی و سپی

دوور لەدەستی دڕندە و دێو

__پشیلەن__. . . — بەفری گەرم، ل138

* *__ناخ__* *__نێچیری__* بریندارە — بەفری گەرم، ل146

6-1-3-3- پاڕادۆکس

کەچی ئەم لادانە واتاییە بەرێژەی 12 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 5.22٪ ی کۆی گشتی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان.

گورگیش بمخوات

هەڵیش دێڕێم

بست بەبست لەدوو شوونت دێم — **بەفری گەرم، ل115**

لەم دەقە ئەدەبییەدا شاعیر سەرەتا پاڕادۆکسی لەنێوان دوو ڕستەی (گورگیش بمخوات، هەڵیش دێڕێم) و ڕستەی (بست بەبست لەدوو شوونت دێم)

دروستکردووه. ئەم پاڕادۆکسەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە شاعیر لە دوو رستەکەی یەکەم گیانی لەدەست دەدات، کەچی لە رستەی سێیەمدا کارێك ئەنجام دەدات.

یان:

بەژیلە دانەپۆشراوە و داپۆشراوە **بەفری گەرم، ل127**

لێرەدا شاعیر سەرەتا دەڵێ: (بەژیلە دانەپۆشراوە) و دواتریش دەڵێ: (داپۆشراوە). لە کاتێکدا لە زمانی خۆکاردا ناکرێ لە یەك کاتدا شتێك دانەپۆشرابێ و داشپۆشرابێ.

هەندێ نموونەی تر:

* بە هەمان *بزەی* *خەماویی* جارانەوە بەفری گەرم، ل91

بەهەمان *بزەی* *خەماویی* جارانەوە **بەفری گەرم، ل91**

دەمگوت ئەمشەو *بەفر* *گەرمە*

***گەرمە* دەڵێیت *پەنگرە* لە دەستما** **بەفری گەرم، ل97**

وس بن وا *بەرد*

بەقەد بێدەنگیی سەدەها دەنەڕێنێت **بەفری گەرم، ل102**

* *ڕەشیی* چاوێك

خۆرەتاوێك

بەژێرزەمینی سەردەم و

سپیاتییەك

بەزستانی سی و نۆ ساڵەم دەبەخشێت بەفری گەرم، ل105

* کە لوتکەی *دیار* و *نادیارە* بەفری گەرم، ل136

* شەوگار بەشەوقی *وێراوە* و *نەوێراوە* بەفری گەرم، ل137

* ڕەهێڵەی بارانێك بێنن

ئاوی کانی و ڕووبارەکان *بشواتەوە* بەفری گەرم، ل158

7-1-3-3- بەرووەککردن

کەچی ئەم لادانە بەرێژەی 20 جار بەکارهاتووە کە دەکاتە 8.88٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان. بڕوانە:

کێ ئەو دڵە ئازایەی لەسنگدا چاندوویت | بەفری گەرم، ل94

لەم نموونە یەشدا شاعیر یەکێك لە تایبەتییەکانی رووەك کە چاندنە بەخشیویەتی بە دڵ. بەمەش بەرووەککردن رووی داوە.

منیش لەم چەمە ڕوابام | بەفری گەرم، ل139

لێرەدا شاعیر سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+روان] کە یەکێکە لە تایبەتییەکانی رووەك بەخشیویەتی بە من. ئەمەش بۆتە هۆی روودانی بەرووەککردن.

هەندێ نموونەی تر:

تەمەنی گەنجیت
دادەڕژا | بەفری گەرم، ل94

درەختەکانی بەربای زستان ***بوویت*** | بەفری گەرم، ل99

دڵت لە ***ڕەگوڕیشەوە هەڵکەنراوە***؟ | بەفری گەرم، ل109

* ***ڕۆح*** سەرلەنوێ ***دەپشکوێت*** | بەفری گەرم، ل117
* هەن ***تەمەنیان باخچەیەکە*** | بەفری گەرم، ل120
* ***هەندێکیش*** لە ***هی من*** دەچێت | بەفری گەرم، ل120
* ***دارهەنجیرێکی*** زەردباوە | بەفری گەرم، ل120
* دیم زەردبووە | بەفری گەرم، ل121
* ئەو ***پرتەقاڵە*** جوانەی کە ***خۆری*** ناوە | بەفری گەرم، ل121
* لەوانەیە ڕۆژێك دابێت
پشکۆبدات و ***گوڵ بگرێت*** | بەفری گەرم، ل124
* دیارە ئەمساڵیش ***درەختی***
حەزی مام گۆدۆ-ی بەسەزمان ناپشکوێت | بەفری گەرم، ل126
* یەك تاقە ***گوڵاڵە سوورەی ناخی*** من ناپشکوێنێت | بەفری گەرم، ل138

❊ *دارخۆخێك بام*	بەفری گەرم، ل139
❊ *دڵم زەنوێری* چیابوو	بەفری گەرم، ل140
❊ سەدان تەرزە *گوڵی* دابوو	بەفری گەرم، ل140
❊ *گوڵێکی جوانم دەوەری*	بەفری گەرم، ل140
❊ تا ئێوارە *زەنوێری دڵ*	
هەموو *گوڵەکانی* قرنا	بەفری گەرم، ل140
❊ گەسکێکی *لەپەلکە* سیس و ڕزیوەکانی *ناخم* دا	بەفری گەرم، ل141
❊ *ناخ داربەڕووی* کلۆرە و تەویلی بەندیی	بەفری گەرم، ل146

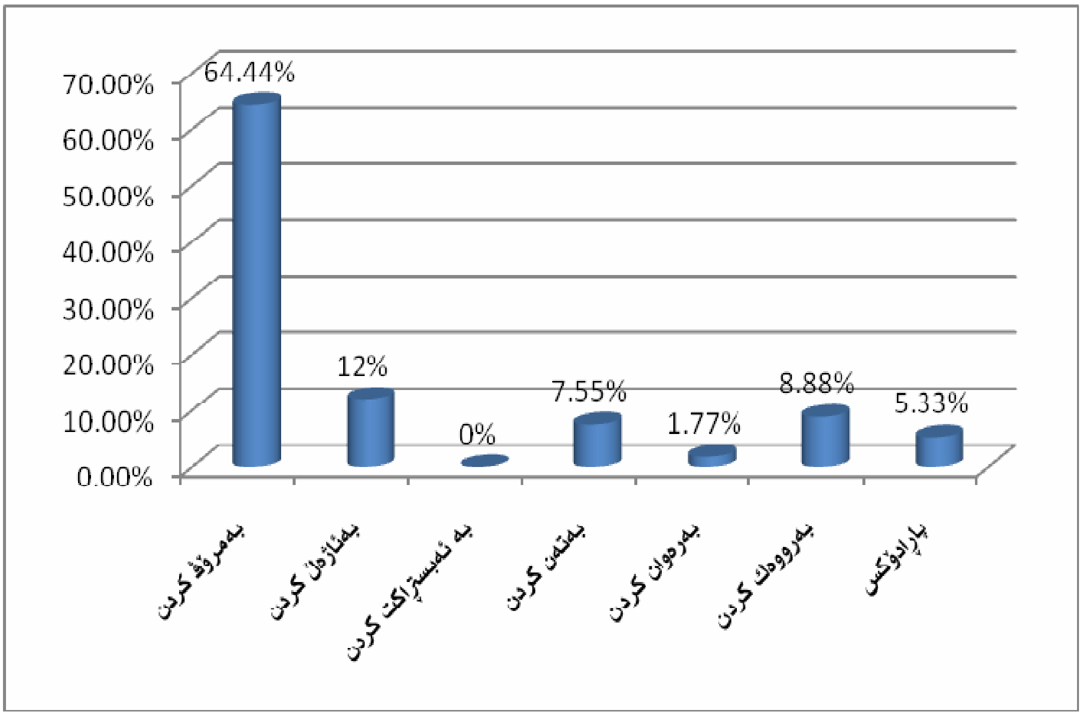

هێلکاری ژمارە -12-

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد ڕەفعەت

3-3-2- لادانی لێکسیکی

لەو سەرچاوەیەی کە لەبەردەستدایە شاعیر 45 جار دووچاری لادانی لێکسیکی بۆتەوە کە ڕێژەکەی دەکاتە 15.84٪ و ئەمەش هەندێك لە تایبەتیەکانی شاعیرمان بۆ دەست نیشان دەکات.با لەو لادانە لێکسیکییانە وردبینەوە:

3-3-2-1- لادانی لێکسیکیی داڕێژراو

ئـەم لادانـە بەرێـژەی 7 جـار بـەکارهاتووە کـە دەکاتـە 18.42٪ ی کـۆی گـشتی لادانە لێکسیکییەکان.

چاوی ئەبڵەقی تۆقین و ڕەشێنەی سپی هەڵگەڕاو — بەفری گەرم، ل95

لێرەدا بەپێی یاسای (ناو+ێنە) ناوی رەشێنە داهێنراوە.

لە کوێ دەڕۆست شەوستانی ناخی من دێن! — بەفری گەرم، ل119

لەم دەقە ئەدەبییەدا وشەی (شەوستان) بەپێی یاسای مۆڕفۆلۆژیی (ناو+ستان) درووستکراوە.

هەندێ نموونەی تر:

* بازانە — بەفری گەرم، ل93
* زیندانەوان — بەفری گەرم، ل94
* بەفرستان — بەفری گەرم، ل95
* ئاهەنگاویی — بەفری گەرم، ل103
* دارینە — بەفری گەرم، ل123

3-3-2-2- لادانی لێکسیکیی لێکدراو

ئـەم لادانـە بەرێـژەی 31 جـار بـەکارهاتووە کـە دەکاتـە 81.58٪ ی کـۆی گشتی لادانە لێکسیکییەکان.

شەکرە کۆتری نامەبەر — بەفری گەرم، ل96

وشەی شەکرە کۆتر بەپێی یاسای (ناو+ە+ناو) داهێنراوە.

خۆزنامە دەخوێنێتەوە **بەفری گەرم، ل101**

لەم دەقە شیعرییەدا وشەی خۆزنامە بەپێی یاسای (ناو+ناو) دروست بووە.

هەندێ نموونەی تر:

* باوکە شوور بەفری گەرم، ل95
* کۆچبار بەفری گەرم، ل97
* سووردەچنەوە بەفری گەرم، ل97
* شەوبێدار بەفری گەرم، ل101
* کاتشوێن بەفری گەرم، ل103
* **ئاگری شەختەڕەوێنی** **بەفری گەرم، ل104**
* شوێنەزا بەفری گەرم، ل108
* شەو درەنگان بەفری گەرم، ل110
* کارەسات دیو بەفری گەرم، ل112
* ڕەشەڕاو بەفری گەرم، ل116
* جوانی شێوێن بەفری گەرم، ل125
* ئێوارەوەخت بەفری گەرم، ل127
* شەودرەنگان بەفری گەرم، ل128
* پیرە شەمەندەفەر بەفری گەرم، ل128
* تیشکەمەل بەفری گەرم، ل129

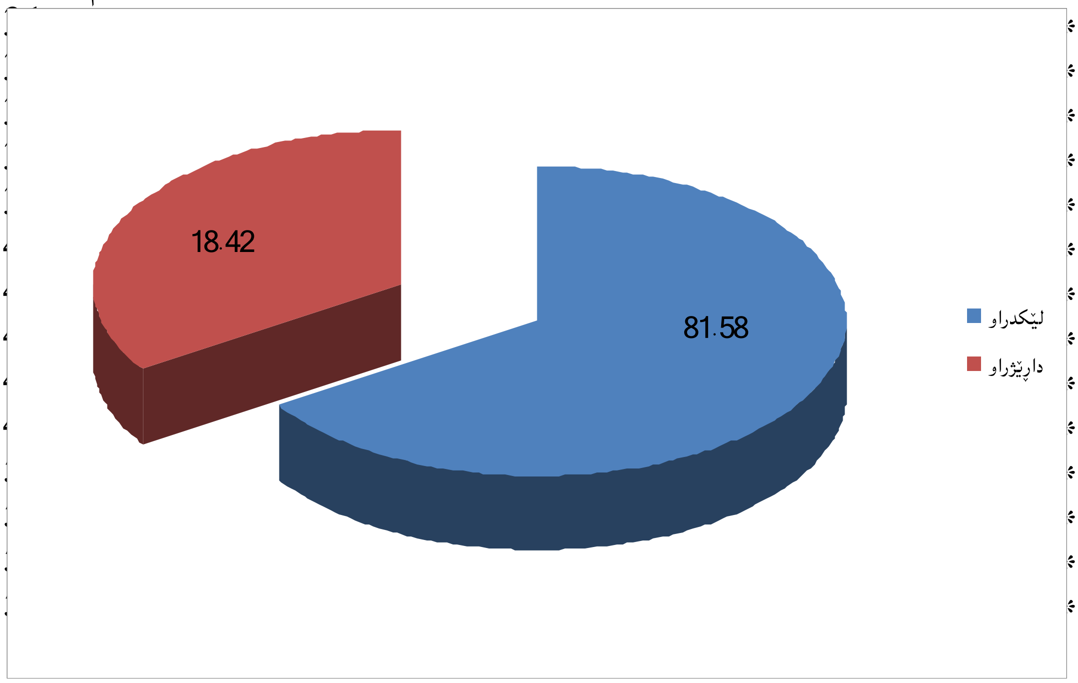

هێلکاری ژمارە -13-

3-3-3- لادانی نووسینی

کەچی 14 جار بەکارهاتووەکە دەکاتە 4.89٪ ی هەموو لادانەکان.

شەکرە کۆتری نامەبەر
ه
ە
ڵ
ن
ا
ف
ڕ
ن بەفری گەرم، ل96

لەم دەقە شیعرییەدا شاعیر هەوڵی داوە لە ڕێگەی تێکشکاندنی جۆری نووسینی باو دەقەکەی خۆی بەرجەستە بکات و لادانی نووسینی ئەنجام بدات. شاعیر لێرەدا پەیوەندی لە نێوان شێوەی فڕین و وشەی فریندا دروستکردووە لەکاتێکدا لە زمانی خۆکاردا پەیوەندییەکی ئاوا لە ئارادا نییە.

یان بڕوانە:

سەری دانام
پەیژە ئاسا
بەرەو ژوورتر
پێی سەرکەوێت

کەچی گەمژە

هەر پێی دانا

سەر بەرەو ژێر

بۆ دۆزەخ و

گەرووی هەڵدێر

هەڵخلیسکا

نەیدەزانی

هەموو سەرێك

بۆ پرد و پەیژە

دەست نادات

هەموو سەرێك

سەری ناخات

بەفری گەرم، ل107

لێرەشدا شاعیر بەلادان لە شێوەی نووسینی باو و دروستکردنی پەیوەندی لە نێوان شێوەی نووسین و ناوەڕۆکی نووسینەکە دروست بکات.

هەندێ نموونەی تر:

*پەشیمانیت لەو فرمێسکە درشتانەی کە تا دەمی بەری بەیان

بۆ گراوی و کات و شوێنێکی ئیرەمیت

د

ە

ب

ا

ر

ا

ن

د

ن؟!

بەفری گەرم، ل93

* لەنێو بەفرو بەستەڵەکدا

لە توولەڕێی

هەڵەمووت و

بەردەڵانی

نشێوان و

کەندولەند و

زوورگ و هەڵەتدا

پێت دەگوا؟!

بەفری گەرم، ل94

* زەنگوڵ

زەنگوڵ

ئارەق

یاخود

تك

تك

خوێنی

سەدەهات

لێ هەڵدەقولا؟!

تەمەنی گەنجیت

دادەڕژا

گەلا

گەلا ؟!

پەشیمانیت؟! بەفری گەرم، ل94

*

کەوەو خێوداری ڕووت و لاپاڵ و ترۆپك و شیوی ماه و زەردی بەفرستاندا

بەسەرتاپای دەگێڕێت و بەفری گەرم، ل95

* هەندێك شەو هەن

زرینگانەوەی شکانی:

ئـ . یـ . نـ . جـ . ا . نـ . ە . یـ . ە . کـ . ی

د . ە . گـ . مـ . ە . نـ . ی . کـ . ر . یـ . سـ . تـ . ا . ڵـ . یی

بەفری گەرم، ل111

* ئارەقی سەد

هەورازی ڕك و

هەڵدێری

کووڕی

هەزار بەهەزاری

تریشم لەبەر بچۆرێت

بەفری گەرم، ل114

*لەدواشییەوە

تك

تك

تك

تك

خوێنی دەتکا. . .

بەفری گەرم، ل129

* هەمان لایلایەم بۆ یلێرەوە

خەوم ز. . . ڕ. . . ا. . . وە

خە. . . و. . م. . ز. . ڕ. . ا. . و

خە. . و. . م. . ز

خە. . و. . م

خە. . ە. . و

خ. . ە

خ

بەفری گەرم، ل135

*

سبەینێ

کەهاتمە دەرێ

دڵم زەنوێری چیابوو

سەدان تەرزە گوڵی دابوو

کەچی لەڕێگا هەر تابلۆ و سیمایەکی گرژم دەدی

گوڵێکی جوانم دەوەری

تا ئێوارە زەنوێری دڵ

هەموو گوڵەکانی قرنا

تاقە گوڵێکی تیا نەما

خۆشەویستێك

بۆنی بکات

بەفری گەرم، ل140

*

ت

ێ

چ

ه

د

ڵ

ه

ه

بەفری گەرم، ل143

* ڕاوچییەکم لێوە دیارە

بەچنگەڕنێ بەخڕو

لاپاڵی ڕژد و

کۆچەڕێی

شوێنی عاسێی

بە تەمومژ و هەوردا

هەڵدەگەڕێت

بەفری گەرم ل154

*

د د د د د د د د د د د د د د

ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه

ب ب ب ب ب ب ب ب ب ب ب

ا ا

ر ر

ێت ێت ێت ێت ێت ێت ێت ێت ێت؟ بەفری گەرم، ل155

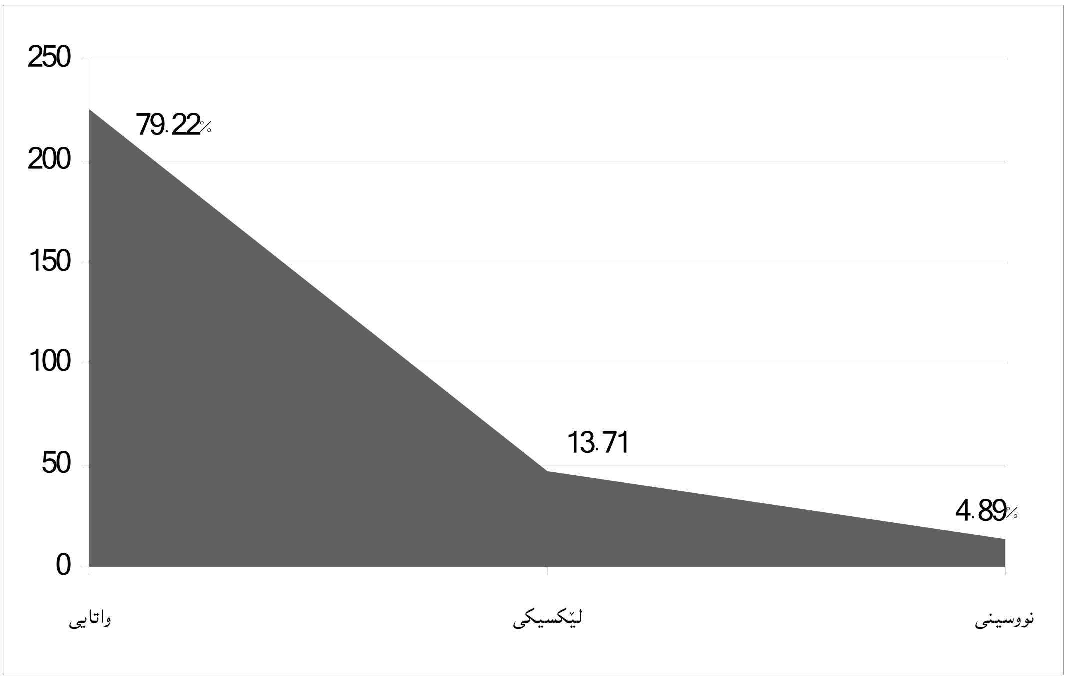

هێلکاری ژمارە -14 -

ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد ڕەفعەت

ئەنجامەکان

ئه نجامه‌کان

شیکردنه‌وه‌ی ئه‌نجامه‌کان

1- زۆرتـــرین لادان لای هه‌ریه‌کـــه لـــه فـــه‌رهاد پیربـــاڵ، ئـــه‌نوه‌ر مه‌ســـیفی و نـــه‌وزاد ره‌فعـــه‌ت لادانـــی واتاییـــه. ئـــه‌م لادانـــه به‌رێـــژه‌ی 90.74٪ کـــه بـــه‌رزترین ریژه‌یـــه بـــه بـــه‌راورد له‌گـــه‌ڵ فـــه‌رهاد پیربـــاڵ کـــه بـــه رێـــژه‌ی 84.72٪ یـــه و نـــه‌وزاد ره‌فعـــه‌ت به‌رێژه‌ی 78.67٪ یه.

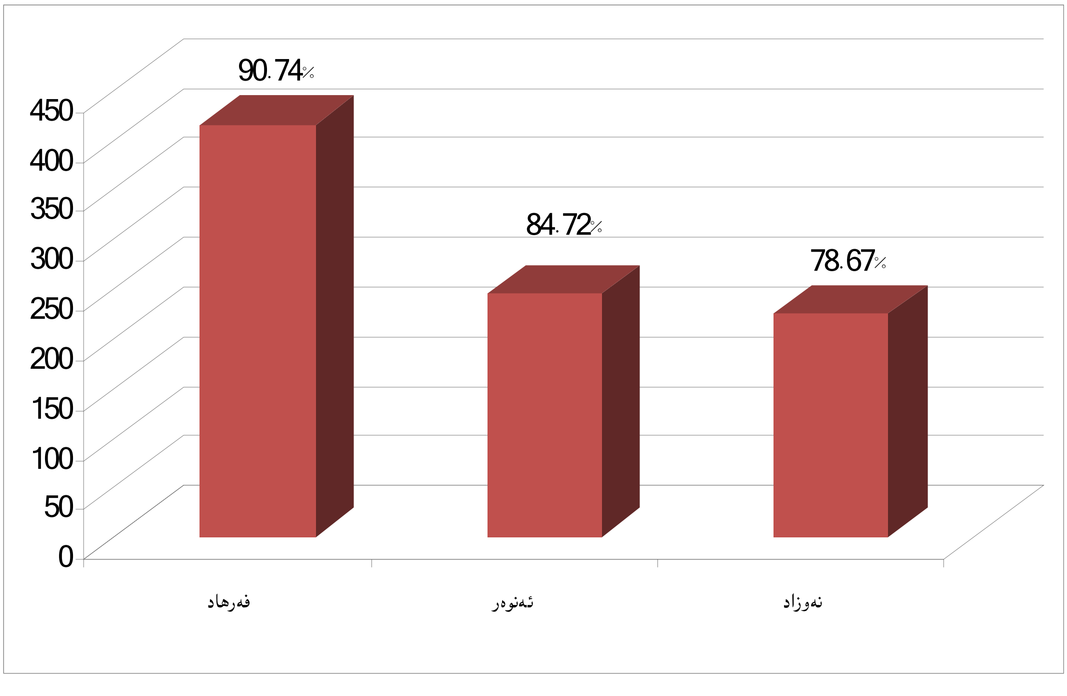

هێلکاری ژماره-15 -

رێژه‌ی به‌کارهێنانی لادانی واتایی لای فه‌رهاد پیرباڵ، ئه‌نوه‌ر مه‌سیفی و نه‌وزاد ره‌فعه‌ت

2- **دووەم لادان لـــەرووی ڕێـــژەی بەکارهێنانـــەوە لادانـــی لێکـــسیکییە. ئـــەم لادانـــەش لای هەریەکـــەیان بـــەم ڕێژانـــە نـــەوزاد ڕەفعـــەت** 16.43٪ ، **ئـــەنوەر مەسـیفی** 9.25٪ **و فەرهاد پیربالّ** 8.55٪ .

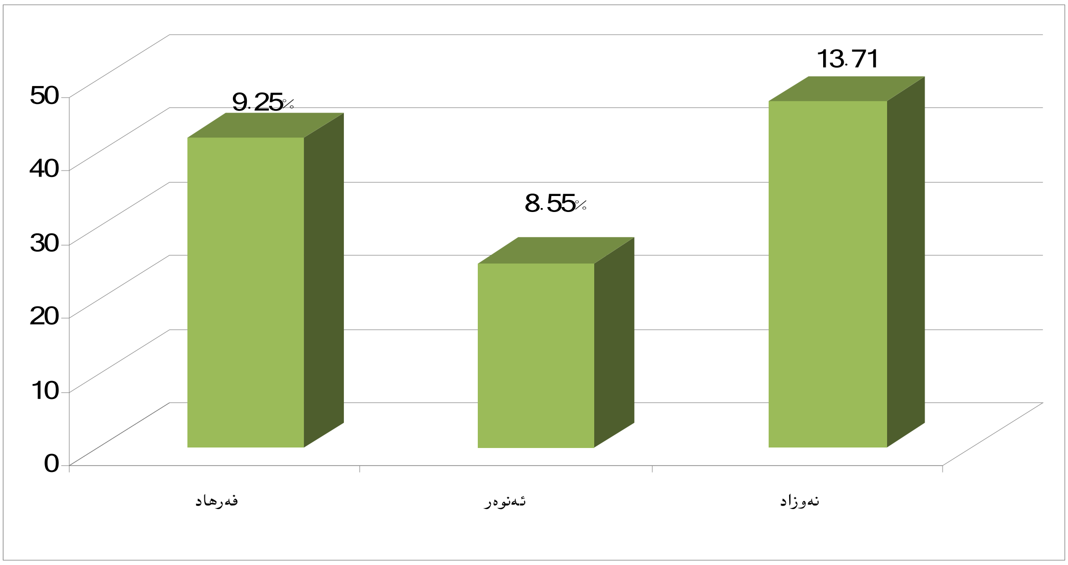

هێلکاری ژمارە -16-

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانی لێکسیکی لای فەرهاد پیربال، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد ڕەفعەت

3- هەرچی لادانی نووسینییە لای فەرهاد پیربال 6.72٪ ، نەوزاد ڕەفعەت 4.89٪ و 0٪ . ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە فەرهاد پیر بال لە ڕێگەی زیاتر ئاشنابوونی بە شاعیرانی ئەوروپی و بە تایبەتی شاعیرانی فەڕەنسی وەك ئاپۆلۆنێر و ... هتد کە ڕۆڵێکی گەورەیان لە بواری لادانی نووسینی بینیوە.

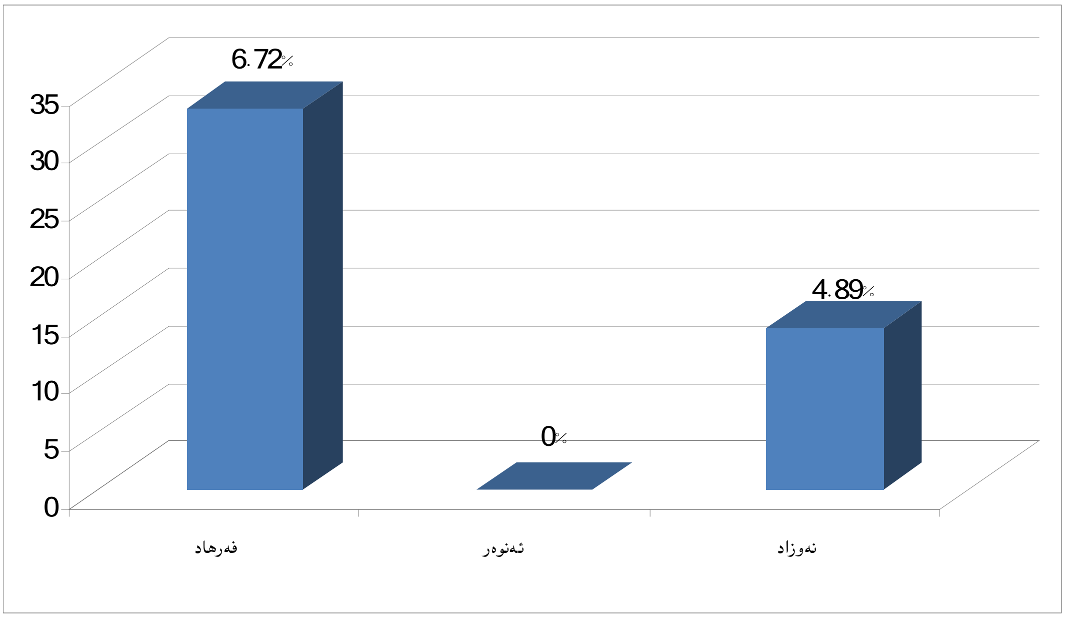

هێلکاری ژمارە -17-

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانی نووسینی لای فەرهاد پیربال، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد ڕەفعەت

4- ئــەوەی جێگــەی ســەرنجە لــە لادانــی واتاییــدا شــیعرەکانی ئــەنوەر مەســیفی زۆرتــرین ڕێــژەی بەرکــەوتووە. بــەلام لــە لادانــی لێکــسیکیدا ئــەم ڕێژەیــە (زۆرتــرین ڕێــژە) بــەر شــیعرەکانی نــەوزاد ڕەفعــەت کــەوتووە. کەچــی لــە لادانــی نووســینیدا ڕێژەکــە بــەر فــەرهاد پیربــاڵ کــەوتووە. ئەمــەش بــۆ شــێوازی هەریەکــە لــە شــاعیرەکان دەگەڕێتەوە لە چۆنیەتی سوود وەرگرتن لە کەرەسەکانی زمان.

5- ژمــارەی لادانــەکان و ڕێــژەی ســەدی هــەر یەکــەیان لــەم خــشتەیەدا ڕوون کراوەتەوە:

جۆری لادان	فەرهاد پیرباڵ		ئەنوەر مەسیفی		نەوزاد ڕەفعەت	
	ژمارەی لادان	لەسەدا	ژمارەی لادان	لەسەدا	ژمارەی لادان	لەسەدا
بەمرۆڤ کردن	295	60.08	112	٪41.79	145	٪51.06
بەئاژەڵ کردن	28	٪5.70	23	٪8.58	27	٪9.50
بەئەبستراکت کردن	16	٪3.25	12	٪4.47	0	٪0
بەتەن کردن	28	٪5.70	43	٪16.06	17	٪5.98
بەڕەوان کردن	3	٪0.61	14	٪5.22	4	٪1.40
بەڕووەك کردن	30	٪6.10	16	٪5.97	20	٪7.04
پاڕادۆکس	16	٪3.25	15	٪5.59	12	٪4.22
واتایی	416	٪84.72	245	٪91.41	225	٪79.22
لێکدراو	12	2.44	12	٪4.47	31	٪11.19
داڕێژراو	30	٪6.10	11	٪4.10	7	٪2.52
لێکسیکی	42	٪8.55	23	٪8.58	38	٪13.71
نووسینی	33	٪6.72	0	٪0	14	٪4.89

خشتەی ژمارە-1-

ژمارەی لادانەکان و ڕێژەی سەدییان

ئەنجامەكان

1- هەریەكــە لــە فــەرهاد پیربــاڵ، ئــەنوەر مەســیفی و نــەوزاد رەفعــەت، لــە شـیعرەكانی خۆیانـدا زیـاتر سـوودیان لـە لادانـی واتـایی وەرگرتـووە وەك لـە لادانـەكانی تـر. ئەمـەش وانـەبێ تـەنها لای ئـەم شـاعیرانە بـەڵكو لای شـاعیرە فارسـەكانیش كـە لـە لایـەن (سـجودی، أفراسـیابی و سـتودە) دوە لێیـان كۆڵراوەتـەوە بەهـەمان شـێوە بـووە. ئەمـــەش بـــە بـــڕوای ئێمـــە ئـــەوە دەگەیـــەنێ كـــە واتـــا بـــەرزترین رۆڵـــی هەیـــە لـــە خولقاندنی زمانی شیعر.

2- شــاعیرەكان بــە ســوود وەرگــرتن لــە پاشــگر و پێــشگر و وشــەكانی زمــان و بەپــەیرەوی كــردن لــە یاســا مۆرفۆلۆژییــەكانی زمــان هــەوڵ دەدەن وشــەی تــازە بخەنــە نێو زمانەكەیان یاخود وشەی تازە بخەنەوە، ئەمەش بەپێچەوانەی زمانی خۆكار.

3- ئــەم باســە نموونەیەكــە لــە دەســكەوتەكانی زمانــەوانی لــە بــواری لێكۆڵینــەوە لــە ئــەدەبیات. ئەمــەش ئــەوە دەگەیــەنێ كــە دەتــوانین ســوود لــە زمانــەوانی وەربگــرین بۆ لێكۆڵینەوە لە ئەدەبیات.

4- ئــەم باســە نیــشانەی ئەوەیــە زمانــەوانی رۆڵێكــی گرنگــی هەیــە لــە رەخنــەی ئەدەبییدا و رەخنەگری ئەدەبی دەبێ شارەزای زمانەوانی و بنەما زمانەوانییەكان بێ.

5- ئــەم باســە یارمــەتی ئــەو لێكۆڵەرانــە دەدات كــە ئــارەزووی ئــەوەیان هەیــە لێكۆڵینەوەی قووڵتر و وردتر لە شیعری ئەم شاعیرانەدا ئەنجام بدەن.

6- ئــەم باســە یاریدەدەرێكیــشە بــۆ ئــەو مامۆســتایانەی كــە ئــەدەبیاتی تــازە بــە قوتابیانی زمان و ئەدەبیاتی كوردی دەڵێنەوە.

7- بـــەكارهێنانێكی تـــری ئـــەم باســـە لـــە بـــواری شێوازناســـیی ئەدەبیـــە و لایەنێكی شێوازی هەریەكە لەم شاعیرانەی پێشانداوە.

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان

- ❖ محمد معروف فتاح (دکتۆر)، زمانی شیعر- روانگەیەکی زمانەوانی و پڕاکتیکی، دەستنووس
- ❖ عبدالواحد مشیر دزەیی(دکتۆر)،لادانی واتایی لە زمانی شیعردا-لێکۆڵینەوەیەکی پڕاگماتیکیە، مجلە کلیە اللغات، جامعە بغداد، بغداد،ع 13، 2007.

سەرچاوە فارسییەکان

➢ پایان نامە

- ❖ محسن نورپیشه قدیمی، (1382) اشنایی زدایی در شعر یدالله رؤیایی، رساله کارشناسی ارشد,دانشگاه گیلان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی-گروه زبان و ادبیات فارسی.
- ❖ منصور ستوده ، (1383) بررسی موارد آشنایی زدایی و برجستەسازی در اشعار مهدی اخوان ثالث، رساله کارشناسی ارشد,دانشگاه شیراز.

➢ کتاب

- ❖ جولیا اس. فالك، ت: خسرو غلام علی زاده، (1377)،زبان شناسی و زبان – بررسی مفاهیم بنیادی زبان شناسی،آستان قدس رضوی، تهران، چاپ پنجم.
- ❖ جین ایچسون، محمد فائض(1380)، مبانی زبانشناسی، نگاه، تهران.
- ❖ حسن خواجەای(1385)، روان شناسی زبان، دانش آرا، تهران.
- ❖ رابرت اسکولز، ت: فرزان طاهری، (1383) درآمدی بر ساختارگرایی در ادبیات، آگاه، چاپ دوّم، تهران.

❖ راجرفالرو دیگران، ت: مریم خوزان، حسین پاینده، (1369) زبانشناسی و نقد ادبی، نشر نی، تهران.

❖ ریچارد هارلند، ت: گروه ترجمه‌ی شیراز:علی معصومی و شاپور جورکش، (1385) درآمدی تاریخی بر نظریه ادبی از افلاتون تا بارت، تهران، چاپ دوم.

❖ سروس شمیسا، (1385) نقد ادبی ، میترا، تهران، ویرایست دوم.

❖ کورش صفوی، (1372) از زبان شناسی به ادبیات (جلد اول- نظم)، چشمه، تهران.

❖ کورش صفوی، (1380) از زبان شناسی به ادبیات- جلد دوم: شعر، حوزه هنری، تهران.

❖ علی محمد حق شناس، (1371) «نظم، نثر و شیعر؛سه گونه‌و ادب». در:مجموعه‌ی مقالات دومین کنفراس زبانشناسی نظری و کاربردی، سید علی میر عمادی (گردآورنده). دانشگاه علامه طباطبایی.

❖ **محمد رضا باطنی**، (1376)، آگاه، چاپ دوّم، تهران.

❖ محمد رضا شفیعی کدکنی، (1354) موسیقی شعر، امیر کبیر، تهران.

❖ مریم خلیلی جهانتیغ(دکتر)، (1380) سیب باغ جان «جستاری در ترفندها و تمهیدات هنر غزل مولانا»،انتشارات سخن، تهران.

❖ مهران مهاجرو. . ، (1376) به‌سوی زبانشناسی شعر- ره یافتی نقشگرا، مرکز.

❖ مهیار علوی مقدم، (1381) نظریه های نقد ادبی معاصر (**صورتگرایی و ساختارگرایی**) باگذری بر کاربرد این نظریه‌ها در زبان و ادب فارسی، سمت، تهران، چاپ دوم.

❖ ویلیام هیوز، ت: سید محمد علی میر عمادی(دکتر)، تفکر نقادانه- مقدمه‌ای بر مهارتهای بنیادی، قلمستان هنر، تهران.

❖ یوهانس ویلم برتنز، ت: فرزان سجودی، (1382) نظریه ادبی، آهنگ دیگر، تهران.

➢ فرهنگ

❖ ابراهیم چنگی، (1382) فرهنگ دائره المعارفی زبان و زبانها، بهنام.

❖ سیما داد، (1383) فرهنگ اصطلاحات ادبی- واژەنامەء مفاهیم و اصطلاحات ادبی فارسی و اروپایی (تطبیقی و توضیحی) ، انتشارات مروارید، تهران، چاپ دوم.

❖ عربعلی رضایی، (1382) فرهنگ توصیفی اصطلاحات ادبی انگلیسی- فارسی، فرهنگ معاصر، تهران.

❖ میمنت میر صادقی (ذو القدر)، (1385) واژەنامەء هنر شاعیری، فرهنگ تفصیلی اصطلاحات فن شعر و سبك ها و مکتب های آن، کتاب مهناز، تهران، چاپ سوّم.

➢ روزنامه

❖ فرزان سجودی، (1376) درآمدی بر نشانەشناسی شعر، کنفراس چهارم زبان شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی

❖ فرزان سجودی، (1377) هنجارگریزی در شعر سهراب سپهری، کیهان فرهنگی، ش 142.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

Leech,N,(1969) A Linguistic Guide to English Poetry, Longman, London.

سەرچاوەی نموونەکان

کتێب

❖ شێخ مەعروفی نۆدێ، راست کردنەوە و وێنەدارکردنی/عبدالرحیمی مەحموودی،لۆغەت نامەی ئەحمەدی وێنەدار، ؟

❖ عەلائەدین سەجادی، (2000) مێژووی پەخشانی کوردی، ئاراس، هەولێر.

❖ فەرهاد پیرباڵ، (2005) پێنج کتێب و نیو، کتێبی یەکەم Exil ، ناوەندی چاپەمەنیی رۆژهەلاّت، سلێمانی.

❖ مەلا عبدالکریمی مدرس، (1991) بەدیع و عەرووزی نامی.، دار الجاحظ،بەغدا

❖ نەوزاد رەفعەت، (2004) پەرییەکان هەڵدەفڕێنمەوە، بەفری گەرم، ئاراس، هەولێر.

گۆڤارەکان

❖ ئەحمەد مستەفا نەجمەدین،(1996).

❖ ئەنوەر مەسیفی، (2005) جارێکی تر خۆر باران، کۆواری شین، ژ/ 15.

❖ جەبار جەمال غەریب، (2007) سازی ئەفسووناوی جیهان، رامان، ژ/124

ملخص البحث

هذه الرسالة الموسومة بـ (بعض انزياحات اللغوية لدى ثلاثة شعراء من المستحدثين الكورد).كانت السبب الذى حثنى على اختيار الكتابة فى هذه الرسالة مع غياب الأبحاث الاكاديمية فى هذا الموضوع.

الرسالة تحتوى على مقدمة و ثلاثة فصول و نتائج و ملحق. فى المقدمة عنوان الرسالة،اسباب اختيار الموضوع ، مشاكل البحث، منهج البحث، اهداف البحث، اهمية البحث، ثم ملخص البحث.

الفصل الاول: يبين علاقة علم اللغة بالعلوم الاخرى، وكذالك وظائف اللغة-الوظيفة اللغوية(الشعرية)- مع موجز تأريخى حول عدول، انواع اللغة الادبية بشكل عام، ثم انواع اللغة الادبية الكردية بشكل خاص.

الفصل الثانى : شرحنا فى هذا الفصل بشكل مفصل انواع العدول وعرضنا بعض النصوص الادبية كنماذج للتوضيح.

الفصل الثالث: يتناول هذا الفصل كل من العدول المعنوية،المفرداتية و الخطية فى شعر فرهاد بيربال، انور مسيفى، و نوزاد رفعت.

وأخيراَ ذكرنا النتائج التى توصلنا اليها و عرضنا الملحق للشعراء الثلاث المستحدثين.

ABSTRACT

This research deals with the some deviations in the poetry of three modern kurdish Poets.Till now, no academic thesis has been done about the deviation in Kurdish language.

This thesis consists of introduction, three chapters, a conclusion, and appendix. The introduction includes the title, the reasons of choosing it, problems, the research methodology, the purpose of it, the importance of topic, and the summary of the thesis in Kurdish.

Chapter one consists of six sections:

First section: The relation between linguistics and the other sciences.

Second section: The functions of language.

Third section: The literary function.

Fourth section: A brief introduction about deviation.

Fifth section: The prototypes of literary language.

Sixth section: The prototypes of Kurdish literary language.

Chapter two consists of the types of deviation,providing some examples of literary texts.

Chapter three: The analysis of the items, here semantic, lexical, and graphological deviations have been explained in the poetry of Farhad Pirbal, Anwar Masify, and Nawzad Rafat.

Finally we have got some conclusions, with the appendix their poems.

حكومة أقليم كوردستان العراق
وزارة التعليم العالي والبحث العلمي
جامعة صلاح الدين - أربيل

بعض انزياحات اللغوية لدى ثلاثة شعراء مستحدثين كورد

رسالة تقدم بها الى مجلس كلية اللغات جامعة صلاح الدين – اربيل وهي
جزء من متطلبات نيل درجة ماجستير في اللغة الكوردية

من قبل
دلير صادق كانبي

بكالوريوس في اللغة والادب الكوردي – جامعة صلاح الدين 2002-2003

باشراف

د. ابراهيم عزيز ابراهيم

1429 الهجري　　2008 الميلادي　　2706 الكوردي

KURDISTAN REGIONAL GOVERNMENT – IRAQ
MINISTRY OF HIGHER EDUCATION AND SCIENTIFIC RESEARC
SALAHADDIN UNIVERSITY - HAWLER

Some Deviations
In The Poetry of Three Modern Kurdish Poets
A Linguistic Research

A Thesis Submitted To the Council of The College Of Languages-
Salahaddin University – Hawler
In Partial fulfillment of the requirements for the Degree of Master of
Arts In Kurdish Language

By
Dler Sadiq Kanaby

Supervised by
Dr. Ibrahim Aziz Ibrahim

(Muharam) 1429 (January) 2008 (Rebandan) 2707